Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE DI TORINO
L c.
c
1
Letterat. Class.

Digitized by Google

Lc-c-1.

Digitized by Google

CORNELII
NEPOTIS
VITAE
EXCELLENTIVM
IMPERATORVM.

PARMAE

IN AEDIBVS PALATINIS

TYPIS BODONIANIS

MDCCXC

Digitized by Google

Digitized by Google

CORNELII NEPOTIS
VITA
ARGVMENTVM, OPERA, TEMPVS HVIVS SCRIPTI

A GERARDO IOANNE VOSSIO

CONCINNATA.

Cornelius Nepos et ante Caesaris dictaturam, et eo dictatore, et postea vixit. Hieronymus in Chronico Eusebiano refert illum ad annum Augusti quartum. Nec cuiquam repugnem, colligenti inde, tum demum divulgare ea coepisse opera, quibus maxime inclaruit. Padi erat accola, teste Plinio lib. III. *cap.* XVIII., *unde Catullo, epigrammate primo, Italus; Ausonio autem, epist.* XXIV. *Gallus vocatur: nempe quia Italia Transpadana diceretur Gallia Togata. De urbe patria quidquam se habere comperti negat Elias*

Digitized by Google

Vinetus in Auson. Idill. VII. At Veronensem fuisse, in Leandri Alberti Italia lego, uti et in Cosmographia optimi atque amicissimi quondam viri, Pauli Merulae. Imo ex Veronensium historicorum syllabo, (quem doctissimus amplissimusque Alexander Becellus, Veronensis urbis Cancellarius, fecit, ac illustrissimus Comes Fernandus Nogarola, vir ut genere, ita literarum studio nobilissimus, cum V. Cl. Laurentio Pignorio, atque is mecum communicavit) intelligo, natum fuisse Nepotem in Hostilia, qui Veronensium vicus est, Tacito, Plinio, Cassiodoro, et Antonino in Itinerario memoratus, hodieque Ecclesiasticae Veronensium iurisdictioni subditus.

Historicus hic Ciceronis amicus familiaris *a Gellio vocatur lib. XV. cap. XXVIII.* Chronica *scripsisse, testis est idem Gellius lib. XXVII. cap. XXI. In his pro triplici tempore, ἀδήλῳ, μυθικῷ, καὶ ἱστορικῷ, (de quibus ex Varrone et aliis, libro de arte historica diximus) tres videtur scripsisse libros, ac singulis unius temporis narrationem esse complexus. Sane tres*

Digitized by Google

libros fecisse Nepotem, quibus omne aevum comprehenderit, liquido testatur Catullus initio Hendecasyllaborum. Nec historicum tempus ab eo solum esse tractatum, indicio est illud Ausonii: Apologos Titiani, et Nepotis Chronica, quasi alios apologos (nam et ipsa instar fabularum sunt) ad nobilitatem tuam misi. *Item ex eo, quod Tertullianus in Apologetico adversus gentes (ubi eum inter antiquitatum commentatores disertim reponit) dicit, haud aliud Saturnum, quam hominem promulgasse. Quod etiam Lactantius tradit lib. I. cap. XIII.*

Reliquit praeterea libros illustrium virorum, *quorum Gellius meminit libro XI. cap. VIII., et Servius in I. Aeneid. Eorum librum I. XV. et XVI. citat Charisius. Ex his habemus viginti duos exterarum gentium Imperatores. Ceteris libris egisse de Romanis, haec eius verba ostendunt in extrema Hannibalis vita:* Sed nos tempus est huius libri facere finem, et Romanorum explicare Imperatores: quo facilius, collatis utrorumque factis, qui viri

Digitized by Google

praeferendi sint, possit iudicari. *Operis eius genuina inscriptio patet ex ultimis hisce praefationis verbis:* Quare ad propositum veniemus, et in hoc exponemus libro VITAS EXCELLENTIVM IMPERATORVM. *Ac vel propter hoc opus historicis accenseri meretur Nepos, etsi paulo aliter senserit Desiderius in Ciceroniano suo, ubi de Aemilio, seu verius Nepote sic scribit:* Candidus est laudator omnium, quorum vitam descripsit, ut encomiastem dicas verius, quam historiographum. *Nam praeter Imperatores seorsum exarasse* librum de Regibus, *argumento haec erunt quae Timoleontis vitae subdit:* Hi fere fuere Graeciae gentis duces, qui memoria digni videbantur, praeter Reges. Namque eos attingere noluimus, quod omnium res gestae separatim sunt relatae; neque tamen hi admodum sunt multi.

Externi Imperatores, quos habemus, Aemilii esse Probi a multis creduntur. Qui error inde provenit, quod librario id fuerit nomen, qui vitas eas partim sua, partim patris et matris

manu scriptas Theodosio obtulit. Hoc ita esse, ostendunt versiculi, qui vitis istis praemitti in MStis solent. Ac nec Aemilium, nec Theodosiani aevi quemquam, eorum esse librorum auctorem, abunde arguit pura et Romana dictio. Opinetur aliquis, ut Trogus ab Iustino, ita ab Aemilio, qui sub Theodosio vixit, in compendium esse redactum Nepotem. Sed aliud suadet operis concinnitas, et illa praefandi ratio, quae est in Epaminondae vita, ac in Pelopida in primis, ubi brevitatem iustam pollicetur. Attamen sententia haec, licet erronea, minus periculi habeat, dummodo extra controversiam maneat, Aemilium omnia de purissimis Nepotis fontibus hausisse. Sane Tulliani esse aevi scriptorem, neque alium quam Nepotem, tum veterum aliquot librorum indicio cognoscitur, tum etiam, quod ad Pomponium Atticum (cuius idem rogatu de vita Catonis librum fecit) vitae istae scribantur: utcumque id in quarto Miscellaneorum suorum neget Hieronymus Magius, qui ipsa Nepotis praefatione satis refellitur.

Digitized by Google

Accedit et altera ratio: nam his in libris ea legere est, quae opus hoc scriptum esse clamant quo tempore Pompeius et Caesar plus poterant, quam libera in republica expediret. Ea Lambinus loca congessit, ut nihil attineat illa hìc reponere. Nec libris istis de viris illustribus solum persecutus est excellentes Imperatores; sed etiam commentationibus claros. *Quod argumentum signat B. Hieronymus, praefatione de Scriptoribus Ecclesiasticis; ubi Nepotem inter eos refert, quorum exemplo acturus sit de iis qui scribendo claruerunt. Egit autem Nepos tum de Graecis auctoribus, tum de Latinis. De Graecis, colligo inde, quod in Dionis vita dicat, librum se fecisse de illustribus historicis: in quo inter alia tractarit de Philisto historico. De Latinis, argumento sunt plurima. Nam de Terentio egisse, ex Suetonio scimus in Terentii vita Donato perperam tributa. Ad haec primum de vita Ciceronis librum Gellius citat lib. XV. cap. XXVIII. Eoque ex opere fragmentum Hieronymus adfert epist. ad Pammachium. Imo*

verisimile est, inde esse tum vitam T. Pomponii Attici, quae exstat, tum vitam Catonis, quam istis claudit verbis: Huius de vita et moribus plura in eo libro persequuti sumus, quem separatim de eo fecimus rogatu Titi Pomponii Attici. Quare studiosos Catonis ad illud volumen relegamus. *Aperte indicat, eo nunc de Catone brevius se agere, quia separatim de eodem scripserit. Ergo vita illa Catonis, quam paucis perstrictam habemus, maioris pars est voluminis, in quo Romanorum complurium vitae continerentur. Et sane in antiquissimo codice Oberti Giſanii ante vitam Attici legebantur haec verba*: Ex libro Cornelii Nepotis de Historicis Latinis. *Reliquit etiam Exemplorum libros, quos citant Gellius lib. VII. cap. XVIII., et Charisius lib. I. Alia quoque eiusdem laudant veteres: sed non item quae ad historiam pertineant. Nam ex epistola eius ad Ciceronem quaedam Lactantius adfert lib. III. Institut. Divinar. cap. XV. Quemadmodum et Ciceronis ad Nepotem epistolae meminit Tranquillus in Iulio cap. LV.,*

Digitized by Google

Ammianus Marcellinus initio libri XXVI., *ac Priscianus lib.* VIII. *Imo et secundum Ciceronis epistolarum librum ad Nepotem Macrobius citatlib.* II. *Saturnal. cap.* I. *Quod si quis fragmenta omnia Nepotis desideret, longe iis colligendis priorum vicit industriam Andreas Schottus. Hermolaus Barbarus Castigationibus in Plinii lib.* XV. *cap.* XXIX. *censet libellum de Viris illustribus, qui Plinio tribui solet, Cornelii Nepotis esse, haud Plinii: atque id veteribus codd. adstrui posse asseverat. Etiam Iani haec Parrhasii sententia fuit. Vtrius sit, dubitari ait Vinetus, nec ea de re statuere quidquam ausus est. Imo aliqui aut Suetonium, aut Tacitum, esse auctorem putarunt, ut indicat Gyraldus dialogismo* XXVI. *Sed omnino sunt Sexti Aurelii Victoris: ut satis nunc constat ex editione Andreae Schotti.*

Non dubito interim, quin pleraque ex Nepote Victor desumserit. Nam quod Ludovicus Vives lib. V. *de tradendis disciplinis, Nepotem, ait, de Graecis solum ducibus scripsisse; id satis refellitur verbis Nepotis antea adductis.*

Vir doctissimus Io: Maria Catanaeus, Commentario in Plinii librum IV. *epist.* XXVIII., *quae ad Severum scripta est, etiam* Daretem Phrygium a Nepote translatum *arbitratur. Nempe decepit eum vulgaris ἐπιγραφή. Attamen et hic aqua haeret Vineto, Notis in Auson. Idyll.* VII. *Negat esse, qui certi aliquid de translatione hac ausit affirmare. Atqui omnes, quibus ullum in hisce literis iudicium est, satis vident, nec Daretem illum esse genuinum, nec dictionem eius Augusteam sapere aetatem; sed recentiorem multo. Nepotem autem Caesaris Augusti aevo obiisse, Plinius testatur libro* IX. *cap.* XXXIX., *et lib.* X., *cap.* XXXIII. *Atque hoc fortasse impulit Genebrardum ut putaret, cum nato iam Christo superstitem fuisse: qui et Iacobum Gualterium, cum primum tabulas ederet Chronographicas, in eam sententiam pertraxit. Sed Nepotem eo usque aetatem prorogasse nemo temere dixerit, qui tanti eum in literis nominis iam Tullii, Attici, Catulli temporibus fuisse cogitarit.*

Digitized by Google

ELENCHVS

EXCELLENTIVM IMPERATORVM

QVORVM VITAE IN HOC LIBRO

CONTINENTVR.

MILTIADES . . . . Pag.	5
THEMISTOCLES	17
ARISTIDES	31
PAVSANIAS	35
CIMON.	43
LYSANDER	49
ALCIBIADES	55
THRASYBVLVS	73
CONON	79
DION	85
IPHICRATES	99
CHABRIAS	103
TIMOTHEVS.	109
DATAMES	115
EPAMINONDAS.	131

Digitized by Google

Pelopidas 145
Agesilavs 153
Evmenes 165
Phocion 185
Timoleon 191
De Regibvs 199
Hamilcar 203
Hannibal 209
M. Porcivs Cato 227
T. Pomponivs Atticvs. 231
Cornelii Nepotis Fragmenta 261

Digitized by Google

CORNELII NEPOTIS

VITAE

EXCELLENTIVM

IMPERATORVM

Digitized by Google

Digitized by Google

AD

TITVM POMPONIVM

ATTICVM

AVCTORIS PRAEFATIO.

Non dubito fore plerosque, Attice, qui hoc genus scripturae leve, et non satis dignum summorum virorum personis iudicent, quum relatum legent, quis musicam docuerit Epaminondam; aut in eius virtutibus commemorari, saltasse eum commode, scienterque tibiis cantasse. Sed hi erunt fere, qui expertes literarum Graecarum, nihil rectum, nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabunt. Hi, si didicerint, non eadem omnibus esse honesta atque turpia, sed omnia maiorum institutis iudicari; non admirabuntur, nos in Graiorum virtutibus exponendis mo-

res eorum sequutos. Neque enim Cimoni fuit turpe, Atheniensium summo viro, sororem germanam habere in matrimonio; quippe quum eius cives eodem uterentur instituto: at id quidem nostris moribus nefas habetur. Laudi in Graecia ducitur adolescentulis, quamplurimos habere amatores. Nulla Lacedaemoni tam est nobilis vidua, quae non ad scenam eat mercede conducta. Magnis in laudibus tota fuit Graecia, victorem Olympiae citari; in scenam vero prodire, et populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini. Quae omnia apud nos partim infamia, partim humilia atque ab honestate remota ponuntur. Contra ea pleraque nostris moribus sunt decora, quae apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cuius materfamilias non primum locum tenet aedium, atque in celebritate versatur? quod multo fit aliter in Graecia: nam neque in convivium adhibetur, nisi propinquorum; neque sedet, nisi in interiore parte aedium, quae

gynaeconitis appellatur, quo nemo accedit, nisi propinqua cognatione coniunctus. Sed plura persequi tum magnitudo voluminis prohibet, tum festinatio, ut ea explicem, quae exorsus sum. Quare ad propositum veniemus, et in hoc exponemus libro Vitas Excellentium Imperatorum.

Digitized by Google

MILTIADES.

I.

Miltiades Cimonis filius, Atheniensis, quum et antiquitate generis, et gloria maiorum, et sua modestia unus omnium maxime floreret; eaque esset aetate, ut non iam solum de eo bene sperare, sed etiam confidere cives possent sui, talem futurum, qualem cognitum iudicarunt: accidit, ut Athenienses Chersonesum colonos vellent mittere. Cuius generis quum magnus numerus esset, et multi eius demigrationis peterent societatem: ex his delecti Delphos deliberatum missi sunt, qui consulerent Apollinem, quo potissimum duce uterentur. Nam tum Thraces eas regiones tenebant, cum quibus armis erat dimicandum. His consulentibus, nominatim Pythia praecepit, ut Miltiadem sibi imperatorem sume-

Digitized by Google

rent: id si fecissent, incepta prospera futura. Hoc oraculi responso, Miltiades cum delecta manu classe Chersonesum profectus, quum accessisset Lemnum, et incolas eius insulae sub potestatem redigere vellet Atheniensium, idque ut Lemnii sua sponte facerent, postulasset: illi irridentes responderunt, tum id se facturos, quum ille, domo navibus proficiscens, vento aquilone venisset Lemnum. Hic enim ventus a septentrionibus oriens, adversum tenet Athenis proficiscentibus. Miltiades morandi tempus non habens, cursum direxit quo tendebat, pervenitque Chersonesum.

II.

Ibi brevi tempore Barbarorum copiis disiectis, tota regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communivit: multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit, crebrisque excursionibus locupletavit. Neque minus in ea re prudentia, quam felicitate adiutus est: nam quum virtute mili-

Digitized by Google

tum devicisset hostium exercitus, summa aequitate res constituit, atque ipse ibidem manere decrevit. Erat enim inter eos dignitate regia, quamvis carebat nomine: neque id magis imperio, quam iustitia, consequutus: neque eo secius Atheniensibus, a quibus erat profectus, officia praestabat. Quibus rebus fiebat, ut non minus eorum voluntate perpetuo imperium obtineret, qui miserant, quam illorum, cum quibus erat profectus. Chersoneso tali modo constituta, Lemnum revertitur, et ex pacto postulat, ut sibi urbem tradant. Illi enim dixerant, quum vento Borea domo profectus, eo pervenisset, sese dedituros, se autem domum Chersonesi habere. Cares, qui tum Lemnum incolebant, etsi praeter opinionem res ciciderat, tamen non dicto, sed secunda fortuna adversariorum capti, resistere ausi non sunt, atque ex insula demigrarunt. Pari felicitate ceteras insulas, quae Cyclades nominantur, sub Atheniensium redegit potestatem.

Digitized by Google

III.

Eisdem temporibus Persarum rex Darius, ex Asia in Europam exercitu traiecto, Scythis bellum inferre decrevit: pontem fecit in Istro flumine, qua copias traduceret. Eius pontis, dum ipse abesset, custodes reliquit principes, quos secum ex Ionia et Aeolide duxerat: quibus singulis ipsarum urbium perpetua dederat imperia. Sic enim putavit, facillime se Graeca lingua loquentes, qui Asiam incolerent, sub sua retenturum potestate, si amicis suis oppida tuenda tradidisset, quibus, se oppresso, nulla spes salutis relinqueretur. In hoc fuit tum numero Miltiades, cui illa custodia crederetur. Hic, quum crebri afferrent nuncii, male rem gerere Darium, premique ab Scythis, Miltiades hortatus est pontis custodes, ne a fortuna datam occasionem liberandae Graeciae dimitterent. Nam si cum his copiis, quas secum transportaverat, interiisset Darius, non solum Europam fore tutam, sed etiam eos, qui Asiam

Digitized by Google

incolerent Graeci genere, liberos a Persarum futuros dominatione et periculo. Id et facile effici posse: ponte enim rescisso, regem vel hostium ferro, vel inopia, paucis diebus interiturum. Ad hoc consilium quum plerique accederent, Histiaeus Milesius, ne res conficeretur, obstitit, dicens: non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire, et multitudini, quod Darii regno ipsorum niteretur dominatio. Quo extincto, ipsos potestate expulsos civibus suis poenas daturos. Itaque adeo se abhorrere a ceterorum consilio, ut nihil putet ipsis utilius, quam confirmari regnum Persarum. Huius quum sententiam plurimi essent sequuti, Miltiades non dubitans, tam multis consciis, ad regis aures consilia sua perventura, Chersonesum reliquit, ac rursus Athenas demigravit. Cuius ratio etsi non valuit, tamen magnopere est laudanda: quum amicior omnium libertati, quam suae fuerit dominationi.

Digitized by Google

IV.

Darius autem, quum ex Europa in Asiam redisset, hortantibus amicis, ut Graeciam in suam redigeret potestatem, classem quingentarum navium comparavit, eique Datim praefecit et Artaphernem: hisque ducenta peditum millia et decem equitum dedit, causam interserens, se hostem esse Atheniensibus, quod eorum auxilio Iones Sardis expugnassent, suaque praesidia interfecissent. Praefecti regii classe ad Euboeam appulsa, celeriter Eretriam ceperunt, omnesque eius gentis cives abreptos, in Asiam ad regem miserunt. Inde ad Atticam accesserunt, ac suas copias in campum Marathona deduxerunt. Is abest ab oppido circiter millia passuum decem. Hoc tumultu Athenienses tam propinquo, tamque magno permoti, auxilium nusquam nisi a Lacedaemoniis petiverunt: Philippidemque cursorem eius generis, qui hemerodromi vocantur, Lacedaemonem miserunt, ut nunciaret quam celeri

opus esset auxilio. Domi autem creati decem praetores, qui exercitui praeessent: in eis Miltiades. Inter quos magna fuit contentio, utrum moenibus se defenderent, an obviam irent hostibus, acieque contenderent. Vnus Miltiades maxime nitebatur, ut primo quoque tempore castra fierent. Id si factum esset, et civibus animum accessurum, quum viderent de eorum virtute non desperari: et hostes eadem re fore tardiores, si animadverterent, auderi adversus se tam exiguis copiis dimicare.

V.

Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit praeter Plataeensium; ea mille misit militum. Itaque horum adventu decem millia armatorum completa sunt: quae manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate; quo factum est, ut plus, quam collegae, Miltiades valuerit: eius enim auctoritate impulsi Athenienses, copias ex urbe eduxerunt, locoque idoneo castra fecerunt: de-

Digitized by Google

inde postero die sub móntis radicibus, acie e regione instructa, nova arte, vi summa praelium commiserunt; namque arbores multis locis erant rarae, hoc consilio, ut et montium tegerentur altitudine, et arborum tractu equitatus hostium impediretur, ne multitudine clauderentur. Datis, etsi non locum aequum videbat suis, tamen fretus numero copiarum suarum confligere cupiebat: eoque magis, quod prius, quam Lacedaemonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. Itaque in aciem peditum centum, equitum decem millia produxit, praeliumque commisit. In quo tanto plus virtute valuerunt Athenienses, ut decemplicem numerum hostium profligarent: adeoque perterruerunt, ut Persae non castra, sed naves peterent. Qua pugna nihil adhuc est nobilius: nulla enim unquam tam exigua manus tantas opes prostravit.

Digitized by Google

VI.

Cuius victoriae non alienum videtur, quale praemium Miltiadi sit tributum, docere; quo facilius intelligi possit, eamdem omnium civitatum esse naturam. Vt enim populi nostri honores quondam fuerunt rari et tenues, ob eamque causam gloriosi; nunc autem effusi, atque obsoleti: sic olim apud Athenienses fuisse reperimus. Nam huic Miltiadi, qui Athenas totamque Graeciam liberavit, talis honos tributus est in porticu, quae Poecile vocatur, quum pugna depingeretur Marathonia, ut in decem praetorum numero prima eius imago poneretur, isque hortaretur milites, praeliumque committeret. Idem ille populus, posteaquam maius imperium est nactus, et largitione magistratuum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalereo decrevit.

Digitized by Google

VII.

Post hoc praelium classem septuaginta navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, ut insulas, quae barbaros adiuverant, bello persequeretur: quo imperio plerasque ad officium redire coëgit, nonnullas vi expugnavit. Ex his Parum insulam opibus elatam, quum oratione reconciliare non posset, copias e navibus eduxit, urbem operibus clausit, omnique commeatu privavit; deinde vineis ac testudinibus constitutis, propius muros accessit. Quum iam in eo esset, ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu, nocturno tempore incensus est: cuius flamma ut ab oppidanis et oppugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem, signum a classiariis regiis datum. Quo factum est, ut et Parii a deditione deterrerentur, et Miltiades timens, ne classis regia adventaret, incensis operibus, quae statuerat, cum totidem navibus, atque erat profectus, Athenas ma-

Digitized by Google

gna cum offensione civium suorum rediret. Accusatus ergo proditionis, quod quum Parum expugnare posset, a rege corruptus, infectis rebus a pugna discessisset. Eo tempore aeger erat vulneribus, quae in oppugnando oppido acceperat. Itaque quoniam ipse pro se dicere non posset, verba pro eo fecit frater eius Tisagoras. Causa cognita, capitis absolutus pecunia mulctatus est; eaque lis quinquaginta talentis aestimata est, quantus in classem sumptus factus erat. Hanc pecuniam quod solvere non poterat, in vincula publica coniectus est, ibique diem obiit supremum.

VIII.

Hic etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia fuit causa damnationis. Nam Athenienses propter Pisistrati tyrannidem, quae paucis annis ante fuerat, omnium suorum civium potentiam extimescebant. Miltiades multum in imperiis magistratibusque versatus, non videbatur posse esse privatus, prae-

sertim quum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur. Nam Chersonesi omnes illos, quos habitarat annos, perpetuam obtinuerat dominationem, tyrannusque fuerat appellatus, sed iustus. Non erat enim vi consequutus, sed suorum voluntate, eamque potestatem bonitate retinuerat. Omnes autem et habentur et dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea civitate, quae libertate usa est. Sed in Miltiade erat cum summa humanitas, tum mira comitas, ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret; magna auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Haec populus respiciens, maluit eum innoxium plecti, quam se diutius esse in timore.

Digitized by Google

THEMISTOCLES.

I.

Themistocles Neocli filius, Atheniensis. Huius vitia ineuntis adolescentiae magnis sunt emendata virtutibus: adeo ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendum. Pater eius Neoclus generosus fuit. Is uxorem Acarnanam civem duxit, ex qua natus est Themistocles; qui quum minus esset probatus parentibus, quod et liberius vivebat, et rem familiarem negligebat, a patre exheredatus est. Quae contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam quum iudicasset, sine summa industria non posse eam exstingui, totum se dedit reipublicae, diligentius amicis famaeque serviens. Multum in iudiciis privatis versabatur, saepe in concionem populi prodibat, nulla res maior sine eo

Digitized by Google

gerebatur, eeleriterque, quae opus erant, reperiebat, facile eadem oratione explicabat. Neque minus in rebus gerendis promptus quam excogitandis erat: quod et de instantibus (ut ait Thueydides) verissime iudieabat, et de futuris eallidissime eoniieiebat. Quo faetum est, ut brevi tempore illustraretur.

II.

Primus autem gradus fuit eapessendae reipublicae bello Coreyraeo: ad quod gerendum praetor a populo factus, non solum praesenti bello, sed etiam reliquo tempore feroeiorem reddidit civitatem; nam quum pecunia publiea, quae ex metallis redibat, largitione magistratuum quotannis interiret, ille persuasit populo, ut ea peeunia elassis centum navium aedifiearetur. Qua celeriter effecta, primum Corcyraeos fregit: deinde maritimos pracdones conseetando, mare tutum reddidit. In quo cum divitiis ornavit, tum etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses. Id quantae saluti fuerit univer-

sae Graeciae, bello cognitum est Persico. Nam quum Xerxes et mari et terra bellum universae inferret Europae, cum tantis eam copiis invasit, quantas neque ante neque postea habuit quisquam. Huius enim classis mille et ducentarum navium longarum fuit, quam duo millia onerariarum sequebantur: terrestres autem exercitus septingentorum millium peditum, equitum quadringentorum millium fuerunt. Cuius de adventu quum fama in Graeciam esset perlata, et maxime Athenienses peti dicerentur, propter pugnam Marathoniam, miserunt Delphos consultum quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, ut moenibus ligneis se munirent. Id responsum quo valeret quum intelligeret nemo, Themistocles persuasit, consilium esse Apollinis, ut in naves se suaque conferrent: eum enim a Deo significari murum ligneum. Tali consilio probato, addunt ad superiores totidem naves triremes; suaque omnia, quae moveri poterant, partim Salaminem, partim Troezenem aspor-

Digitized by Google

tant: arcem sacerdotibus paucisque maioribus natu, ac sacra procuranda tradunt; reliquum oppidum relinquunt.

III.

Huius consilium plerisque civitatibus displicebat, et in terra dimicari magis placebat. Itaque missi sunt delecti cum Leonida Lacedaemoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, longiusque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt, eoque loco omnes interierunt. At classis communis Graeciae trecentarum navium, in qua ducentae erant Atheniensium, primum apud Artemisium, inter Euboeam continentemque terram cum classiariis regis conflixit: angustias enim Themistocles quaerebat, ne multitudine circumiretur. Hinc etsi pari praelio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere: quod erat periculum, ne, si pars navium adversariorum Euboeam superasset, ancipiti premerentur periculo. Quo factum est, ut ab Artemisio di-

Digitized by Google

scederent, et exadversum Athenas apud Salamina classem suam constituerent.

IV.

At Xerxes, Thermopylis expugnatis, protinus accessit Astu: idque nullis defendentibus, interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. Cuius fama perterriti classiarii, quum manere non auderent, et plurimi hortarentur, ut domos suas quisque discederent, moenibusque se defenderent: Themistocles unus restitit, et universos esse pares aiebat, dispersos testabatur perituros; idque Eurybiadi regi Lacedaemoniorum, qui tum summae imperii praeerat, fore affirmabat. Quem quum minus, quam vellet, moveret, noctu de servis suis, quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nunciaret suis verbis, adversarios eius in fuga esse; qui si discessissent, maiore cum labore et longinquiore tempore bellum confecturum, quum singulos consectari cogeretur; quos si statim aggrederetur, brevi uni-

Digitized by Google

versos oppressurum. Hoc eo valebat, ut ingratiis ad depugnandum omnes cogerentur. Hac re audita, Barbarus nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus, adeo angusto mari conflixit, ut eius multitudo navium explicari non potuerit. Victus ergo est magis consilio Themistoclis quam armis Graeciae.

V.

Hic Barbarus etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam cum his opprimere posset hostes. Interim tamen ab eodem gradu depulsus est. Nam Themistocles verens, ne bellare perseveraret, certiorem eum fecit, id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur, ac reditu in Asiam excluderetur; idque ei persuasit. Itaque qua sex mensibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in Asiam reversus est: seque a Themistocle non superatum, sed conservatum iudicavit. Sic unius viri prudentia Graecia liberata est, Europae-

Digitized by Google

que succubuit Asia. Haec altera victoria, quae cum Marathonio possit comparari tropaeo. Nam pari modo apud Salamina parvo numero navium maxima post hominum memoriam classis est devicta.

VI.

Magnus hoc bello Themistocles fuit, neque minor in pace. Quum enim Phalereo portu neque magno neque bono Athenienses uterentur, huius consilio triplex Piraeei portus constitutus est: isque moenibus circumdatus, ut ipsam urbem dignitate aequipararet, utilitate superaret. Idemque muros Atheniensium restituit praecipuo suo periculo. Namque Lacedaemonii caussam idoneam nacti propter barbarorum excursiones, qua negarent oportere extra Peloponnesum ullam urbem haberi, ne essent loca munita, quae hostes possiderent, Athenienses aedificantes prohibere sunt conati. Hoc longe alio spectabat, atque videri volebant. Athenienses enim duabus victoriis, Marathonia et Sala-

Digitized by Google

minia, tantam gloriam apud omnes gentes erant consequuti, ut intelligerent Lacedaemonii de principatu sibi cum his certamen fore: quare eos quam infirmissimos esse volebant. Postquam autem audierunt muros instrui, legatos Athenas miserunt, qui id fieri vetarent. His praesentibus desierunt, ac se de ea re legatos ad eos missuros dixerunt. Hanc legationem suscepit Themistocles, et solus primo profectus est: reliqui legati, ut tum exirent, quum satis altitudo muri exstructa videretur, praecepit: atque ut interim omnes servi atque liberi opus facerent, neque ulli loco parcerent, sive sacer esset, sive privatus, sive publicus: sed undique, quod idoneum ad muniendum putarent, congererent. Quo factum est, ut Atheniensium muri ex sacellis sepulcrisque constarent.

VII.

Themistocles autem, ut Lacedaemonem venit, adire ad magistratus noluit: et dedit operam, ut quam longissime tempus duce-

Digitized by Google

retur, causam interponens, se collegas exspectare. Quum Lacedaemonii quererentur opus nihilominus fieri, eumque ea re conari fallere, interim reliqui legati sunt consequuti. A quibus quum audisset non multum superesse munitionis, ad Ephoros Lacedaemoniorum accessit, penes quos summum imperium erat: atque apud eos contendit, falsa his esse delata; quare aequum esse, illos, viros bonos nobilesque mittere, quibus fides haberetur, qui rem explorarent: interea se obsidem retinerent. Gestus est ei mos, tresque legati functi summis honoribus, Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles iussit proficisci, eisque praedixit, ut ne prius Lacedaemoniorum legatos dimitterent, quam ipse esset remissus. Hos postquam Athenas pervenisse ratus est, ad magistratum senatumque Lacedaemoniorum adiit, et apud eos liberrime professus est, Athenienses suo consilio, quod communi iure gentium facere possent, Deos publicos, suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste pos-

Digitized by Google

sent defendere, muris sepsisse: neque eo, quod inutile esset Graeciae, fecisse: nam illorum urbem, ut propugnaculum, oppositam esse barbaris, apud quam iam bis classis regia fecisset naufragium: Lacedaemonios autem male et iniuste facere, qui id potius intuerentur, quod ipsorum dominationi, quam quod universae Graeciae utile esset: quare, si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent; aliter illos nunquam in patriam recepturi.

VIII.

Hic tamen non effugit civium suorum invidiam: namque ob eumdem timorem, quo damnatus erat Miltiades, testularum suffragiis e civitate eiectus, Argos habitatum concessit. Hic, quum propter multas eius virtutes, magna cum dignitate viveret, Lacedaemonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, quod societatem cum rege Persarum ad Graeciam opprimendam fecisset. Hoc crimine absens proditionis est damnatus.

Digitized by Google

Id ut audivit, quod non satis tutum se Argis videbat, Corcyram demigravit. Ibi quum eius principes civitatis animadvertisset timere, ne propter se bellum his Lacedaemonii et Athenienses indicerent; ad Admetum Molossorum regem, cum quo ei hospitium fuerat, confugit. Huc quum venisset, et in praesentia rex abesset: quo maiore religione se receptum tueretur, filiam eius parvulam arripuit, et cum ea se in sacrarium, quod summa colebatur ceremonia, coniecit. Inde non prius egressus est, quam rex eum, data dextra, in fidem reciperet, quam praestitit. Nam quum ab Atheniensibus et Lacedaemoniis exposceretur, publice supplicem non prodidit, monuitque ut consuleret sibi: difficile enim esse, in tam propinquo loco tuto eum versari. Itaque Pydnam eum deduci iussit, et quod satis esset praesidii dedit. Hac re audita, hic in navem omnibus ignotus ascendit: quae quum tempestate maxima Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exercitus; sensit Themistocles, si eo pervenisset, sibi esse per-

Digitized by Google

eundum. Hac necessitate coactus, domino navis quis sit, aperit: multa pollicens si se conservasset. At ille clarissimi viri captus misericordia, diem noctemque procul ab insula in salo navem tenuit in ancoris, neque quemquam ex ea exire passus est. Inde Ephesum pervenit, ibique Themistoclem exponit: cui ille pro meritis gratiam postea retulit.

IX.

Scio plerosque ita scripsisse, Themistoclem Xerxe regnante in Asiam transisse. Sed ego potissimum Thucydidi credo, quod aetate proximus erat, qui illorum temporum historiam reliquerunt, et eiusdem civitatis fuit. Is autem ait, ad Artaxerxem eum venisse, atque his verbis epistolam misisse: *Themistocles veni ad te, qui plurima mala omnium Graiorum in domum tuam intuli, quum mihi necesse fuit adversus patrem tuum bellare, patriamque meam defendere. Idem multo plura bona feci, postquam in tuto ipse ego, et ille in periculo esse coepit.*

Digitized by Google

Nam quum in Asiam reverti nollet, praelio apud Salamina facto, literis eum certiorem feci, id agi, ut pons, quem in Hellesponto fecerat, dissolveretur, atque ab hostibus circumiretur. Quo nuncio ille periculo est liberatus. Nunc ad te autem confugi exagitatus a cuncta Graecia, tuam petens amicitiam: quam si ero adeptus, non minus me bonum amicum habebis, quam fortem inimicum ille expertus est. Ea autem rogo, ut de his rebus, quas tecum colloqui volo, annum mihi temporis des, eoque transacto, me ad te venire patiaris.

X.

Huius rex animi magnitudinem admirans, cupiensque talem virum sibi conciliari, veniam dedit. Ille omne id tempus literis sermonique Persarum dedit: quibus adeo eruditus est, ut multo commodius dicatur apud regem verba fecisse, quam hi poterant, qui in Perside erant nati. Hic quum multa regi esset pollicitus, gratissimumque illud,

Digitized by Google

si suis uti consiliis vellet, illum Graeciam bello oppressurum: magnis muneribus ab Artaxerxe donatus, in Asiam rediit, domiciliumque Magnesiae sibi constituit. Namque hanc urbem ei Rex donaverat, his usus verbis, quae ei panem praeberet: (ex qua regione quinquaginta talenta quotannis redibant) Lampsacum, unde vinum sumeret: Myuntem, ex qua obsonium haberet. Huius ad nostram memoriam monumenta manserunt duo: sepulcrum prope oppidum, in quo est sepultus: statuae in foro Magnesiae. De cuius morte multimodis apud plerosque scriptum est. Sed nos eumdem potissimum Thucydidem auctorem probamus, qui illum ait Magnesiae morbo mortuum: neque negat fuisse famam, venenum sua sponte sumpsisse, quum se, quae regi de Graecia opprimenda pollicitus esset, praestare posse desperaret. Idem ossa eius clam in Attica ab amicis esse sepulta, quoniam legibus non concederetur, quod proditionis esset damnatus, memoriae prodidit.

ARISTIDES.

I.

Aristides Lysimachi filius, Atheniensis, aequalis fere fuit Themistocli: itaque cum eo de principatu contendit; namque obtrectarunt inter se. In his autem cognitum est, quanto antistaret eloquentia innocentiae. Quamquam enim adeo excellebat Aristides abstinentia, ut unus post hominum memoriam, quod quidem nos audiverimus, cognomine Iustus sit appellatus; tamen a Themistocle collabefactus testula illa, exilio decem annorum mulctatus est. Qui quidem quum intelligeret reprimi concitatam multitudinem non posse, cedensque animadverteret quemdam scribentem, ut patria pelleretur, quaesisse ab eo dicitur, quare id faceret, aut quid Aristides commisisset, cur tanta

poena dignus duceretur? Cui ille respondit, se ignorare Aristidem; sed sibi non placere, quod cupide elaborasset, ut praeter ceteros Iustus appellaretur. Hic decem annorum legitimam poenam non pertulit; nam postquam Xerxes in Graeciam descendit, sexto fere anno, quam erat expulsus, populiscito in patriam restitutus est.

II.

Interfuit autem pugnae navali apud Salamina, quae facta est prius quam poena liberaretur. Idem praetor fuit Atheniensium apud Plataeas in praelio, quo Mardonius fusus, Barbarorumque exercitus est interfectus. Neque aliud est ullum huius in re militari illustre factum, quam huius imperii memoria; iustitiae vero, et aequitatis, et innocentiae multa. In primis, quod eius aequitate factum est, quum in communi classe esset Graeciae simul cum Pausania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi ab Lacedaemoniis transferretur ad A-

Digitized by Google

thenienses; namque ante id tempus et mari et terra duces erant Lacedaemonii: tum autem et intemperantia Pausaniae, et iustitia factum est Aristidis, ut omnes fere civitates Graeciae ad Atheniensium societatem se applicarent, et adversus barbaros hos duces deligerent sibi, quo facilius repellerent, si forte bellum renovare conarentur.

III.

Ad classes aedificandas, exercitusque comparandos quantum pecuniae quaeque civitas daret, Aristides delectus est, qui constitueret. Eius arbitrio quadringenta et sexaginta talenta quotannis Delum sunt collata: id enim commune aerarium esse voluerunt. Quae omnis pecunia postero tempore Athenas translata est. Hic qua fuerit abstinentia, nullum est certius indicium, quam quod, quum tantis rebus praefuisset, in tanta paupertate decessit, ut qui efferretur, vix reliquerit. Quo factum est, ut filiae eius publice alerentur, et de communi aerario dotibus datis, collo-

Digitized by Google

carentur. Decessit autem fere post annum quartum quam Themistocles Athenis erat expulsus.

Digitized by Google

PAVSANIAS.

I.

Pausanias Lacedaemonius, magnus homo, sed varius in omni genere vitae fuit; nam ut virtutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. Huius illustrissimum est praelium apud Plataeas: namque illo duce Mardonius, satrapes regius, natione Medus, regis gener, in primis omnium Persarum et manu fortis et consilii plenus, cum ducentis millibus peditum, quos viritim legerat, et viginti millibus equitum, haud ita magna manu Graecia fugatus est, eoque ipse dux cecidit praelio. Qua victoria elatus plurima miscere coepit, et maiora concupiscere. Sed primum in eo est reprehensus, quod quum ex praeda tripodem aureum Delphis posuisset, epigrammate scripto, in quo erat haec sententia: *Suo ductu barbaros apud*

Digitized by Google

Plataeas esse deletos, eiusque victoriae ergo Apollini donum dedisse; hos versus Lacedaemonii exsculpserunt, neque aliud scripserunt, quam nomina earum civitatum, quarum auxilio Persae erant victi.

II.

Post id praelium, eumdem Pausaniam cum classe communi Cyprum atque Hellespontum miserunt, ut ex his regionibus Barbarorum praesidia depelleret. Pari felicitate in ea re usus, elatius se gerere coepit, maioresque appetere res. Nam quum, Byzantio expugnato, cepisset complures Persarum nobiles, atque in his nonnullos regis propinquos; hos clam Xerxi remisit, simulans ex vinculis publicis effugisse; et cum his Gongylum Eretriensem, qui literas regi redderet, in quibus haec fuisse scripta Thucydides memoriae prodidit: *Pausanias dux Spartae, quos Byzantii ceperat, postquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit; seque tecum affinitate coniungi cupit. Quare, si tibi videtur,*

Digitized by Google

des ei filiam tuam nuptum. Id si feceris, et Spartam et ceteram Graeciam sub tuam potestatem, se adjuvante redacturum pollicetur. Horum igitur si quid geri volueris, certum hominem ad eum mittas face, cum quo colloquatur. Rex tot hominum salute, tam sibi necessariorum, magnopere gavisus, confestim cum epistola Artabazum ad Pausaniam mittit, in qua eum collaudat, ac petit, ne cui rei parcat ad ea perficienda, quae pollicetur: si fecerit, nullius rei a se repulsam laturum. Huius Pausanias voluntate cognita, alacrior ad rem gerendam factus, in suspicionem cecidit Lacedaemoniorum. In quo facto domum revocatus, accusatus capitis, absolvitur; mulctatur tamen pecunia: quam ob causam ad classem remissus non est.

III.

At ille post non multo sua sponte ad exercitum rediit, et ibi non callida, sed dementi ratione cogitata patefecit. Non enim mores patrios solum, sed etiam cultum vestitum-

Digitized by Google

que mutavit. Apparatu regio utebatur, veste Medica: satellites Medi et Aegyptii sequebantur: epulabatur more Persarum luxuriosius, quam qui aderant, perpeti possent: aditum petentibus conveniendi non dabat: superbe respondebat, et crudeliter imperabat: Spartam redire nolebat: Golonas, qui locus in agro Troade est, se contulerat: ibi consilia cum patriae, tum sibi inimica capiebat. Id postquam Lacedaemonii resciverunt, legatos ad eum cum scytala miserunt: in qua more illorum erat scriptum, *nisi domum reverteretur, se capitis eum damnaturos*. Hoc nuncio commotus, sperans, se etiam pecunia et potentia instans periculum posse depellere, domum rediit. Huc ut venit, ab Ephoris in vincula publica coniectus est: licet enim legibus eorum cuivis Ephoro hoc facere regi. Hinc tamen se expedivit; neque eo magis carebat suspicione; nam opinio manebat, eum cum rege habere societatem. Est genus quoddam hominum, quod *Helotes* vocatur, quorum magna multitudo agros Lacedaemoniorum colit,

Digitized by Google

servorumque munere fungitur; hos quoque sollicitare spe libertatis existimabatur. Sed quod harum rerum nullum erat apertum crimen, quo argui posset, non putabant de tali tamque claro viro suspicionibus oportere iudicari: sed exspectandum, dum se ipsa res aperiret.

IV.

Interim Argilius quidam adolescentulus, quem puerum Pausanias amore Venereo dilexerat, quum epistolam ad eo ad Artabazum accepisset, eique in suspicionem venisset, aliquid in ea de se esse scriptum, quod nemo eorum rediisset, qui super tali causa eodem missi erant: vincula epistolae laxavit, signoque detracto, cognovit, si pertulisset, sibi esse pereundum. Erant in eadem epistola, quae ad ea pertinebant, quae inter regem Pausaniamque convenerant. Has ille literas Ephoris tradidit. Non est praetereunda gravitas Lacedaemoniorum hoc loco; nam ne huius quidem indicio impulsi sunt, ut Pausaniam comprehenderent: neque prius vim

Digitized by Google

adhibendam putaverunt, quam se ipse indicasset. Itaque huic indici, quid fieri vellent, praeceperunt. Fanum Neptuni est Taenari, quod violari nefas putant Graeci. Eo ille index confugit: in ara consedit. Hanc iuxta locum fecerunt sub terra, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. Huc ex Ephoris quidam descenderunt. Pausanias, ut audivit, Argilium confugisse in aram, perturbatus eo venit: quem quum supplicem Dei videret in ara sedentem, quaerit, causae quid sit tam repentini consilii. Huic ille, quid ex literis comperisset, aperit. Tanto magis Pausanias perturbatus orare coepit, ne enunciaret, nec se, meritum de illo optime, proderet. Quod si eam veniam sibi dedisset, tantisque implicitum rebus sublevasset, magno ei praemio futurum.

V.

His rebus Ephori cognitis, satius putaverunt in urbe eum comprehendi. Quo quum essent profecti, et Pausanias, placato Argilio,

ut putabat, Lacedaemonem reverteretur; in itinere, quum iam in eo esset, ut comprehenderetur, e vultu cuiusdam Ephori, qui eum admonere cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaque paucis ante gradibus, quam qui sequebantur, in aedem Minervae, quae Chalcioecus vocatur, confugit. Hinc ne exire posset, statim Ephori valvas eius aedis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, quo facilius sub dio interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniae vixisse, eamque iam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis, ad filium claudendum, lapidem ad introitum aedis attulisse. Sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Hic quum semianimis de templo elatus esset, confestim animam efflavit. Cuius mortui corpus quum eodem nonnulli dicerent inferri oportere, quo hi, qui ad supplicium essent dati; displicuit pluribus: et procul ab eo loco infoderunt, in quo erat mortuus. Inde posterius Dei Delphici responso erutus, atque eodem loco sepultus, ubi vitam posuerat.

Digitized by Google

Digitized by Google

CIMON.

I.

Cimon Miltiadis filius, Atheniensis, duro admodum initio usus est adolescentiae. Nam quum pater eius litem aestimatam populo solvere non potuisset, ob eamque causam in vinculis publicis decessisset, Cimon eadem custodia tenebatur, neque legibus Atheniensium emitti poterat, nisi pecuniam, qua pater mulctatus esset, solvisset. Habebat autem in matrimonio sororem suam germanam, nomine Elpinicem, non magis amore, quam patrio more, ductus: nam Atheniensibus licet eodem patre natas, uxores ducere. Huius coniugii cupidus Callias quidam, non tam generosus quam pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam sibi uxorem daret: id si impetrasset, se pro

Digitized by Google

illo pecuniam soluturum. Is quum talem conditionem aspernaretur, Elpinice negavit, se passuram Miltiadis progeniem in vinculis publicis interire, quoniam prohibere posset; seque Calliae nupturam, si ea, quae pollicerctur, praestitisset.

II.

Tali modo custodia liberatus Cimon, celeriter ad principatum pervenit. Habebat enim satis eloquentiae, summam liberalitatem, magnam prudentiam cum iuris civilis tum rei militaris, quod cum patre a puero in exercitibus fuerat versatus. Itaque hic et populum urbanum in sua tenuit potestate, et apud exercitum plurimum valuit auctoritate. Primum imperator apud flumen Strymona magnas copias Thracum fugavit, oppidum Amphipolim constituit, eoque decem millia Atheniensium in coloniam misit. Idem iterum apud Mycalen Cypriorum et Phoenicum ducentarum navium classem devictam cepit. Eodemque die pari fortuna in terra usus est.

Digitized by Google

Namque hostium navibus captis, statim ex classe copias suas eduxit, Barbarorum uno concursu maximam vim prostravit. Qua victoria magna praeda potitus, quum domum reverteretur, quod iam nonnullae insulae, propter acerbitatem imperii, defecerant, bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coëgit. Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, quod contumacius se gesserat, vacuefecit, sessores veteres urbe insulaque eiecit, agros civibus divisit, Thasios opulentia fretos suo adventu fregit. His ex manubiis Athenarum arx, qua ad meridiem vergit, est ornata.

III.

Quibus rebus quum unus in civitate maxime floreret, incidit in eamdem invidiam, quam pater suus, ceterique Atheniensium principes: nam testarum suffragiis, quod illi ostracismum vocant, decem annorum exilio multatus est. Cuius facti celerius Athenienses quam ipsum poenituit. Nam quum ille

forti animo invidiae ingratorum civium cessisset, bellumque Lacedaemonii Atheniensibus indixissent, confestim notae eius virtutis desiderium consequutum est. Itaque post annum quintum, quo expulsus erat, in patriam revocatus est. Ille, quod hospitio Lacedaemoniorum utebatur, satius existimans contendere Lacedaemonem, sua sponte est profectus, pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. Post, neque ita multo, Cyprum cum ducentis navibus imperator missus, quum eius maiorem partem insulae devicisset, in morbum implicitus, in oppido Citio est mortuus.

IV.

Hunc Athenienses non solum in bello, sed in pace diu desideraverunt. Fuit enim tanta liberalitate, quum compluribus locis praedia hortosque haberet, ut nunquam in eis custodem imposuerit fructus servandi gratia, ne quis impediretur, quominus eius rebus, quibus quisque vellet, frueretur. Semper eum

Digitized by Google

pedissequi cum nummis sunt sequuti, ut, si quis opis eius indigeret, haberet quod statim daret, ne differendo videretur negare. Saepe, quum aliquem offensum fortuna videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. Quotidie sic coena ei coquebatur, ut quos invocatos vidisset in foro, omnes devocaret: quod facere nullum diem praetermittebat. Nulli fides eius, nulli opera, nulli res familiaris defuit: multos locupletavit: complures pauperes mortuos, qui unde efferrentur non reliquissent, suo sumptu extulit. Sic se gerendo, minime est mirandum, si et vita eius fuit secura, et mors acerba.

Digitized by Google

Digitized by Google

LYSANDER.

I.

Lysander Lacedaemonius, magnam reliquit sui famam, magis felicitate quam virtute partam. Athenienses enim in Peloponnesios sexto et vicesimo anno bellum gerentes confecisse, apparet. Id qua ratione consequutus sit, latet. Non enim virtute sui exercitus, sed immodestia factum est adversariorum: qui quod dicto audientes imperatoribus suis non erant, dispalati in agris, relictis navibus, in hostium venerunt potestatem. Quo facto Athenienses se Lacedaemoniis dediderunt. Hac victoria Lysander elatus, quum antea semper factiosus audaxque fuisset, sic sibi indulsit, ut eius opera in maximum odium Graeciae Lacedaemonii pervenerint: nam quum hanc causam Lacedaemonii dicti-

Digitized by Google

tassent sibi esse belli, ut Atheniensium impotentem dominationem refringerent, postquam apud Aegos flumen Lysander classis hostium est potitus, nihil aliud molitus est, quam ut omnes civitates in sua teneret potestate, quum id se Lacedaemoniorum causa facere simularet. Namque undique, qui Atheniensium rebus studuissent, eiectis, decem delegerat in unaquaque civitate, quibus summum imperium potestatemque omnium rerum committeret. Horum in numerum nemo admittebatur, nisi qui aut eius hospitio contineretur, aut se illius fore proprium fide confirmaret.

II.

Ita decemvirali potestate in omnibus urbibus constituta, ipsius nutu omnia gerebantur: cuius de crudelitate ac perfidia satis est unam rem, exempli gratia, proferre, ne de eodem plura enumerando defatigemus lectores. Victor ex Asia quum reverteretur, Thasumque divertisset; quod ea civitas prae-

cipua fide fuerat erga Athenienses, proinde ac si iidem firmissimi solerent esse amici, qui constantes fuissent inimici, eam pervertere concupivit: vidit autem, nisi in eo occultasset voluntatem, futurum, ut Thasii dilaberentur, consulerentque rebus suis.******

III.

Itaque decemviralem suam potestatem sui ab illo constitutam sustulerunt; quo dolore incensus iniit consilia reges Lacedaemoniorum tollere; sed sentiebat id se sine ope Deorum facere non posse, quod Lacedaemonii omnia ad oracula referre consueverant. Primum Delphos corrumpere est conatus. Quum id non potuisset, Dodonam adortus est. Hinc quoque repulsus, dixit se vota suscepisse, quae Iovi Hammoni solveret, existimans se Afros facilius corrupturum. Hac spe quum profectus esset in Africam, multum eum Antistites Iovis fefellerunt: nam non solum corrumpi non potuerunt, sed etiam Legatos Lacedaemona miserunt, qui Ly-

Digitized by Google

sandrum accusarent, quod sacerdotes fani corrumpere conatus esset. Accusatus hoc crimine, iudicumque absolutus sententiis, Orchomeniis missus subsidio, occisus est a Thebanis apud Haliartum. Quam vere de eo foret iudicatum, oratio indicio fuit, quae post mortem in domo eius reperta est, in qua suadet Lacedaemoniis, ut regia potestate dissoluta, ex omnibus dux deligatur ad bellum gerendum: sed ita scripta, ut Deorum videretur congruere sententiae, quam ille se habiturum, pecunia fidens, non dubitabat. Hanc ei scripsisse Cleon Halicarnasseus dicitur.

IV.

Atque hoc loco non est praetereundum factum Pharnabazi, satrapis regii. Nam quum Lysander praefectus classis in bello multa crudeliter avareque fecisset, deque his rebus suspicaretur ad cives suos esse perlatum, petiit a Pharnabazo, ut ad Ephoros sibi testimonium daret, quanta sanctitate bellum gessisset, sociosque tractasset, deque ea re

accurate scriberet; magnam enim eius auctoritatem in ea re futuram. Huic ille liberaliter pollicetur: librum gravem multis verbis conscripsit, in quo summis eum fert laudibus. Quem quum legisset probassetque, dum obsignatur, alterum pari magnitudine, ut discerni non posset, signatum subiecit, in quo accuratissime eius avaritiam perfidiamque accusarat. Hinc Lysander domum quum redisset, postquam de suis rebus gestis apud maximum magistratum, quae voluerat, dixerat, testimonii loco librum a Pharnabazo datum tradidit. Hunc, summoto Lysandro, quum Ephori cognossent, ipsi legendum dederunt. Ita ille imprudens ipse suus fuit accusator.

Digitized by Google

Digitized by Google

ALCIBIADES.

I.

Alcibiades Cliniae filius, Atheniensis. In hoc natura quid efficere possit, videtur experta. Constat enim inter omnes, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil eo fuisse excellentius, vel in vitiis vel in virtutibus. Natus in amplissima civitate, summo genere, omnium aetatis suae multo formosissimus, ad omnes res aptus, consiliique plenus: namque imperator fuit summus et mari et terra; disertus, ut in primis dicendo valeret: et tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei dicendo posset resistere: dives; quum tempus posceret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus, non minus in vita quam victu: affabilis, blandus, temporibus callidissime inserviens. Idem, simul ac se remiserat, ne-

Digitized by Google

que causa suberat, quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur: ut omnes admirarentur, in uno homine tantam inesse dissimilitudinem, tamque diversam naturam.

II.

Educatus est in domo Periclis (privignus enim eius fuisse dicitur), eruditus a Socrate. Socerum habuit Hipponicum, omnium graecae linguae eloquentia ditissimum; ut si ipse fingere vellet, neque plura bona reminisci, neque maiora posset consequi, quam vel fortuna vel natura tribuerat. Ineunte adolescentia amatus est a multis more Graecorum: in eis a Socrate, de quo mentionem facit Plato in Symposio; namque eum induxit commemorantem se pernoctasse cum Socrate, neque aliter ab eo surrexisse, ac filius a parente debuerit. Posteaquam robustior est factus, non minus multos amavit, in quorum amore, quoad licitum est, odiosa multa delicate iocoseque fecit, quae referremus, nisi maiora potioraque haberemus.

Digitized by Google

III.

Bello Peloponnesiaco huius consilio atque auctoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt: ad quod gerendum ipse dux delectus est. Duo praeterea collegae dati, Nicias et Lamachus. Id quum appararetur, prius quam classis exiret, accidit, ut una nocte omnes Hermae, qui in oppido erant Athenis, deiicerentur, praeter unum, qui ante ianuam erat Andocidi. Itaque ille postea Mercurius Andocidis vocitatus est. Hoc quum appareret, non sine magna multorum consensione esse factum, quod non ad privatam, sed ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est iniectus, ne qua repentina vis in civitate existeret, quae libertatem opprimeret populi. Hoc maxime convenire in Alcibiadem videbatur, quod et potentior et maior, quam privatus, existimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, plures etiam opera forensi suos reddiderat. Quare fiebat, ut omnium oculos, quotiescumque in publi-

Digitized by Google

cum prodisset, ad se converteret, neque ei par quisquam in civitate poneretur. Itaque non solum spem in eo habebant maximam, sed etiam timorem, quod et obesse plurimum et prodesse poterat. Aspergebatur etiam infamia, quod in domo sua facere mysteria dicebatur: quod nefas erat more Atheniensium: idque non ad religionem, sed ad coniurationem pertinere existimabatur.

IV.

Hoc crimine in contentionem ab inimicis compellebatur. Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. Id ille metuens, neque ignorans civium suorum consuetudinem, postulabat, ut, si quid de se agi vellent, potius de praesenti quaestio haberetur, quam absens invidiae crimine accusaretur. Inimici vero eius quiescendum in praesenti, quia nocere se ei non posse intelligebant, et illud tempus exspectandum decreverunt, quo exisset: ut sic absentem aggrederentur: itaque fecerunt. Nam postquam in Siciliam eum pervenisse

Digitized by Google

crediderunt, absentem, quod sacra violasset, reum fecerunt; qua de re quum ei nuncius a magistratu in Siciliam missus esset, ut domum ad causam dicendam rediret, essetque in magna spe provinciae bene administrandae, non parere noluit, et in triremem, quae ad eum erat deportandum missa, ascendit, ac Thurios in Italiam pervectus, multa secum reputans de immoderata civium suorum licentia crudelitateque erga nobiles, utilissimum ratus impendentem evitare tempestatem, clam se a custodibus subduxit, et inde primum Elidem, deinde Thebas venit. Postquam autem se capitis damnatum, bonis publicatis, audivit, et, id quod usu venerat, Eumolpidas sacerdotes a populo coactos, ut se devoverent, eiusque devotionis quo testatior esset memoria, exemplum in pila lapidea incisum, esse positum in publico, Lacedaemonem demigravit. Ibi, ut ipse praedicare consueverat, non adversus patriam, sed inimicos suos bellum gessit, quod iidem hostes essent civitati. Nam quum intelligerent, se pluri-

mum prodesse posse Reipublicae, ex ea eiecisse, plusque irae suae, quam utilitati communi paruisse. Itaque huius consilio Lacedaemonii cum Persarum rege amicitiam fecerunt: deinde Deceliam in Attica munierunt, praesidioque perpetuo ibi posito in obsidione Athenas tenuerunt. Eiusdem opera Ioniam a societate averterunt Atheniensium; quo facto multo superiores bello esse coeperunt.

V.

Neque vero his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti, quam timore ab eo alienati: nam quum acerrimi viri praestantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent, pertimuerunt, ne caritate patriae ductus aliquando ab ipsis descisceret, et cum suis in gratiam rediret. Itaque tempus eius interficiendi quaerere instituerunt. Id Alcibiadi diutius celari non potuit. Erat enim ea sagacitate, ut decipi non posset, praesertim quum animum attendisset ad cavendum. Itaque ad Tissa-

phernem praefectum regis Darii se contulit. Cuius quum in intimam amicitiam pervenisset, et Atheniensium, male gestis in Sicilia rebus, opes senescere, contra Lacedaemoniorum crescere videret: initio cum Pisandro praetore, qui apud Samum exercitum habebat, per internuncios colloquitur, et de reditu suo facit mentionem. Erat enim eodem, quo Alcibiades, sensu, populi potentiae non amicus, et optimatum fautor. Ab hoc destitutus, primum per Thrasybulum Lycei filium ab exercitu recipitur, praetorque fit apud Samum: post suffragante Theramene populiscito restituitur, parique absens imperio praeficitur simul cum Thrasybulo et Theramene. Horum in imperio tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedaemonii, qui paulo ante victores viguerant, perterriti pacem peterent. Victi enim erant quinque praeliis terrestribus, tribus navalibus: in quibus ducentas naves triremes amiserant, quae captae in hostium venerant potestatem. Alcibiades simul cum collegis receperat Ioniam, Helles-

Digitized by Google

pontum, multas praeterea urbes Graceas, quae in ora sitae sunt Asiae, quarum expugnarant complures; in his Byzantium: neque minus multas consilio ad amicitiam adiunxerant, quod in captos clementia fuerant usi. Inde praeda onusti, locupletato exercitu, maximis rebus gestis, Athenas venerunt.

VI.

His quum obviam universa civitas in Pyraeeum descendisset, tanta fuit omnium exspectatio visendi Alcibiadis, ut ad eius triremem vulgus conflueret, perinde ac si solus advenisset. Sic enim populo erat persuasum, et adversas superiores, et praesentes secundas res accidisse eius opera. Itaque et Siciliae amissum, et Lacedaemoniorum victorias culpae suae tribuebant, quod talem virum e civitate expulissent. Neque id sine causa arbitrari videbantur: nam postquam exercitui praeesse coeperat, neque terra, neque mari hostes pares esse potuerant. Hic ut navi egressus est, quamquam Theramenes et Thra-

Digitized by Google

sybulus eisdem rebus praefuerant, simulque venerant in Pyraeeum, tamen illum unum omnes prosequebantur, et id quod nunquam antea usuvenerat, nisi Olympiae victoribus, coronis aureis aeneisque vulgo donabatur. Ille lacrymans talem benevolentiam civium suorum accipiebat, reminiscens pristini temporis acerbitatem. Postquam Astu venit, concione advocata, sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin eius casum lacrymarit, inimicumque his se ostenderit, quorum opera patria pulsus fuerat, proinde ac si alius populus, non ille ipse, qui tum flebat, eum sacrilegii damnasset. Restituta ergo huic sunt publice bona: iidemque illi Eumolpidae sacerdotes rursus resecrare sunt coacti, qui eum devoverant: pilaeque illae, in quibus devotio fuerat scripta, in mare praecipitatae.

VII.

Haec Alcibiadi laetitia non nimis fuit diuturna: nam quum ei omnes essent honores decreti, totaque respublica domi bellique tra-

Digitized by Google

dita, ut unius arbitrio gereretur; et ipse postulasset, ut duo sibi collegae darentur, Thrasybulus et Adimantus, neque id negatum esset: classe iam in Asiam profectus, quod apud Cymen minus ex sententia rem gesserat, in invidiam recidit. Nihil enim eum non efficere posse ducebant. Ex quo fiebat, ut omnia minus prospere gesta eius culpae tribuerent, quum eum aut negligenter aut malitiose fecisse loquerentur, sicut tum accidit: nam, corruptum a rege capere Cymen noluisse, arguebant. Itaque huic maxime putamus malo fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis. Timebatur enim non minus quam diligebatur; ne secunda fortuna magnisque elatus opibus, tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est, ut absenti magistratum abrogarent, et alium in eius locum substituerent. Id ille ut audivit, domum reverti noluit, et se Pactyen contulit, ibique tria castella communivit, Bornos, Bysanthen, Neontichos: manuque collecta primus Graeciae in Thraciam introiit, gloriosius existimans,

Barbarorum praeda locupletari quam Graiorum. Qua ex re creverat cum fama tum opibus, magnamque amicitiam sibi cum quibusdam regibus Thraciae pepererat.

VIII.

Neque tamen a caritate patriae potuit recedere. Nam quum apud Aegos flumen Philocles praetor Atheniensium classem constituisset suam, neque longe abesset Lysander praetor Lacedaemoniorum, qui in eo erat occupatus, ut bellum quam diutissime duceret, quod ipsis pecunia a rege suppeditabatur, contra Atheniensibus exhaustis, praeter arma et naves, nihil erat super: Alcibiades ad Atheniensium venit exercitum, ibique praesente vulgo agere coepit: si vellent, se coacturum Lysandrum aut dimicare, aut pacem petere: Lacedaemonios eo nolle confligere classe, quod pedestribus copiis plus quam navibus valerent: sibi autem esse facile, Seuthen regem Thracum deducere, ut eos terra depelleret: quo facto, necessario aut classe confli-

Digitized by Google

cturos, aut bellum composituros. Id etsi vere dictum Philocles animadvertebat, tamen postulata facere noluit, quod sentiebat, se, Alcibiade recepto, nullius momenti apud exercitum futurum: et si quid secundi evenisset, nullam in ea re suam partem fore: contra ea, si quid adversi accidisset, se unum eius delicti futurum reum. Ab hoc discedens Alcibiades, *Quoniam*, inquit, *victoriae patriae repugnas, illud moneo, iuxta hostes castra habeas nautica: periculum est enim, ne immodestia militum nostrorum occasio detur Lysandro nostri opprimendi exercitus*. Neque ea res illum fefellit; nam Lysander, quum per speculatores comperisset, vulgum Atheniensium in terram praedatum exisse, navesque pene inanes relictas, tempus rei gerendae non dimisit, eoque impetu totum bellum delevit.

IX.

At Alcibiades victis Atheniensibus non satis tuta eadem loca sibi arbitratus, penitus in Thraciam se supra Propontidem abdidit,

sperans ibi facillime suam fortunam occuli posse: falso: nam Thraces postquam eum cum magna pecunia venisse senserunt, insidias ei fecerunt; qui ea, quae apportavit, abstulerunt, ipsum capere non potuerunt. Ille cernens nullum locum sibi tutum in Graecia propter potentiam Lacedaemoniorum, ad Pharnabazum in Asiam transiit, quem quidem adeo sua cepit humanitate, ut eum nemo in amicitia antecederet: namque ei Grunium dederat in Phrygia castrum, ex quo quinquagena talenta vectigalis capiebat. Qua fortuna Alcibiades non erat contentus, neque Athenas victas Lacedaemoniis servire poterat pati. Itaque ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione; sed videbat id sine rege Persarum non posse fieri: ideoque eum amicum sibi cupiebat adiungi: neque dubitabat facile se consequuturum, si modo eius conveniendi habuisset potestatem: nam Cyrum fratrem ei bellum clam parare, Lacedaemoniis adiuvantibus, sciebat: id si ei aperuisset, magnam se ab eo initurum gratiam videbat.

Digitized by Google

X.

Haec quum moliretur, peteretque a Pharnabazo, ut ad regem mitteretur, eodem tempore Critias, ceterique tyranni Atheniensium certos homines ad Lysandrum in Asiam miserunt, qui eum certiorem facerent, *nisi Alcibiadem sustulisset, nihil earum rerum fore ratum, quas ipse Athenis constituisset. Quare si suas res gestas manere vellet, illum persequeretur.* His Laco rebus commotus statuit, accuratius sibi agendum cum Pharnabazo. Huic ergo renunciat, quae regi cum Lacedaemoniis essent, irrita futura, nisi Alcibiadem vivum aut mortuum tradidisset. Non tulit hoc satrapes, et violare clementiam, quam regis opes minui, maluit. Itaque misit Sysamithren et Bagoam ad Alcibiadem interficiendum, quum ille esset in Phrygia, iterque ad regem compararet. Missi, clam vicinitati, in qua tum Alcibiades erat, dant negotium, ut eum interficiant. Illi quum eum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contule-

Digitized by Google

runt circa casam eam, in qua quiescebat, eamque succenderunt: ut incendio conficerent, quem manu superari posse diffidebant. Ille autem ut sonitu flammae est excitatus, etsi gladius ei erat subductus, familiaris sui subalare telum eripuit: namque erat cum eo quidam ex Arcadia hospes, qui nunquam discedere voluerat. Hunc sequi se iubet, et id quod in praesentia vestimentorum fuit, arripit. His in ignem eiectis, flammae vim transiit. Quem ut Barbari incendium effugisse eminus viderunt, telis missis interfecerunt, caputque eius ad Pharnabazum retulerunt. At mulier, quae cum eo vivere consuerat, muliebri sua veste contectum, aedificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. Sic Alcibiades annos circiter quadraginta natus, diem obiit supremum.

Digitized by Google

XI.

Hunc infamatum a plerisque tres gravissimi historici summis laudibus extulerunt Thucydides, qui eiusdem aetatis fuit; Theopompus, qui fuit post aliquanto natus; et Timaeus: qui quidem duo maledicentissimi, nescio quo modo, in illo uno laudando consenserunt: nam ea, quae supra diximus, de eo praedicarunt, atque hoc amplius, quum Athenis, splendidissima civitate, natus esset, omnes Athenienses splendore ac dignitate vitae superasse: postquam inde expulsus Thebas venerit, adeo studiis eorum inservisse, ut nemo eum labore, corporisque viribus posset aequiparare: omnes enim Boeotii magis firmitati corporis quam ingenii acumini inserviunt. Eumdem apud Lacedaemonios, quorum moribus summa virtus in patientia ponebatur, sic duritiae se dedidisse, ut parsimonia victus atque cultus omnes Lacedaemonios vinceret: fuisse apud Thracas, homines vinolentos, rebusque venereis deditos;

Digitized by Google

hos quoque in his rebus antecessisse: venisse ad Persas, apud quos summa laus esset fortiter venari, luxuriose vivere; horum sic imitatum consuetudinem, ut illi ipsi eum in his maxime admirarentur. Quibus rebus effecisse, ut apud quoscumque esset, princeps poneretur, habereturque carissimus. Sed satis de hoc: reliquos ordiamur.

Digitized by Google

Digitized by Google

THRASYBVLVS.

I.

Thrasybulus Lyci filius, Atheniensis. Si per se virtus sine fortuna ponderanda sit, dubito an hunc primum omnium ponam. Illud sine dubio, neminem huic praefero fide, constantia, magnitudine animi, in patriam amore; nam quod multi voluerunt, pauci potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare; huic contigit, ut a triginta oppressam tyrannis ex servitute in libertatem vindicaret. Sed nescio quo modo, quum eum nemo anteiret his virtutibus, multi nobilitate praecurrerunt. Primum Peloponnesio bello multa hic sine Alcibiade gessit, ille nullam rem sine hoc: quae ille universa naturali quodam bono fecit luceri. Sed illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus et fortuna: quod in

Digitized by Google

praelii concursu abit res a consilio ad vires vimque pugnantium. Itaque iure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat, seque his plus valuisse, quam ducis prudentiam, vere potest praedicare. Quare illud magnificentissimum factum proprium est Thrasybuli: nam quum triginta tyranni, praepositi a Lacedaemoniis, servitute oppressas tenerent Athenas, plurimos cives, quibus in bello parserat fortuna, partim patria expulissent, partim interfecissent, plurimorum bona publicata inter se divisissent, non solum princeps, sed et solus initio bellum his indixit.

II.

Hic enim quum Phylen confugisset, quod est castellum in Attica munitissimum, non plus habuit secum quam triginta de suis. Hoc initium fuit salutis Actaeorum; hoc robur libertatis clarissimae civitatis. Neque vero hic non contemptus est primo a tyrannis, atque eius solitudo: quae quidem res et illis contemnentibus, perniciei; et huic despecto,

Digitized by Google

saluti fuit: haec enim illos ad persequendum segnes, hos autem tempore ad comparandum dato fecit robustiores. Quo magis praeceptum illud omnium in animis esse debet: *Nihil in bello oportere contemni:* nec sine causa dici: *Matrem timidi flere non solere*. Neque tamen pro opinione Thrasybuli auctae sunt opes; nam iam tum illis temporibus fortius boni pro libertate loquebantur, quam pugnabant. Hinc in Piraceum transiit, Munychiamque munivit. Hanc bis tyranni oppugnare sunt adorti: ab eaque turpiter repulsi, protinus in urbem, armis impedimentisque amissis, refugerunt. Vsus est Thrasybulus non minus prudentia quam fortitudine: nam cedentes violari vetuit: *Cives* enim *civibus parcere aequum* censebat: neque quisquam est vulneratus, nisi qui prior impugnare voluit: neminem iacentem veste spoliavit: nil attigit, nisi arma quorum indigebat, et quae ad victum pertinebant. In secundo praelio cecidit Critias, dux tyrannorum, quum quidem exadversus Thrasybulum fortissime pugnaret.

Digitized by Google

III.

Hoc deiecto Pausanias venit Atticis auxilio, rex Lacedaemoniorum. Is inter Thrasybulum et eos, qui urbem tenebant, fecit pacem, his conditionibus: *Ne qui praeter triginta tyrannos, et decem, qui postea praetores creati, superioris more crudelitatis erant usi, afficerentur exilio; neve bona publicarentur: reipublicae procuratio populo redderetur.* Praeclarum hoc quoque Thrasybuli, quod reconciliata pace, quum plurimum in civitate posset, legem tulit: *Ne quis anteactarum rerum accusaretur, neve multaretur:* eamque illi *legem oblivionis* appellarunt: neque vero hanc tantum ferendam curavit; sed etiam, ut valeret, effecit: nam quum quidam ex his, qui simul cum eo in exilio fuerant, caedem facere eorum vellent, cum quibus in gratiam reditum erat, publice prohibuit: et id quod pollicitus erat, praestitit.

Digitized by Google

IV.

Huic pro tantis meritis honoris corona a populo data est, facta duabus virgulis oleaginis, quae, quod amor civium, non vis, expresserat, nullam habuit invidiam, magnaque fuit gloria. Bene ergo Pittacus ille, qui septem sapientum numero est habitus, quum ei Mitylenaei multa millia iugerum agri muneri darent, *Nolite, oro vos,* inquit, *mihi dare quod multi invideant, plures etiam concupiscant: quare ex istis nolo amplius quam centum iugera, quae et mei animi aequitatem et vestram voluntatem indicent.* Nam parva munera, diutina: locupletia, non propria esse consueverunt. Illa igitur corona contentus Thrasybulus, neque amplius requisivit, neque quemquam honore se antecessisse existimavit. Hic sequenti tempore, quum praetor classem ad Ciliciam appulisset, neque satis diligenter in castris eius agerentur vigiliae, a Barbaris, ex oppido noctu eruptione facta, in tabernaculo interfectus est.

Digitized by Google

Digitized by Google

CONON.

I.

Conon Atheniensis, Peloponnesio bello accessit ad rempublicam, in eoque eius opera magni fuit: nam et praetor pedestribus exercitibus praefuit, et praefectus classis res magnas mari gessit. Quas ob causas praecipuus ei honos habitus est; namque omnibus unus insulis praefuit: in qua potestate Pheras cepit, coloniam Lacedaemoniorum. Fuit etiam extremo Peloponnesio bello praetor, quum apud Aegos flumen copiae Atheniensium a Lysandro sunt devictae. Sed tum abfuit, eoque peius res administrata est. Nam et prudens rei militaris, et diligens erat imperator. Itaque nemini erat his temporibus dubium, si adfuisset, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse.

Digitized by Google

II.

Rebus autem afflictis quum patriam obsideri audisset, non quaesivit, ubi ipse tuto viveret, sed unde praesidio posset esse civibus suis. Itaque contulit se ad Pharnabazum satrapen Ioniae et Lydiae, eumdemque generum regis et propinquum: apud quem ut multum gratia valeret, multo labore multisque effecit periculis. Nam quum Lacedaemonii, Atheniensibus devictis, in societate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant, Agesilaumque bellatum misissent in Asiam, maxime impulsi a Tissapherne, qui ex intimis regis ab amicitia eius defecerat, et cum Lacedaemoniis coierat societatem: hunc adversus Pharnabazus habitus est imperator; re quidem vera exercitui praefuit Conon, eiusque omnia arbitrio gesta sunt. Hic multum ducem summum Agesilaum impedivit, saepeque eius consiliis obstitit; neque vero non fuit apertum, si ille non fuisset, Agesilaum Asiam Tauro tenus regi fuisse erepturum. Qui posteaquam domum a suis ci-

Digitized by Google

vibus revocatus est, quod Boeotii et Athenienses Lacedaemoniis bellum indixerant, Conon nihilosecius apud praefectos regis versabatur, hisque omnibus maximo erat usui.

III.

Defecerat a rege Tissaphernes, neque id tam Artaxerxi, quam ceteris, erat apertum. Multis enim magnisque meritis apud regem, etiam quum in officio non maneret, valebat. Neque id mirandum, si non facile ad credendum inducebatur, reminiscens eius se opera Cyrum fratrem superasse. Huius accusandi gratia Conon a Pharnabazo ad regem missus, posteaquam venit, primum ex more Persarum ad Chiliarchum, qui secundum gradum imperii tenebat, Tithraustem accessit, seque, ostendit, cum rege colloqui velle; nemo enim sine hoc admittitur; huic ille, *Nulla*, inquit, *mora est: sed tu delibera, utrum colloqui malis, an per literas edere, quae cogitas; necesse est enim, si in conspectum veneris, venerari te regem; quod προσκυνεῖν illi vocant.*

Hoc si tibi grave est, per me nihilosecius editis mandatis conficies, quod studes. Tum Conon: *Mihi vero,* inquit, *non est grave quemvis honorem habere regi: sed vereor, ne civitati meae sit opprobrio, si, quum ex ea sim profectus, quae ceteris gentibus imperare consueverit, potius Barbarorum, quam illius more fungar.* Itaque huic, quae volebat, scripta tradidit.

IV.

Quibus cognitis, rex tantum auctoritate eius motus est, ut Tissaphernem hostem iudicaverit, et Lacedaemonios bello persequi iusserit, et ei permiserit, quem vellet eligere ad dispensandam pecuniam: id arbitrium Conon negavit, sui esse consilii, sed ipsius, qui optime suos nosse deberet: sed se suadere, Pharnabazo id negotii daret. Hinc magnis muneribus donatus ad mare est missus, ut Cypriis et Phoenicibus, ceterisque maritimis civitatibus naves longas imperaret, classemque, quae proxima aestate mare tueri posset, compararet; dato adiutore Pharnabazo,

Digitized by Google

sicut ipse voluerat. Id ut Lacedaemoniis est nunciatum, non sine cura rem administrarunt, quod maius bellum imminere arbitrabantur, quam si cum Barbaro solum contenderent: nam ducem fortem et prudentem, regiis opibus praefuturum, ac secum dimicaturum videbant; quem neque consilio neque copiis superare possent. Hac mente magnam contrahunt classem, proficiscuntur Pysandro duce. Hos Conon apud Cnidum adortus magno praelio fugat, multas naves capit, complures deprimit. Qua victoria non solum Athenae, sed etiam cuncta Graecia, quae sub Lacedaemoniorum fuerat imperio, liberata est. Conon cum parte navium in patriam venit: muros dirutos a Lysandro, utrosque et Piraeei et Athenarum, reficiendos curat: pecuniaeque quinquaginta talenta, quae a Pharnabazo acceperat, civibus suis donat.

V.

Accidit huic, quod ceteris mortalibus, ut inconsideratior in secunda, quam in adversa

Digitized by Google

esset fortuna: nam classe Peloponnesiorum devicta, quum ultum se iniurias patriae putaret, plura concupivit, quam efficere potuit. Neque tamen ea non pia et probanda fuerunt, quod potius patriae opes augeri, quam regis maluit. Nam quum magnam auctoritatem sibi pugna sua navali, quam apud Cnidum fecerat, constituisset, non solum inter Barbaros, sed etiam inter omnes Graeciae civitates, clam dare operam coepit, ut Ioniam et Aeoliam restitueret Atheniensibus. Id quum minus diligenter esset celatum, Teribazus, qui Sardibus praeerat, Cononem evocavit, simulans ad regem eum se mittere velle magna de re. Huius nuncio parens quum venisset, in vincula coniectus est; in quibus aliquandiu fuit. Nonnulli eum ad regem abductum, ibique periisse scriptum reliquerunt. Contra ea Dinon historicus, cui nos plurimum de Persicis rebus credimus, effugisse, scripsit: illud addubitat, utrum Teribazo sciente, an imprudente sit factum.

Digitized by Google

DION.

I.

Dion Hipparini filius, Syracusanus, nobili genere natus, utraque implicatus tyrannide Dionysiorum. Namque ille superior Aristomachen, sororem Dionis, habuit in matrimonio, ex qua duos filios, Hipparinum et Nysaeum, procreavit: totidemque filias, Sophrosynen et Areten. Quarum priorem Dionysio filio eidem, cui regnum reliquit, nuptum dedit: alteram, Areten, Dioni. Dion autem praeter nobilem propinquitatem, generosamque maiorum famam, multa alia a natura habuit bona. In his ingenium docile, come, aptum ad artes optimas: magnam corporis dignitatem, quae non minimum commendatur: magnas praeterea divitias a patre relictas, quas ipse tyranni muneribus auxe-

Digitized by Google

rat. Erat intimus Dionysio priori, neque minus propter mores quam affinitatem. Namque etsi Dionysii crudelitas ipsi displicebat, tamen salvum illum propter necessitudinem, magis etiam suorum causa esse studebat. Aderat in magnis rebus: eiusque consilio multum movebatur tyrannus, nisi qua in re maior ipsius cupiditas intercesserat. Legationes vero omnes, quae essent illustriores, per Dionem administrabantur. Quas quidem ille diligenter obeundo, fideliter administrando, crudelissimum nomen tyranni sua humanitate tegebat. Hunc a Dionysio missum Carthaginenses suspexerunt, ut neminem unquam graeca lingua loquentem magis sint admirati.

II.

Neque vero haec Dionysium fugiebant. Nam quanto esset sibi ornamento, sentiebat. Quo fiebat, ut uni huic maxime indulgeret, neque eum secus diligeret ac filium. Qui quidem, quum Platonem Tarentum venisse fama in Siciliam esset perlata, adolescenti nega-

Digitized by Google

re non potuit, quin eum arcesseret, quum Dion eius audiendi cupiditate flagraret. Dedit ergo huic veniam, magnaque cum ambitione Syracusas perduxit. Quem Dion adeo admiratus est atque adamavit, ut se totum ei traderet. Neque vero minus Plato delectatus est Dione. Itaque quum a Dionysio tyranno crudeliter violatus esset, quippe quem venundari iussisset, tamen eodem rediit, eiusdem Dionis precibus adductus. Interim in morbum incidit Dionysius: quo cum graviter conflictaretur, quaesivit a medicis Dion, quemadmodum se haberet: simulque ab his petiit, si forte maiori esset periculo, ut sibi faterentur. Nam velle se cum eo colloqui de partiendo regno, quod sororis suae filios ex illo natos, partem regni putabat debere habere. Id medici non tacuerunt, et ad Dionysium filium sermonem retulerunt. Quo ille commotus, ne agendi cum eo esset Dioni potestas, patri soporem medicos dare coëgit. Hoc aeger sumpto, somno sopitus, diem obiit supremum.

Digitized by Google

III.

Tale initium fuit Dionis et Dionysii simultatis: eaque multis rebus aucta est. Sed tamen primis temporibus aliquandiu simulata inter eos amicitia mansit, quumque Dion non desineret obsecrare Dionysium, ut Platonem Athenis arcesseret, et eius consiliis uteretur: ille, qui in aliqua re vellet patrem imitari, morem ei gessit: eodemque tempore Philistum historicum Syracusas reduxit, hominem amicum non magis tyranno, quam tyrannidi. Sed de hoc in eo meo libro plura sunt exposita, qui de historicis conscriptus est. Plato autem tantum apud Dionysium auctoritate potuit, valuitque eloquentia, ut persuaserit tyrannidis facere finem, libertatemque reddere Syracusanis. A qua voluntate Philisti consilio deterritus, aliquanto crudelior esse coepit.

IV.

Qui quidem quum a Dione se superari videret ingenio, auctoritate, amore populi; verens ne, si eum secum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi, navem ei triremem dedit, qua Corinthum deveheretur: ostendens, se id utriusque facere causa, ne, quum inter se timerent, alteruter alterum praeoccuparet. Id quum factum multi indignarentur, magnaeque esset invidiae tyranno; Dionysius omnia, quae moveri poterant Dionis, in naves imposuit, ad eumque misit. Sic enim existimari volebat, id se non odio hominis, sed suae salutis fecisse causa. Postea vero quam audivit eum in Peloponneso manum comparare, sibique bellum facere conari, Areten Dionis uxorem alii nuptum dedit; filiumque eius sic educari iussit, ut indulgendo turpissimis imbueretur cupiditatibus. Nam puero priusquam pubes esset, scorta adducebantur, vino epulisque obruebatur, neque ullum tempus sobrio relinque-

batur. Is usque eo vitae statum commutatum ferre non potuit, postquam in patriam rediit pater, (namque appositi erant custodes qui eum a pristino victu deducerent) ut se e superiore parte aedium deiecerit, atque ita interierit. Sed illuc revertor.

V.

Postquam Corinthum pervenit Dion, et eodem perfugit Heraclides ab eodem expulsus Dionysio, qui praefectus fuerat equitum, omni ratione bellum comparare coeperunt: sed non multum proficiebant, quod multorum annorum tyrannis, magnarum opum putabatur. Quam ob causam pauci ad societatem periculi perducebantur. Sed Dion, fretus non tam suis copiis quam odio tyranni, maximo animo duabus onerariis navibus, quinquaginta annorum imperium, munitum quingentis longis navibus, decem equitum, centum peditum millibus, profectus oppugnatum, quod omnibus gentibus admirabile est visum, adeo facile perculit, ut post diem ter-

tium, quam Siciliam attigerat, Syracusas introierit. Ex quo intelligi potest, nullum esse imperium tutum nisi benevolentia munitum. Eo tempore aberat Dionysius, et in Italia classem opperiebatur, adversariorum ratus neminem sine magnis copiis ad se venturum: quae res eum fefellit. Nam Dion his ipsis qui sub adversarii fuerant potestate, regios spiritus repressit, totiusque eius partis Siciliae potitus est, quae sub Dionysii potestate fuerat: parique modo urbis Syracusarum, praeter arcem et insulam adiunctam oppido: eoque rem perduxit, ut talibus pactionibus pacem tyrannus facere vellet: Siciliam Dion obtineret, Italiam Dionysius, Syracusas Apollocrates, cui maximam fidem uni habebat Dionysius.

VI.

Has tam prosperas, tamque inopinatas res consequuta est subita commutatio. Quod fortuna sua mobilitate, quem paulo ante extulerat, demergere est adorta. Primum in fi-

Digitized by Google

lio, de quo commemoravi supra, suam vim exercuit. Nam quum uxorem reduxisset, quae alii fuerat tradita, filiumque vellet revocare ad virtutem a perdita luxuria; accepit gravissimum parens vulnus morte filii: deinde orta dissensione inter eum et Heraclidem: qui quidem Dioni principatum non concedens, factionem comparavit. Neque is minus valebat apud optimates, quorum consensu praeerat classi, quum Dion exercitum pedestrem teneret. Non tulit hoc animo aequo Dion, et versum illum Homeri retulit ex secunda rhapsodia, in quo haec sententia est: *Non posse bene geri rempublicam multorum imperiis*. Quod dictum magna invidia consequuta est. Namque aperuisse videbatur, se omnia in sua potestate esse velle. Hanc ille non lenire obsequio, sed acerbitate opprimere studuit: Heraclidemque quum Syracusas venisset, interficiendum curavit.

Digitized by Google

VII.

Quod factum omnibus maximum timorem iniecit. Nemo enim, illo interfecto, se tutum putabat. Ille autem adversario remoto, licentius eorum bona, quos sciebat adversus se sensisse, militibus dispertivit. Quibus divisis, quum quotidiani maximi fierent sumptus, celeriter pecunia deesse coepit, neque quo manus porrigeret, suppetebat, nisi in amicorum possessiones. Id eiusmodi erat, ut quum milites reconciliasset, amitteret optimates. Quarum rerum cura frangebatur: et insuctus male audiendi, non aequo animo ferebat, de se ab his male existimari, quorum paulo ante in caelum fuerat elatus laudibus. Vulgus autem, offensa in eum militum voluntate, liberius loquebatur, et tyrannum non ferendum dictitabat.

Digitized by Google

VIII.

Haec ille intuens, quum quemadmodum sedaret, nesciret, et quorsum evaderent, timeret: Callicrates quidam civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Peloponneso in Siciliam venerat, homo et callidus et ad fraudem acutus, sine ulla religione ac fide, adit ad Dionem, et ait eum in magno periculo esse propter offensionem populi, et odium militum: quod nullo modo evitare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui se simularet illi inimicum: quem si invenisset idoneum, facile omnium animos cogniturum, adversariosque sublaturum, quod inimici eius dissidenti suos sensus aperturi forent. Tali consilio probato, excipit has partes ipse Callicrates, et se armat imprudentia Dionis. Ad eum interficiendum socios conquirit: adversarios eius convenit, coniurationem confirmat. Res, multis consciis quae gereretur, elata refertur ad Aristomachen sororem Dionis, uxoremque Areten. Illae timore perter-

Digitized by Google

ritae conveniunt, cuius de periculo timebant. At ille negat, a Callicrate fieri sibi insidias: sed illa quae agerentur, fieri praecepto suo. Mulieres nihilosecius Callicratem in aedem Proserpinae deducunt, ac iurare cogunt, nihil ab illo periculi fore Dioni. Ille hac religione non modo ab incepto non deterritus, sed ad maturandum concitatus est, verens ne prius consilium aperiretur suum, quam conata perfecisset.

IX.

Hac mente, proximo die festo, quum a conventu se remotum Dion domi teneret, atque in conclavi edito recubuisset: consciis loca munitiora oppidi tradidit: domum custodibus sepsit: a foribus qui non discederent, certos praefecit. Navem triremem armatis ornat, Philocratique fratri suo tradit, eamque in portu agitari iubet, ut si exercere remiges vellet: cogitans, si forte consiliis obstitisset fortuna, ut haberet, quo fugeret, ad salutem. Suorum autem e numero Zacynthios adole-

Digitized by Google

scentes quosdam elegit cum audacissimos, tum viribus maximis; hisque dat negotium, ut ad Dionem eant inermes, sic ut conveniendi gratia viderentur venire. Ili propter notitiam sunt intromissi. At illi, ut limen eius intrarunt, foribus obseratis, in lecto cubantem invadunt, colligant: fit strepitus, adeo ut exaudiri possit foris. Hic, sicut ante saepe dictum est, quam invisa sit singularis potentia, et miseranda vita, qui se metui quam amari malunt, cuivis facile intellectu fuit. Namque illi ipsi custodes, si propitia fuissent voluntate, foribus effractis servare eum potuissent, quod illi inermes, telum foris flagitantes, vivum tenebant. Cui quum succurreret nemo, Lyco quidam Syracusanus per fenestras gladium dedit, quo Dion interfectus est.

X.

Confecta caede, quum multitudo visendi gratia introisset, nonnulli ab insciis pro noxiis conciduntur. Nam celeri rumore dilato,

Digitized by Google

Dioni vim allatam, multi concurrerant, quibus tale facinus displicebat. Hi falsa suspicione ducti, immerentes, inermes, ut sceleratos, occidunt. Huius de morte ut palam factum est, mirabiliter vulgi immutata est voluntas. Nam qui vivum eum tyrannum vocitarant, eumdem liberatorem patriae, tyrannique expulsorem praedicabant. Sic subito misericordia odio successerat, ut eum suo sanguine, si possent, ab Acheronte cuperent redimere. Itaque in urbe celeberrimo loco, elatus publice, sepulcri monumento donatus est. Diem obiit circiter annos quinquaginta quinque natus, quartum post annum, quam ex Peloponneso in Siciliam redierat.

Digitized by Google

Digitized by Google

IPHICRATES.

I.

Iphicrates Atheniensis, non tam magnitudine rerum gestarum, quam disciplina militari nobilitatus est. Fuit enim talis dux, ut non solum aetatis suae cum primis compararetur, sed ne de maioribus natu quidem quisquam anteponeretur. Multum vero in bello est versatus; saepe exercitibus praefuit; nusquam culpa male rem gessit; semper consilio vicit, tantumque eo valuit, ut multa in re militari partim nova attulerit, partim meliora fecerit. Namque ille pedestria arma mutavit. Quum ante illum imperatorem maximis clypeis, brevibusque hastis, minutis gladiis uterentur; ille e contrario peltam pro parma fecit, a qua postea peltastae pedites appellantur, ut ad motus concursusque essent levio-

Digitized by Google

res, hastae modum duplicavit, gladios longiores fecit. Idem genus loricarum mutavit, et pro ferreis atque aeneis, lineas dedit. Quo facto expeditiores milites reddidit. Nam pondere detracto, quod aeque corpus tegeret et leve esset, curavit.

II.

Bellum cum Thracibus gessit; Seuthen socium Atheniensium, in regnum restituit. Apud Corinthum tanta severitate exercitui praefuit, ut nullae unquam in Graecia neque exercitatiores copiae, neque magis dicto audientes fuerint duci: in eamque consuetudinem adduxit, ut quum praelii signum ab imperatore esset datum, sine ducis opera sic ordinatae consisterent, ut singuli a peritissimo imperatore dispositi viderentur. Hoc exercitu moram Lacedaemoniorum intercepit. Quod maxime tota celebratum est Graecia. Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit. Quo facto magnam adeptus est gloriam. Quum Artaxerxes Aegyptio regi bel-

Digitized by Google

lum inferre voluisset, Iphicratem ab Atheniensibus petivit ducem, quem praeficeret exercitui conductitio, cuius numerus duodecim millium fuit. Quem quidem sic omni disciplina militari erudivit, ut quemadmodum quondam Fabiani milites Romani appellati sunt, sic Iphicratenses apud Graecos in summa laude fuerint. Idem subsidio Lacedaemoniis profectus, Epaminondae retardavit impetus. Nam nisi eius adventus appropinquasset, non prius Thebani Sparta abscessissent quam captam incendio delessent.

III.

Fuit autem et animo magno et corpore, imperatoriaque forma, ut ipso aspectu cuivis iniiceret admirationem sui: sed in labore remissus nimis, parumque patiens, ut Theopompus memoriae prodidit. Bonus vero civis, fideque magna: quod cum in aliis rebus declaraverit, tum maxime in Amyntae Macedonis liberis tuendis. Namque Eurydice mater Perdiccae et Philippi, cum his duobus

liberis, Amynta mortuo, ad Iphicratem confugit, eiusque opibus defensa est. Vixit ad senectutem placatis in se suorum civium animis. Causam capitis semel dixit bello sociali simul cum Timotheo, eoque iudicio est absolutus. Menesthea filium reliquit ex Thressa natum Coti regis filia. Is quum interrogaretur, utrum pluris patrem, matremne faceret: *Matrem*, inquit. Id quum omnibus mirum videretur: at ille, *Merito*, inquit, *facio; nam pater, quantum in se fuit, Thracem me genuit: contra ea mater Atheniensem.*

Digitized by Google

CHABRIAS.

I.

Chabrias Atheniensis. Hic quoque in summis habitus est ducibus, resque multas memoria dignas gessit. Sed ex his elucet maxime inventum eius in praelio, quod apud Thebas fecit, quum Boeotiis subsidio venisset. Namque in ea victoria, fidente summo duce Agesilao, fugatis iam ab eo conductitiis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere, obnixoque genu scuto, proiectaque hasta, impetum excipere hostium docuit. Id novum Agesilaus intuens, progredi non est ausus, suosque iam incurrentes, tuba revocavit. Hoc usque eò in Graecia fama celebratum est, ut illo statu Chabrias sibi statuam fieri voluerit, quae publice ei ab Atheniensibus in foro constituta est. Ex quo fa-

Digitized by Google

ctum est, ut postea athletae, ceterique artifices, his statibus in statuis ponendis uterentur, in quibus victoriam essent adepti.

II.

Chabrias autem multa in Europa bella administravit, quum dux Atheniensium esset: multa in Aegypto sua sponte gessit. Nam Nectanebum adiutum profectus, regnum ei constituit. Fecit idem Cypri, sed publice ab Atheniensibus Evagorae adiutor datus: neque prius inde discessit quam totam insulam bello devinceret, qua ex re Athenienses magnam gloriam sunt adepti. Interim bellum inter Aegyptios et Persas conflatum est: et Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant; Lacedaemonii cum Aegyptiis, a quibus magnas praedas Agesilaus rex eorum faciebat. Id intuens Chabrias, quum in re nulla Agesilao cederet, sua sponte eos adiutum profectus, Aegyptiae classi praefuit, pedestribus copiis Agesilaus.

Digitized by Google

III.

Tum praefecti regis Persiae, legatos miserunt Athenas questum, quod Chabrias adversum regem bellum gereret cum Aegyptiis. Athenienses diem certam Chabriae praestituerunt, quam ante, domum nisi redisset, capitis se illum damnaturos denunciarunt. Hoc ille nuncio Athenas rediit, neque ibi diutius est moratus quam fuit necesse. Non enim libenter erat ante oculos civium suorum, quod et vivebat laute, et indulgebat sibi liberalius, quam ut invidiam vulgi posset effugere. Est enim hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriae comes sit, et libenter de his detrahant quos eminere videant altius: neque animo aequo pauperes alienam opulentium intuuntur fortunam. Itaque Chabrias, quoad ei licebat, plurimum aberat. Neque vero solus ille aberat Athenis libenter, sed omnes fere principes fecerunt idem, quod tantum se ab invidia putabant afuturos, quantum a con-

spectu suorum recessissent. Itaque Conon plurimum Cypri vixit, Iphicrates in Thracia, Timotheus Lesbi, Chares in Sigaeo. Dissimilis quidem Chares horum et factis et moribus: sed tamen Athenis et honoratus et potens.

IV.

Chabrias autem periit bello sociali, tali modo: Oppugnabant Athenienses Chium: erat in classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in magistratu erant, auctoritate anteibat, eumque magis milites quam qui praeerant, aspiciebant. Quae res ei maturavit mortem. Nam dum primus studet portum intrare, et gubernatorem iubet eo dirigere navem, ipse sibi perniciei fuit. Quum enim eo penetrasset, ceterae non sunt sequutae. Quo facto, circumfusus hostium concursu, quum fortissime pugnaret, navis rostro percussa coepit sidere. Hinc quum refugere posset, si se in mare deiecisset; quod suberat classis Atheniensium, quae exciperet natantem: perire maluit, quam armis abiectis na-

Digitized by Google

vem relinquere, in qua fuerat vectus. Id ceteri facere noluerunt, qui nando in tutum pervenerunt. At ille, praestare honestam mortem turpi vitae existimans, cominus pugnans telis hostium interfectus est.

Digitized by Google

Digitized by Google

TIMOTHEVS.

I.

Timotheus Cononis filius, Atheniensis. Hic a patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus. Fuit enim disertus, impiger, laboriosus, rei militaris peritus, neque minus civitatis regendae. Multa huius sunt praeclare facta, sed haec maxime illustria. Olynthios et Byzantios bello subegit: Samum cepit, in qua oppugnanda, superiori bello Athenienses mille et ducenta talenta consumpserant. Hanc ille sine ulla publica impensa populo restituit. Adversus Cotyn bella gessit, ab eoque mille et ducenta talenta praedae in publicum detulit, Cyzicum obsidione liberavit. Ariobarzani simul cum Agesilao auxilio profectus est: a quo quum Laco pecuniam numeratam accepisset, ille cives suos agro atque urbibus

augeri maluit, quam id sumere, cuius partem domum suam ferre posset. Itaque accepit Erichthonem et Sestum.

II.

Idem classi praefectus circumvehens Peloponnesum Laconicam populatus, classem eorum fugavit. Corcyram sub imperium Atheniensium redegit, sociosque idem adiunxit Epirotas, Athamanas, Chaonas, omnesque eas gentes quae mare illud adiacent. Quo facto Lacedaemonii de diutina contentione destiterunt, et sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt, pacemque his legibus constituerunt; ut Athenienses mari duces essent. Quae victoria tantae fuit Atticis laetitiae, ut tum primum arae Paci publicae sint factae, eique Deae pulvinar sit institutum. Cuius laudis ut memoria maneret, Timotheo publice statuam in foro posuerunt: qui honos huic uni ante hoc tempus contigit; ut quum patri popu-

Digitized by Google

lus statuam posuisset, filio quoque daret. Sic iuxta posita recens filii, veterem patris renovavit memoriam.

III.

Hic quum esset magno natu, et magistratus gerere desisset: bello Athenienses undique premi sunt coepti. Defecerat Samus; descierat Hellespontus; Philippus iam tunc valens Macedo, multa moliebatur: cui oppositus Chares quum esset, non satis in eo praesidii putabatur. Fit Menestheus praetor, filius Iphicratis, gener Timothei, et ut ad bellum proficiscatur, decernitur. Huic in consilium dantur duo, usu et sapientia praestantes, quorum consilio uteretur, pater et socer: quod in his tanta erat auctoritas, ut magna spes esset, per eos amissa posse recuperari. Hi quum Samum profecti essent, et eodem Chares, eorum adventu cognito, cum suis copiis proficisceretur, ne quid absente se gestum videretur: accidit, quum ad insulam appro-

Digitized by Google

pinquarent, ut magna tempestas oriretur: quam evitare duo veteres imperatores utile arbitrati, suam classem suppresserunt. At ille temeraria usus ratione, non cessit maiorum natu auctoritati, et, ut in sua navi esset fortuna, quo contenderat, pervenit, eodemque ut sequerentur, ad Timotheum et Iphicratem nuncium misit. Hinc male re gesta, compluribus amissis navibus, eodem, unde erat profectus, se recepit, literasque Athenas publice misit, sibi proclive fuisse Samum capere, nisi a Timotheo et Iphicrate desertus esset. Ob eam rem in crimen vocabantur. Populus acer, suspicax, mobilis, adversarius, invidus etiam potentiae, domum revocat: accusantur proditionis. Hoc iudicio damnatur Timotheus, lisque eius aestimatur centum talentis. Ille odio ingratae civitatis coactus, Chalcidem se contulit.

Digitized by Google

IV.

Huius post mortem, quum populum iudicii sui poeniteret, mulctae novem partes detraxit, et decem talenta Cononem filium eius ad muri quamdam partem reficiendam iussit dare. In quo fortunae varietas est animadversa. Nam quos avus Conon muros ex hostium praeda patriae restituerat, eosdem nepos, cum summa ignominia familiae, ex sua re familiari reficere coactus est. Timothei autem moderatae sapientisque vitae quum pleraque possimus proferre testimonia, uno erimus contenti, quod ex eo facile coniici poterit quam carus suis fuerit. Quum Athenis adolescentulus causam diceret, non solum amici privatique hospites ad eum defendendum convenerunt, sed etiam in eis Iason tyrannus, qui illo tempore fuit omnium potentissimus. Hic quum in patria sine satellitibus se tutum non arbitraretur, Athenas sine ullo praesidio venit: tantique hospitem fecit, ut mallet se capitis periculum adire, quam Ti-

Digitized by Google

motheo de fama dimicanti deesse. Hunc adversus tamen, Timotheus postea populi iussu bellum gessit, patriaeque sanctiora iura, quam hospitii esse duxit. Haec extrema fuit aetas imperatorum Atheniensium, Iphicratis, Chabriae, Timothei. Neque post illorum obitum quisquam dux in illa urbe fuit dignus memoria.

Digitized by Google

DATAMES.

I.

Venio nunc ad fortissimum virum, maximique consilii omnium Barbarorum, exceptis duobus Carthaginensibus Hamilcare et Hannibale. De quo hoc plura referemus, quod et obscuriora sunt eius gesta pleraque, et ea quae prospere ei cesserunt, non magnitudine copiarum, sed consilii, quo tantum non omnes superabat, acciderunt. Quorum nisi ratio explicata fuerit, res apparere non poterunt. Datames patre Camissare, natione Care, matre Scythissa natus, primum militum numero fuit apud Artaxerxem eorum, qui regiam tuebantur. Pater eius Camissares, quod et manu fortis, et bello strenuus, et regi multis locis fidelis erat repertus, habuit provinciam Ciliciae iuxta

Digitized by Google

Cappadociam, quam incolunt Leucosyri. Datames militare munus fungens primum, qualis esset aperuit bello, quod rex adversus Cadusios gessit. Namque hic multis millibus interfectis, magni fuit eius opera. Quo factum est, ut quum in eo bello cecidisset Camissares, paterna ei traderetur provincia.

II.

Pari se virtute postea praebuit, quum Autophradates iussu regis bello persequeretur eos, qui defecerant. Namque eius opera hostes, quum castra iam intrassent, profligati sunt, exercitusque reliquus conservatus regis est. Qua ex re maioribus rebus praeesse coepit. Erat eo tempore Thyus dynastes Paphlagoniae, antiquo genere natus, a Pylaemene illo, quem Homerus Troico bello a Patroclo interfectum ait. Is regi dicto audiens non erat: quam ob causam bello eum persequi constituit, eique rei praefecit Datamen, propinquum Paphlagonis. Namque

Digitized by Google

ex fratre et sorore erant nati. Quam ob causam Datames omnia primum experiri voluit, ut sine armis propinquum ad officium reduceret. Ad quem quum venisset sine praesidio, quod ab amico nullas vereretur insidias, pene interiit. Nam Thyus eum clam interficere voluit. Erat mater cum Datame, amita Paphlagonis: ea quid ageretur resciit, filiumque monuit. Ille fuga periculum evitavit, bellumque indixit Thyo. In quo quum ab Ariobarzane, praefecto Lydiae et Ioniae, totiusque Phrygiae, desertus esset, nihilosegnius perseveravit, vivumque Thyum cepit cum uxore et liberis.

III.

Cuius facti ne prius fama ad regem, quam ipse perveniret, dedit operam. Itaque omnibus insciis, eo ubi erat rex, venit, posteroque die Thyum, hominem maximi corporis terribilique facie, quod et niger et capillo longo barbaque erat prolixa, optima veste contexit, quam satrapae regii gerere consue-

Digitized by Google

verant. Ornavit etiam torque, atque armillis aureis, ceteroque regio cultu. Ipse agresti, duplicique amiculo circumdatus, hirtaque tunica, gerens in capite galeam venatoriam, dextra manu clavam, sinistra copulam, vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram bestiam captam duceret. Quem quum omnes prospicerent, propter novitatem ornatus, ignotamque formam, ob eamque rem magnus esset concursus; fuit nemo non qui agnosceret Thyum, regique nunciaret. Primo non accredidit. Itaque Pharnabazum misit exploratum: a quo ut rem gestam comperit, statim admitti iussit, magnopere delectatus cum facto tum ornatu: in primis quod nobilis rex in potestatem inopinanti venerat. Itaque magnifice Datamen donatum ad exercitum misit, qui tum contrahebatur, duce Pharnabazo et Tithrauste ad bellum Aegyptium, parique eum atque illos imperio esse iussit. Postea vero quam Pharnabazum rex revocavit, illi summa imperii tradita est.

Digitized by Google

IV.

Hic quum maximo studio compararet exercitum, Aegyptumque proficisci pararet, subito a rege literae sunt ei missae, ut Aspim aggrederetur, qui Cataoniam tenebat, quae gens iacet supra Ciliciam, confinis Cappadociae. Namque Aspis saltuosam regionem castellisque munitam incolens, non solum imperio regis non parebat, sed etiam finitimas regiones vexabat, et quae regi portarentur, abripiebat. Datames, etsi longe aberat ab his regionibus, et a maiore re abstrahebatur: tamen regis voluntati morem gerendum putavit. Itaque cum paucis, sed viris fortibus, navem conscendit, existimans, id quod accidit, facilius se imprudentem et imparatum parva manu oppressurum, quam paratum, quamvis magno exercitu. Hac delatus, in Ciliciam egressus, inde dies noctesque iter faciens, Taurum transiit, eoque, quo studuerat, venit. Quaerit quibus locis sit Aspis: cognoscit haud longe abesse:

Digitized by Google

profectumque cum venatum. Quem dum speculatur, adventus eius causa cognoscitur. Pisidas cum iis, quos secum habebat, ad resistendum Aspis comparat. Id Datames ubi audivit, arma capit, suos sequi iubet: ipse equo concitato ad hostem vehitur: quem procul Aspis conspiciens ad se ferentem, pertimescit, atque a conatu resistendi deterritus, sese dedit. Hunc Datames vinctum ad regem ducendum tradit Mithridati.

V.

Haec dum geruntur, Artaxerxes reminiscens a quanto bello ad quam parvam rem principem ducum misisset, se ipsum reprehendit, et nuncium ad exercitum Acen misit, quod nondum Datamen profectum putabat, qui ei diceret, ne ab exercitu discederet. Hic priusquam perveniret, quo erat profectus, in itinere convenit, qui Aspim ducebant. Qua celeritate quum magnam benevolentiam regis Datames consequutus esset, non minorem invidiam aulicorum excepit, quod

illum unum pluris, quam se omnes fieri videbant. Quo facto, cuncti ad eum opprimendum consenserunt. Haec Pandates, gazae custos regiae, amicus Datami, perscripta ei mittit, in quibus docet, eum magno fore periculo, si quid illo imperante in Aegypto adversi accidisset. Namque eam esse consuetudinem regum, ut casus adversos hominibus tribuant, secundos fortunae suae. Quo facile fieri, ut impellantur ad eorum perniciem, quorum ductu res male gestae nuncientur. Illum hoc maiore fore discrimine, quod quibus rex maxime obediat, eos habeat inimicissimos. Talibus ille literis cognitis, quum iam ad exercitum Acoeum venisset, quod non ignorabat ea vere scripta, desciscere a rege constituit. Neque tamen quidquam fecit, quod fide sua esset indignum. Nam Mandroclem Magnetem exercitui praefecit: ipse cum suis in Cappadociam discedit, coniunctamque huic Paphlagoniam occupat, celans qua voluntate esset in regem: clam cum Ariobarzane facit amicitiam, manum comparat, urbes munitas suis tuendas tradit.

Digitized by Google

VI.

Sed haec propter hiemale tempus minus prospere succedebant. Audit Pisidas quasdam copias adversus se parare: filium eo Arsideum cum exercitu mittit. Cadit in praelio adolescens: proficiscitur eo pater, non ita cum magna manu, celans quantum vulnus accepisset, quod prius ad hostem pervenire cupiebat, quam de male re gesta fama ad suos perveniret, ne cognita filii morte animi debilitarentur militum. Quo contenderat, pervenit, hisque locis castra ponit, ut neque circumveniri multitudine adversariorum posset, neque impediri quominus ipse ad dimicandum manum haberet expeditam. Erat cum eo Mithrobarzanes socer eius, praefectus equitum. Is desperatis generi rebus ad hostes transfugit. Id Datames ut audivit, sensit, si in turbam exisset, ab homine tam necessario se relictum, futurum ut ceteri consilium sequerentur: in vulgus edit, suo iussu Mithrobarzanem profectum pro perfuga, quo

Digitized by Google

facilius receptus, interficeret hostes. Quare relinqui eum non par esse, sed omnes confestim sequi: quod si animo strenuo fecissent, futurum ut adversarii non possent resistere, quum et intra vallum et foris caederentur. Hac re probata, exercitum educit: Mithrobarzanem persequitur; qui dum ad hostes pervenerat, Datames signa inferri iubet. Pisidae, nova re commoti, in opinionem adducuntur, perfugas mala fide, compositoque fecisse, ut recepti, essent maiori calamitati. Primum eos adoriuntur. Illi, quum quid ageretur, aut quare fieret, ignorarent: coacti sunt cum eis pugnare ad quos transierant, ab hisque stare quos reliquerant. Quibus cum neutri parcerent, celeriter sunt concisi. Reliquos Pisidas resistentes Datames invadit. Primo impetu pellit, fugientes persequitur, multos interficit, castra hostium capit. Tali consilio uno tempore et proditores perculit, et hostes profligavit, et quod ad suam perniciem fuerat cogitatum, id ad salutem convertit. Quo neque acutius ullius im-

Digitized by Google

peratoris cogitatum, neque celerius factum usquam legimus.

VII.

Ab hoc tamen viro Schismas maximus natu filius desciit, adque regem transiit, et de defectione patris detulit. Quo nuncio Artaxerxes commotus, quod intelligebat sibi cum viro forti ac strenuo negotium esse, qui quum cogitasset, facere auderet, et prius cogitare quam conari consuesset: Autophradatem in Cappadociam mittit. Hic ne intrare posset saltum in quo Ciliciae portae sunt sitae, Datames praeoccupare studuit: sed tam subito copias contrahere non potuit. A qua re depulsus; cum ea manu quam contraxerat, locum delegit talem, ut neque circumiretur ab hostibus, neque praeteriret adversarius, quin ancipitibus locis premeretur: et si dimicare cum eo vellet, non multum obesse multitudo hostium suae paucitati posset.

VIII.

Haec etsi Autophradates videbat, tamen statuit congredi, quam cum tantis copiis refugere, aut tamdiu uno loco sedere. Habebat barbarorum equitum viginti, peditum centum millia, quos illi Cardaces appellant, eiusdemque generis tria funditorum. Praeterea Cappadocum octo, Armeniorum decem, Paphlagonum quinque, Phrygum decem, Lydorum quinque, Aspendiorum et Pisidarum circiter tria, Cilicum duo, Captianorum totidem, ex Graecia conductorum tria millia: levis armaturae maximum numerum. Has adversus copias, spes omnis consistebat Datami in se locique natura. Namque huius partem non habebat vigesimam militum. Quibus fretus conflixit, adversariorumque multa millia concidit, quum de ipsius exercitu non amplius hominum mille cecidissent. Quam ob causam postero die tropaeum posuit, quo loco pridie pugnatum. Hic quum castra movisset, inferior copiis, superior omnibus

praeliis discedebat, quod nunquam manum consereret, nisi adversarios locorum angustiis clausisset: quod perito regionum callideque cogitanti saepe accidebat. Autophradates quum bellum duci maiore regis calamitate, quam adversariorum videret, ad pacem atque amicitiam hortatus est, ut cum rege in gratiam rediret. Quam ille etsi non fidam fore putabat, tamen conditionem accepit, seque ad Artaxerxem legatos missurum dixit. Sic bellum quod rex adversus Datamen susceperat, sedatum: Autophradates in Phrygiam se recepit.

IX.

At rex, quod implacabile odium in Datamen susceperat, postquam bello eum opprimi non posse animadvertit, insidiis interficere studuit, quas ille plerasque vitavit. Sicut quum nunciatum esset, quosdam sibi insidiari, qui in amicorum erant numero: de quibus quod inimici detulerant, neque creden-

Digitized by Google

dum, neque negligendum putavit: experiri voluit verum falsumne sibi esset relatum. Itaque eo profectus est, in quo itinere futuras insidias illi dixerant. Sed elegit corpore et statura simillimum sui, eique vestitum suum dedit, atque eo loci ire, quo ipse consueverat, iussit. Ipse autem ornatus vestitu militari, inter corporis custodes iter facere coepit. At insidiatores, postquam in eum locum agmen pervenit, decepti ordine atque vestitu, in eum faciunt impetum, qui suppositus erat. Praedixerat autem his Datames, cum quibus iter faciebat, ut parati essent facere quod ipsum vidissent. Ipse ut concurrentes insidiatores animadvertit, tela in eos coniecit. Hoc idem quum universi fecissent, priusquam pervenirent ad eum, quem aggredi volebant, confixi ceciderunt.

X.

Hic tamen tam callidus vir extremo tempore captus est, Mithridatis Ariobarzanis filii dolo. Namque is pollicitus est regi, se eum

interfecturum, si rex promitteret, ut quodcumque vellet, liceret impune facere, fidemque de ea re more Persarum dextra dedisset. Hanc ut accepit, simulat se suscepisse cum rege inimicitiam, copias parat, et absens amicitiam cum Datame facit: regis provinciam vexat, castella expugnat, magnas praedas capit: quarum partem suis dispertit, partem ad Datamen mittit. Pari modo complura castella ei tradit. Haec diu faciendo, persuasit homini se infinitum adversus regem suscepisse bellum, quum nihilo magis, ne quam suspicionem illi praeberet insidiarum, neque colloquium eius petivit, neque in conspectum venire studuit. Sic absens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, sed odio communi, quod erga regem susceperant, contineri viderentur.

XI.

Id quum satis se confirmasse arbitratus est, certiorem facit Datamen, tempus esse maiores exercitus parari, et bellum cum re-

Digitized by Google

ge suscipi: de qua re, si ei videretur, quo vellet in colloquium veniret. Probata re, colloquendi tempus sumitur, locusque quo conveniretur. Huc Mithridates cum uno, cui maximam habebat fidem, ante aliquot dies venit, compluribusque locis separatim gladios obruit, eaque loca diligenter notat. Ipso autem colloquendi die utrique locum, qui explorarent atque ipsos scrutarentur, mittunt: deinde ipsi sunt congressi. Hic quum aliquandiu in colloquio fuissent, et diversi discessissent, iamque procul Datames abesset, Mithridates, priusquam ad suos perveniret, ne quam suspicionem pararet, in eumdem locum revertitur, atque ibi, ubi telum erat positum, resedit, ut si a lassitudine cuperet acquiescere, Datamenque revocavit, simulans se quiddam in colloquio esse oblitum: interim telum, quod latebat, protulit, nudatumque vagina, veste texit, ac Datami venienti ait, digredientem se animadvertisse locum quemdam, qui erat in conspectu, ad castra ponenda esse idoneum. Quem quum

digito monstraret, et ille conspiceret, aversum ferro transfixit: et priusquam quisquam posset succurrere, interfecit. Ita ille vir, qui multos consilio, neminem perfidia ceperat, simulata captus est amicitia.

Digitized by Google

EPAMINONDAS.

I.

Epaminondas Polymni filius, Thebanus. De hoc priusquam scribamus, haec praecipienda videntur lectoribus, ne alienos mores ad suos referant, neve ea, quae ipsis leviora sunt, pari modo apud ceteros fuisse arbitrentur. Scimus enim musicen nostris moribus abesse a principis persona: saltare etiam in vitiis poni. Quae omnia apud Graecos et gratia et laude digna ducuntur. Quum autem exprimere imaginem consuetudinis atque vitae velimus Epaminondae, nihil videmur debere praetermittere, quod pertineat ad eam declarandam. Quare dicemus primum de genere eius, deinde quibus disciplinis, et a quibus sit eruditus: tum de moribus ingeniique facultatibus, et si qua alia digna

Digitized by Google

memoria erunt. Postremo de rebus gestis, quae a plurimis omnium anteponuntur virtutibus.

II.

Natus igitur patre, quo diximus, honesto genere: pauper iam a maioribus relictus. Eruditus autem sic, ut nemo Thebanus magis. Nam et citharizare et cantare ad chordarum sonum doctus est a Dionysio, qui non minore fuit in musicis gloria, quam Damon aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina; carmina cantare tibiis, ab Olympiodoro: saltare, a Calliphrone. At philosophiae praeceptorem habuit Lysim Tarentinum Pythagoraeum; cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem et severum senem omnibus aequalibus suis in familiaritate anteposuerit, neque prius eum a se dimiserit, quam doctrinis tanto antecessit condiscipulos, ut facile intelligi posset, pari modo superaturum omnes in ceteris artibus. Atque haec ad nostram consuetudinem sunt levia, et potius

contemnenda: at in Graecia utique olim magnae laudi erant. Postquam ephebus factus est, et palaestrae dare operam coepit: non tam magnitudini virium servivit quam velocitati: illam enim ad athletarum usum, hanc, ad belli existimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimum currendo et luctando ad eum finem, quoad stans complecti posset, atque contendere. In armis plurimum studii consumebat.

III.

Ad hanc corporis firmitatem plura etiam animi bona accesserant. Erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo; adeo veritatis diligens, ut ne ioco quidem mentiretur. Idem continens, clemens, patiensque admirandum in modum; non solum populi, sed etiam amicorum ferens iniurias, in primisque commissa celans: quod interdum non minus prodest quam diserte dicere. Studiosus audiendi; ex hoc

Digitized by Google

enim facillime disci arbitrabatur. Itaque quum in circulum venisset, in quo aut de republica disputaretur, aut de philosophia sermo haberetur, nunquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset deductus. Paupertatem adeo facile perpessus est, ut de republica nihil praeter gloriam ceperit. Amicorum in se tuendo caruit facultatibus; fide ad alios sublevandos saepe sic usus est, ut possit iudicari omnia ei cum amicis fuisse communia. Nam quum aut civium suorum aliquis ab hostibus fuisset captus, aut virgo amici nubilis propter paupertatem collocari non posset, amicorum concilium habebat, et quantum quisque daret, pro facultatibus imperabat: eamque summam quum faceret, priusquam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quaerebat, ad eos qui conferebant, eique ut ipsi numerarent, faciebat: ut ille, ad quem ea res perveniebat, sciret quantum cuique deberet.

Digitized by Google

IV.

Tentata autem eius est abstinentia a Diomedonte Cyziceno: namque is, rogatu Artaxerxis, Epaminondam pecunia corrumpendum susceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas venit, et Micythum adolescentulum quinque talentis ad suam perduxit voluntatem, quem tum Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminondam convenit, et causam adventus Diomedontis ostendit. At ille Diomedonte coram, *Nihil*, inquit, *opus pecunia est. Nam si ea rex vult, quae Thebanis sunt utilia, gratis facere sum paratus: sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis. Namque orbis terrarum divitias accipere nolo pro patriae caritate. Te, qui me incognitum tentasti, tuique similem existimasti, non miror: tibi ignosco. Sed egredere propere, ne alios corrumpas, quum me non potueris. Tu, Micythe, argentum huic redde, aut, nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui*. Hunc Diomedon quum ro-

garet, *ut tuto exire, suaque quae attulisset, liceret efferre: Istud,* inquit, *faciam; neque tua causa, sed mea: ne, si tibi sit pecunia adempta, aliquis dicat ad me ereptum pervenisse, quod delatum accipere noluissem.* A quo quum quaesisset, quo se duci vellet; et ille Athenas diceret; praesidium dedit, ut eo tuto perveniret. Neque vero id satis habuit, sed etiam ut inviolatus in navem ascenderet, per Chabriam Atheniensem, (de quo supra mentionem fecimus) effecit. Abstinentiae erit hoc satis testimonium. Plurima quidem proferre possemus, sed modus adhibendus est, quoniam uno hoc volumine vitam excellentium virorum complurium concludere constituimus, quorum separatim multis millibus versuum complures scriptores ante nos explicarunt.

V.

Fuit et disertus, ut nemo Thebanus ei par esset eloquentia: neque minus concinnus in brevitate respondendi, quam in perpetua

Digitized by Google

oratione ornatus. Habuit obtrectatorem Meneclidem quemdam, indidem Thebis, adversarium in administranda republica, satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum scilicet. Namque illi genti plus inest virium, quam ingenii. Is, quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera desideraretur. Huic ille, *Fallis,* inquit, *verbo cives tuos, quod hos a bello avocas. Otii enim nomine servitutem concilias. Nam paritur pax bello. Itaque qui ea diutina volunt frui, bello exercitati esse debent. Quare si principes Graeciae esse vultis, castris est vobis utendum, non palaestra.* Idem ille Meneclides quum huic obiiceret, quod liberos non haberet, neque uxorem duxisset; maximeque insolentiam, quod sibi Agamemnonis belli gloriam videretur consequutus: at ille, *Desine,* inquit, *Meneclide, de uxore mihi exprobrare. Nam nullius in ista re minus uti consilio volo;* habebat enim Meneclides suspicionem adulterii. *Quod au-*

tem me Agamemnonem aemulari putas, falleris. Namque ille cum universa Graecia vix decem annis unam cepit urbem, ego contra ea ex una urbe nostra, dieque uno, totam Graeciam, Lacedaemoniis fugatis, liberavi.

VI.

Idem quum in conventum venisset Arcadum, petens, ut societatem cum Thebanis et Argivis facerent, contraque Callistratus Atheniensium legatus, qui eloquentia omnes eo praestabat tempore, postularet, ut potius amicitiam sequerentur Atticorum, et in oratione sua multa invectus esset in Thebanos et Argivos, in eisque hoc posuisset, animadvertere debere Arcades, quales utraque civitas cives procreasset, ex quibus de ceteris possent iudicare. Argivos enim fuisse Orestem et Alcmaeonem, matricidas; Thebis Oedipum natum, qui quum patrem suum interfecisset, ex matre liberos procreasset. Hic in respondendo Epaminondas, quum de ceteris perorasset, postquam ad illa duo opprobria perve-

Digitized by Google

nit, admirari se dixit stultitiam rhetoris Attici, qui non animadverteret, innocentes illos natos, domi scelere admisso quum patria essent pulsi, receptos esse ab Atheniensibus. Sed maxime eius eloquentia eluxit Spartae legati ante pugnam Leuctricam; quo quum omnium sociorum convenissent legati, coram frequentissimo legationum conventu sic Lacedaemoniorum tyrannidem coarguit, ut non minus illa oratione opes eorum concusserit, quam Leuctrica pugna. Tum enim perfecit, quod post apparuit, ut auxilio sociorum Lacedaemonii privarentur.

VII.

Fuisse patientem, suorumque iniurias ferentem civium, quod se patriae irasci nefas esse duceret, haec sunt testimonia. Quum eum propter invidiam cives praeficere exercitui noluissent, duxque esset delectus belli imperitus, cuius errore eo esset deducta illa multitudo militum, ut omnes de salute pertimescerent, quod locorum angustiis

clausi, ab hostibus obsidebantur: desiderari coepta est Epaminondae diligentia. Erat enim ibi privatus numero militum. A quo quum peterent opem, nullam adhibuit memoriam contumeliae; et exercitum obsidione liberatum, domum reduxit incolumem. Neque vero hoc semel fecit, sed saepius. Maxime autem fuit illustre, quum in Peloponnesum exercitum duxisset adversus Lacedaemonios, haberetque collegas duos, quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac strenuus. Hic cum criminibus adversariorum, omnes in invidiam venissent, ob eamque rem imperium his esset abrogatum, atque in eorum locum alii praetores successissent: Epaminondas populiscito non paruit, idemque ut facerent, persuasit collegis, et bellum quod susceperat, gessit. Namque animadvertebat, nbi id fecisset, totum exercitum propter praetorum imprudentiam inscitiamque belli periturum. Lex erat Thebis, quae morte multabat si quis imperium diutius retinuisset, quam lege praefinitum foret. Hanc Epaminondas quum

Digitized by Google

reipublicae conservandae causa latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit; et quatuor mensibus diutius, quam populus iusserat, gessit imperium.

VIII.

Postquam domum reditum est, collegae eius hoc crimine accusabantur. Quibus ille permisit omnem ut causam in se transferrent, suaque opera factum contenderent, ut legi non obedirent. Qua defensione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam responsurum putabat, quod quid diceret, non haberet. At ille in iudicium venit; nihil eorum negavit, quae adversarii crimini dabant, omniaque quae collegae dixerant, confessus est: neque recusavit, quominus legis poenam subiret: sed unum ab iis petivit, ut in periculo suo conscriberent: EPAMINONDAS A THEBANIS MORTE MVLCTATVS EST, QVOD EOS COËGIT APVD LEVCTRA SVPERARE LACEDAEMONIOS, QVOS ANTE SE IMPERATOREM NEMO BOEOTIORVM AVSVS FVIT ASPICERE IN

ACIE: QVODQVE VNO PRAELIO NON SOLVM THEBAS AB INTERITV RETRAXIT, SED ETIAM VNIVERSAM GRAECIAM IN LIBERTATEM VINDICAVIT: EOQVE RES VTRORVMQVE PERDVXIT VT THEBANI SPARTAM OPPVGNARENT, LACEDAEMONII SATIS HABERENT SI SALVI ESSE POSSENT: NEQVE PRIVS BELLARE DESTITIT, QVAM, MESSENA CONSTITVTA, VRBEM EORVM OBSIDIONE CLAVSIT. Haec quum dixisset, risus omnium cum hilaritate coortus est, neque quisquam iudex ausus est ferre suffragium. Sic a iudicio capitis maxima discessit gloria.

IX.

Hic extremo tempore imperator apud Mantineam, quum acie instructa audacius instaret hostibus, cognitus a Lacedaemoniis, quod in eius unius pernicie patriae sitam putabant salutem, universi in unum impetum fecerunt: neque prius abscesserunt, quam magna caede facta multisque occisis, fortissime ipsum Epaminondam pugnantem, sparo eminus percussum, concidere vide-

Digitized by Google

runt. Huius casu aliquantum retardati sunt Boeotii; neque tamen prius pugna excesserunt, quam repugnantes profligarunt. At Epaminondas, quum animadverteret mortiferum se vulnus accepisse, simulque si ferrum, quod ex hastili in corpore remanserat, extraxisset, animam statim amissurum: usque eo retinuit, quoad renunciatum est, vicisse Boeotios. Id postquam audivit: *Satis,* inquit, *vixi, invictus enim morior.* Tum ferro extracto, confestim exanimatus est.

X.

Hic uxorem nunquam duxit: in quo quum reprehenderetur a Pelopida, qui filium habebat infamem: maleque eum in eo patriae consulere diceret, quod liberos non relinqueret: *Vide,* inquit, *ne tu peius consulas, qui talem ex te natum relicturus sis. Neque vero stirps mihi potest deesse, namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quae non modo mihi superstes, sed etiam immortalis sit, necesse est.* Quo tempore, duce Pelopida,

Digitized by Google

exules Thebas occuparunt, et praesidium Lacedaemoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quam diu facta est caedes civium, domi se retinuit, quod neque malos defendere volebat, neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret. Namque omnem civilem victoriam funestam putabat. Idemque, postquam apud Cadmeam pugnari cum Lacedaemoniis coepit, in primis stetit. Huius de virtutibus vitaque satis erit dictum, si hoc unum adiunxero, quod nemo eat inficias: Thebas et ante Epaminondam natum, et post eiusdem interitum, perpetuo alieno paruisse imperio: contra eas quam diu ille praefuerit reipublicae, caput fuisse totius Graeciae: ex quo intelligi potest, unum hominem pluris quam civitatem fuisse.

Digitized by Google

PELOPIDAS.

I.

Pelopidas Thebanus, magis historiis quam vulgo notus. Cuius de virtutibus dubito quemadmodum exponam: quod vereor, si res explicare incipiam, non vitam eius enarrare, sed historiam videar scribere: si tantummodo summas attigero, ne rudibus literarum Graecarum minus lucide appareat, quantus fuerit ille vir. Itaque utrique rei occurram, quantum potero: et medebor cum satietati, tum ignorantiae lectorum. Phoebidas Lacedaemonius quum exercitum Olynthum duceret, iterque per Thebas faceret, arcem oppidi, quae Cadmea nominatur, occupavit, impulsu perpaucorum Thebanorum, qui adversariae factioni quo facilius resisterent, Laconum rebus studebant. Idque suo

Digitized by Google

privato, non publico, fecit consilio. Quo facto eum Lacedaemonii ab exercitu removerunt, pecuniaque mulctarunt: neque eo magis arcem Thebanis reddiderunt, quod susceptis inimicitiis, satius ducebant eos obsideri, quam liberari. Nam post Peloponnesium bellum, Athenasque devictas, cum Thebanis sibi rem esse existimabant, et eos esse solos, qui adversus resistere auderent. Hac mente amicis suis summas potestates dederant, alterius factionis principes partim interfecerant, alios in exilium eiecerant: in quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorsi sumus, pulsus, patria carebat.

II.

Hi omnes fere Athenas se contulerant, non quo sequerentur otium, sed ut quemque ex proximo locum fors obtulisset, eo patriam recuperare niterentur. Itaque quum tempus est visum rei gerendae communiter cum his qui Thebis idem sentiebant, diem delegerunt ad inimicos opprimendos, civitatemque libe-

Digitized by Google

randam, eum, quo maximi magistratus simul consueverant epulari. Magnae saepe res non ita magnis copiis sunt gestae: sed profecto nunquam ab tam tenui initio tantae opes sunt profligatae. Nam duodecim adolescentuli coierunt ex his, qui exilio erant multati, quum omnino non essent amplius centum, qui tanto se offerrent periculo. Qua paucitate percussa est Lacedaemoniorum potentia. Hi enim non magis adversariorum factioni, quam Spartanis eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totius Graeciae: quorum imperiosa maiestas neque ita multo post Leuctrica pugna ab hoc initio perculsa, cecidit. Illi igitur duodecim, quorum erat dux Pelopidas, quum Athenis interdiu exissent, ut vesperascente caelo Thebas possent pervenire, cum canibus venaticis exierunt, retia ferentes, vestitu agresti, quo minore suspicione facerent iter. Qui quum tempore ipso, quo studuerant, pervenissent, domum Charonis deverterunt, a quo et tempus et dies erat datus.

Digitized by Google

III.

Hoc loco libet interponere, etsi seiunctum a re proposita est, *Nimia fiducia quantae calamitati soleat esse*. Nam magistratuum Thebanorum statim ad aures pervenit, exules in urbem devenisse. Id illi, vino epulisque dediti, usque eo despexerunt, ut ne quaerere quidem de tanta re laborarint. Accessit etiam, quod magis aperiret eorum dementiam. Allata est enim epistola Athenis ab Archia hierophante Archiae, qui tum maximum magistratum Thebis obtinebat, in qua omnia de profectione exulum perscripta erant. Quae quum iam accubanti in convivio esset data, sicut erat signata, in pulvinum subiiciens, *In crastinum*, inquit, *differo res severas*. At illi omnes, quum iam nox processisset, vinolenti, ab exulibus, duce Pelopida, sunt interfecti. Quibus rebus confectis, vulgo ad arma libertatemque vocato, non solum qui in urbe erant, sed etiam undique ex agris concurrerunt, praesidium Lacedaemoniorum ex arce

Digitized by Google

pepulerunt, patriam obsidione liberaverunt: auctores Cadmeae occupandae partim occiderunt, partim in exilium eiecerunt.

IV.

Hoc tam turbido tempore (sicut supra diximus) Epaminondas, quoad cum civibus dimicatum est, domi quietus fuit. Itaque haec liberandarum Thebarum propria laus est Pelopidae: ceterae fere omnes communes cum Epaminonda. Namque in Leuctrica pugna, imperatore Epaminonda, hic fuit dux delectae manus, quae prima phalangem prostravit Laconum. Omnibus praeterea periculis adfuit: sicut Spartam quum oppugnavit, alterum tenuit cornu: quoque Messena celerius restitueretur, legatus in Persas est profectus. Denique haec fuit altera persona Thebis, sed tamen secunda, ita ut proxima esset Epaminondae.

Digitized by Google

V.

Conflictatus autem est cum adversa fortuna. Nam et initio (sicut ostendimus) exul patria caruit: et, quum Thessaliam in potestatem Thebanorum cuperet redigere, legationisque iure satis tectum se arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consuesset, a tyranno Alexandro Pheraeo, simul cum Ismenia comprehensus, in vincula coniectus est. Hunc Epaminondas recuperavit, bello persequens Alexandrum. Post id factum nunquam is animo placari potuit in eum, a quo erat violatus. Itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliae proficiscerentur, tyrannosque eius expellerent. Cuius belli quum ei summa esset data, eoque cum exercitu profectus esset, non dubitavit, simul ac conspexit hostem, confligere. In quo praelio Alexandrum ut animadvertit, incensus ira, equum in eum concitavit, proculque digressus a suis, coniectu telorum confossus cecidit. Atque hoc secunda victoria accidit:

Digitized by Google

nam iam inclinatae erant tyrannorum copiae. Quo facto omnes Thessaliae civitates interfectum Pelopidam coronis aureis et statuis aeneis, liberosque eius multo agro donaverunt.

Digitized by Google

AGESILAVS.

I.

Agesilaus Lacedaemonius, cum a ceteris scriptoribus, tum eximie a Xenophonte Socratico collaudatus est. Eo enim usus est familiarissime. Hic primum de regno cum Leotychide fratris filio habuit contentionem. Mos est enim a maioribus Lacedaemoniis traditus, ut duos haberent semper reges, nomine magis quam imperio, ex duabus familiis Proclis et Eurysthenis, qui principes ex progenie Herculis, Spartae reges fuerunt. Harum ex altera, in alterius familiae locum fieri non licebat. Itaque uterque suum retinebat ordinem. Primum ratio habebatur, qui maximus natu esset ex liberis eius, qui regnans decessisset. Sin is virilem sexum non reliquisset, tum deligebatur qui proximus

Digitized by Google

esset propinquitate. Mortuus erat Agis rex, frater Agesilai; filium reliquerat Leotychidem, quem ille vivens non agnorat; eumdem, moriens, suum esse dixerat. Is de honore regni cum Agesilao suo patruo contendit: neque id, quod petivit, consequutus est.

II.

Nam Lysandro suffragante, homine, ut ostendimus supra, factioso, et his temporibus potente, Agesilaus antelatus est. Hic, simul atque imperii potitus est, persuasit Lacedaemoniis, ut exercitum emitterent in Asiam, bellumque regi facerent, docens, satius esse in Asia quam in Europa dimicare. Namque fama exierat, Artaxerxem comparare classem, pedestresque exercitus, quos in Graeciam mitteret. Data potestate, tanta celeritate usus est, ut prius in Asiam cum copiis pervenerit, quam regii satrapae eum scirent profectum. Quo factum est ut omnes imparatos imprudentesque offenderet. Id ut cognovit Tissaphernes, qui summum impe-

Digitized by Google

rium tum inter praefectos habebat regios, inducias a Lacone petivit, simulans se dare operam, ut Lacedaemoniis cum rege conveniret: re autem vera ad copias comparandas; easque impetravit trimestres. Iuravit autem uterque, se sine dolo inducias conservaturum. In qua pactione, summa fide mansit Agesilaus. Contra ea, Tissaphernes nihil aliud quam bellum comparavit. Id etsi sentiebat Laco, tamen iusiurandum servabat, multumque in eo consequi se dicebat, quod Tissaphernes periurio suo et homines suis rebus abalienaret, et Deos sibi iratos redderet. Se autem servata religione confirmare exercitum, quum animadverteret Deorum numen facere secum, hominesque sibi conciliari amiciores, quod iis studere consuessent, quos conservare fidem viderent.

III.

Postquam induciarum praeteriit dies, Barbarus non dubitans, quod ipsius erant plurima domicilia in Caria, et ea regio his

Digitized by Google

temporibus multo putabatur locupletissima, eo potissimum hostes impetum facturos, omnes suas copias eo contraxerat. At Agesilaus in Phrygiam se convertit, eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam se moveret. Magna praeda militibus locupletatis, Ephesum hiematum exercitum reduxit, atque ibi officinis armorum institutis, magna industria bellum apparavit: et quo studiosius armarentur, insigniusque ornarentur, praemia proposuit, quibus donarentur, quorum egregia in ea re fuisset industria. Fecit idem in exercitationum generibus, ut qui ceteris praestitissent, eos magnis afficeret muneribus. His igitur rebus effecit, ut et ornatissimum, et exercitatissimum haberet exercitum. Huic quum tempus esset visum copias extrahere ex hibernaculis, vidit, si, quo esset iter facturus, palam pronunciasset, hostes non credituros, aliasque regiones occupaturos, nec dubitaturos aliud esse facturum ac pronunciasset. Itaque quum ille Sardis se iturum dixisset, Tissaphernes eam-

Digitized by Google

dem Cariam defendendam putavit. In quo quum eum opinio fefellisset, victumque se vidisset consilio, sero suis praesidio profectus est: nam quum illo venisset, iam Agesilaus multis locis expugnatis, magna erat praeda potitus. Laco autem quum videret hostes equitatu superare, nunquam in campo sui fecit potestatem, et his locis manum conseruit, quibus plus pedestres copiae valerent. Pepulit ergo, quoticscumque congressus est, multo maiores adversariorum copias: et sic in Asia versatus est, ut omnium opinione victor duceretur.

IV.

Hic quum animo meditaretur proficisci in Persas, et ipsum regem adoriri, nuncius ei domo venit ephorum iussu, bellum Athenienses et Boeotios indixisse Lacedaemoniis; quare venire non dubitaret. In hoc non minus eius pietas suspicienda est quam virtus bellica. Qui quum victori praeesset exercitui, maximamque haberet fiduciam regni

Digitized by Google

Persarum potiundi, tanta modestia dicto audiens fuit iussis absentium magistratuum, ut si privatus in comitio esset Spartae. Cuius exemplum utinam imperatores nostri sequi voluissent. Sed illuc redeamus. Agesilaus opulentissimo regno praeposuit bonam existimationem, multoque gloriosius duxit, si institutis patriae paruisset, quam si bello superasset Asiam. Hac igitur mente Hellespontum copias traiecit, tantaque usus est celeritate, ut quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus. Quum iam haud longe abesset a Peloponneso, obsistere ei conati sunt Athenienses et Boeotii, ceterique eorum socii, apud Coroneam: quos omnes gravi praelio vicit. Huius victoriae vel maxima fuit laus, quod quum plerique ex fuga se in templum Minervae coniecissent, quaereretur que ab eo, quid his fieri vellet; etsi aliquot vulnera acceperat eo praelio, et iratus videbatur omnibus, qui adversus arma tulerant, tamen antetulit irae religionem, et eos vetuit violari. Neque hoc

solum in Graecia fecit, ut templa Deorum sancta haberet, sed etiam apud Barbaros summa religione omnia simulacra arasque conservavit. Itaque praedicabat, mirari se, non sacrilegorum numero haberi qui supplicibus eorum nocuissent; aut non gravioribus poenis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.

V.

Post hoc praelium collatum est omne bellum circa Corinthum, ideoque Corinthium est appellatum. Hic quum una pugna decem millia hostium, Agesilao duce, cecidissent, eoque facto opes adversariorum debilitatae viderentur: tantum abfuit ab insolentia gloriae, ut commiseratus sit fortunam Graeciae, quod tam multi a se victi, vitio adversariorum concidissent. Namque illa multitudine, si sana mens esset Graeciae, supplicium Persas dare potuisse. Idem, quum adversarios intra moenia compulisset, et ut Corinthum oppugnaret multi hortarentur; negavit id

suae virtuti convenire. Se enim eum esse dixit, qui ad officium peccantes redire cogeret, non qui urbes nobilissimas expugnaret Graeciae. Nam si, inquit, extinguere voluerimus qui nobiscum adversus Barbaros steterunt, nosmetipsi nos expugnaverimus, illis quiescentibus, quo facto, sine negotio, quum voluerint, nos oppriment.

VI.

Interim accidit illa calamitas apud Leuctra Lacedaemoniis: quo ne proficisceretur, quum a plerisque ad exeundum premeretur, ut si de exitu divinaret, exire noluit. Idem, quum Epaminondas Spartam oppugnaret, essetque sine muris oppidum, talem se imperatorem praebuit, ut eo tempore omnibus apparuerit, nisi ille fuisset, Spartam futuram non fuisse. In quo quidem discrimine celeritas eius consilii saluti fuit universis. Nam quum quidam adolescentuli, hostium adventu perterriti, ad Thebanos transfugere vellent, et locum extra urbem editum cepissent:

Agesilaus, qui perniciosissimum fore videret, si animadversum esset, quemquam ad hostes transfugere conari, cum suis eo venit, atque, ut si bono animo fecissent, laudavit consilium eorum, quod eum locum occupassent, et se id quoque fieri debere animadvertisse. Sic adolescentulos simulata laudatione recuperavit: et adiunctis de suis comitibus, locum tutum reliquit. Namque illi, aucto numero eorum, qui expertes erant consilii, commovere se non sunt ausi: eoque libentius, quod latere arbitrabantur quae cogitarant.

VII.

Sine dubio post Leuctricam pugnam Lacedaemonii se nunquam refecerunt, neque pristinum imperium recuperarunt. Quum interim Agesilaus non destitit, quibuscumque rebus posset, patriam iuvare. Nam quum praecipue Lacedaemonii indigerent pecunia, ille omnibus, qui a rege defecerant, praesidio fuit. A quibus magna donatus pecunia,

patriam sublevavit. Atque in hoc illud in primis fuit admirabile, quum maxima munera ei ab regibus et dynastis civitatibusque conferrentur; nihil unquam in domum suam contulit, nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutavit. Domo eadem fuit contentus, qua Eurysthenes progenitor maiorum suorum fuerat usus. Quam qui intrarat, nullum signum libidinis, nullum luxuriae videre poterat: contra, plurima patientiae atque abstinentiae. Sic enim erat instructa, ut nulla in re differret a cuiusvis inopis atque privati.

VIII.

Atque hic tantus vir, ut naturam fautricem habuerat in tribuendis animi virtutibus; sic maleficam nactus est in corpore, exiguus, et claudus altero pede. Quae res etiam nonnullam adferebat deformitatem: atque ignoti, faciem eius quum intuerentur, contemnebant: qui autem virtutem noverant, non poterant admirari satis. Quod ei usuvenit, quum annorum octoginta subsidio Thaco in

Digitized by Google

Aegyptum ivisset, et in acta cum suis accubuisset, sine ullo tecto, stratumque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis, neque huc amplius quam pellis esset iniecta, eodemque comites omnes accubuissent, vestitu humili atque obsoleto, ut eorum ornatus non modo in his regem neminem significaret, sed hominis non beatissimi suspicionem praeberet. Huius de adventu fama quum ad regios esset perlata, celeriter munera eo cuiusque generis sunt allata. His quaerentibus Agesilaum, vix fides facta est unum esse ex his qui tum adcubabant. Qui quum regis verbis, quae attulerant, dedissent: ille praeter vitulina, et huiusmodi genera obsonii, quae praesens tempus desiderabat, nihil accepit: unguenta, coronas, secundamque mensam, servis dispertiit: cetera referri iussit. Quo facto, eum Barbari magis etiam contempserunt, quod eum ignorantia bonarum rerum illa potissimum sumpsisse arbitrabantur. Hic quum ex Aegypto reverteretur, donatus a rege Nectanebe ducentis viginti talentis, quae ille

muneri populo suo daret, venissetque in portum, qui Menelai vocatur, iacens inter Cyrenas et Aegyptum, in morbum implicitus decessit. Ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cera circumfuderunt, atque ita domum retulerunt.

Digitized by Google

EVMENES.

I.

Eumenes Cardianus. Huius si virtuti par data esset fortuna, non ille quidem maior, sed multo illustrior, atque etiam honoratior; quod magnos homines virtute metimur, non fortuna. Nam quum aetas eius incidisset in ea tempora, quibus Macedones florerent, multum ei detraxit inter eos viventi, quod alienae erat civitatis. Neque aliud huic defuit quam generosa stirps: etsi ille domestico summo genere erat, tamen Macedones eum sibi aliquando anteponi, indigne ferebant. Neque tamen non patiebantur; vincebat enim omnes cura, vigilantia, patientia, calliditate, et celeritate ingenii. Hic peradolescentulus ad amicitiam accessit Philippi, Amyntae filii; brevique tempore in intimam

pervenit familiaritatem. Fulgebat enim iam in adolescentulo indoles virtutis. Itaque eum habuit ad manum, scribae loco; quod multo apud Graios honorificentius est quam apud Romanos. Nam apud nos re vera, sicut sunt, mercenarii scribae existimantur. At apud illos contrario, nemo ad id officium admittitur nisi honesto loco, et fide, et industria cognita: quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem. Hunc locum tenuit amicitiae apud Philippum annos septem. Illo interfecto, eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. Novissimo tempore praefuit etiam alteri equitum alae, quae hetaerice appellabatur. Vtrique autem consilio semper adfuit, et omnium rerum habitus est particeps.

II.

Alexandro Babylone mortuo, quum regna singulis familiaribus dispertirentur, et summa rerum tradita esset tuenda eidem, cui Alexander moriens annulum suum dederat,

Digitized by Google

Perdiccae: ex quo omnes coniecerunt, eum regnum ei commendasse, quoad liberi eius in suam tutelam pervenissent: (aberant enim Craterus et Antipater, qui antecedere hunc videbantur: mortuus erat Hephaestio, quem unum Alexander, quod facile intelligi posset, plurimi fecerat) hoc tempore data est Eumeni Cappadocia, sive potius dicta. Nam tum in hostium erat potestate. Hunc sibi Perdiccas adiunxerat magno studio, quod in homine fidem et industriam magnam videbat; non dubitans, si eum pellexisset, magno usui fore sibi in his rebus, quas apparabat. Cogitabat enim (quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt) omnium partes corripere atque amplecti. Neque vero hoc solus fecit, sed ceteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. Primus Leonnatus Macedoniam praeoccupare destinaverat. Is multis magnis pollicitationibus persuadere Eumeni studuit, ut Perdiccam desereret, ac secum faceret societatem. Quum perducere eum non posset, interficere cona-

Digitized by Google

tus est: et fecisset, nisi ille clam noctu ex praesidiis eius effugisset.

III.

Interim conflata sunt illa bella, quae ad internecionem post Alexandri mortem gesta sunt, omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. Quem etsi infirmum videbat, quod unus omnibus resistere cogebatur; tamen amicum non deseruit, neque salutis quam fidei fuit cupidior. Praefecerat eum Perdiccas ei parti Asiae, quae inter Taurum montem iacet atque Hellespontum; et illum unum opposuerat Europaeis adversariis. Ipse Aegyptum oppugnatum adversus Ptolemaeum erat profectus. Eumenes, quum neque magnas copias neque firmas haberet, quod inexercitatae, et non multo ante erant contractae: adventare autem dicerentur, Hellespontumque transisse Antipater et Craterus magno cum exercitu Macedonum, viri cum claritate, tum usu belli praestantes: Macedones vero milites ea tunc erant fama, qua

nunc Romani feruntur: etenim semper habiti sunt fortissimi qui summam imperii potirentur: Eumenes intelligebat, si copiae suae cognoscerent, adversus quos ducerentur, non modo non ituras, sed simul cum nuncio dilapsuras. Itaque hoc eius fuit prudentissimum consilium, ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent: et his persuaderet, se contra quosdam barbaros proficisci. Itaque tenuit hoc propositum, et prius in aciem exercitum eduxit, praeliumque commisit, quam milites sui scirent, cum quibus arma conferrent. Effecit etiam illud locorum praeoccupatione, ut equitatu potius dimicaret, quo plus valebat, quam peditatu, quo erat deterior.

IV.

Quorum acerrimo concursu quum magnam partem diei esset pugnatum, cadit Craterus dux, et Neoptolemus, qui secundum locum imperii tenebat. Cum hoc concurrit ipse Eumenes. Qui quum inter se com-

Digitized by Google

plexi in terram ex equis decidissent, ut facile intelligi posset inimica mente contendisse, animoque magis etiam pugnasse quam corpore, non prius distracti sunt, quam alterum anima reliquerit. Ab hoc aliquot plagis Eumenes vulneratur: neque eo magis ex praelio excessit, sed acrius hostibus institit. Hic equitibus profligatis, interfecto duce Cratero, multis praeterea et maxime nobilibus captis, pedestris exercitus, quod in ea loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non posset, pacem ab eo petiit. Quam quum impetrasset, in fide non mansit, et se, simul ac potuit, ad Antipatrum recepit. Eumenes Craterum ex acie semivivum elatum recreare studuit. Quum id non potuisset, pro hominis dignitate, proque pristina amicitia (namque illo usus erat Alexandro vivo familiariter) amplo funere extulit, ossaque in Macedoniam uxori eius ac liberis remisit.

V.

Haec dum apud Hellespontum geruntur, Perdiccas apud flumen Nilum interficitur a Seleuco et Antigono, rerumque summa ad Antipatrum defertur. Hic qui deseruerant, exercitu suffragium ferente, capitis absentes damnantur: in his Eumenes. Hac ille perculsus plaga, non succubuit, neque eo secius bellum administravit. Sed exiles res animi magnitudinem etsi non frangebant, tamen imminuebant. Hunc persequens Antigonus, quum omni genere copiarum abundaret, saepe in itineribus vexabatur, neque unquam ad manum accedere licebat, nisi his locis, quibus multis possent pauci resistere. Sed extremo tempore, quum consilio capi non posset, multitudine circumventus est. Hinc tamen multis suis amissis se expedivit; et in castellum Phrygiae, quod Nora appellatur, confugit. In quo quum circumsederetur, et vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet, quod spatium non esset agitan-

Digitized by Google

di; callidum fuit eius inventum, quemadmodum stans iumentum calefieri exercerique posset, quo libentius et cibo uteretur, et a corporis motu non removeretur. Substringebat caput loco altius, quam ut prioribus pedibus plane terram posset attingere: deinde post verberibus cogebat exultare, et calces remittere, qui motus non minus sudorem excutiebat, quam si in spatio decurreret. Quo factum est, quod omnibus mirabile est visum, ut iumenta aeque nitida ex castello educeret, quum complures menses in obsidione fuisset, ac si in campestribus ea locis habuisset. Ea conclusione, quotiescumque voluit, et apparatum et munitiones Antigoni alias incendit, alias disiecit. Tenuit autem se uno loco, quamdiu fuit hiems, quod castra sub dio habere non poterat. Ver appropinquabat: simulata deditione, dum de conditionibus tractat, praefectis Antigoni imposuit, seque ac suos omnes extraxit incolumes.

Digitized by Google

VI.

Ad hunc Olympias, mater quae fuerat Alexandri, quum literas et nuncios misisset in Asiam, consultum utrum repetitum iret Macedoniam, (nam tum in Epiro habitabat) et eas res occuparet: huic ille primum suasit, ne se moveret et exspectaret, quoad Alexandri filius regnum adipisceretur. Sin aliqua cupiditate raperetur in Macedoniam, omnium iniuriarum oblivisceretur, et in neminem acerbiore uteretur imperio. Horum nihil ea fecit. Nam et in Macedoniam profecta est, et ibi crudelissime se gessit. Petivit autem ab Eumene absente, ne pateretur Philippi domus et familiae inimicissimos stirpem quoque interimere, ferretque opem liberis Alexandri. Quam veniam si daret, quamprimum exercitus pararet, quos sibi subsidio adduceret. Id quo facilius faceret, se omnibus praefectis, qui in officio manebant, misisse literas, ut ei parerent, eiusque consiliis uterentur. His verbis Eumenes per-

Digitized by Google

motus, satius duxit, si ita tulisset fortuna, perire bene meritis referentem gratiam, quam ingratum vivere.

VII.

Itaque copias contraxit, bellum adversum Antigonum comparavit: quod una erant Macedones complures nobiles. In his Peucestes, qui corporis custos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Persidem: et Antigenes, cuius sub imperio phalanx erat Macedonum. Invidiam verens (quam tamen effugere non potuit) si potius ipse alienigena summi imperii potiretur, quam alii Macedonum, quorum ibi erat multitudo: in principiis nomine Alexandri statuit tabernaculum, in eoque sellam auream cum sceptro ac diademate iussit poni, eoque omnes quotidie convenire, ut ibi de summis rebus consilia caperentur; credens, minore se invidia fore, si specie imperii nominisque simulatione Alexandri bellum videretur administrare: quod et fecit. Nam quum non ad Eumenis principia, sed

Digitized by Google

ad regia conveniretur, atque ibi de rebus deliberaretur, quodammodo latebat; quum tamen per eum unum gererentur omnia.

VIII.

Hic in Paraetacis cum Antigono conflixit, non acie instructa, sed in itinere: eumque male acceptum in Mediam hiematum coëgit redire. Ipse in finitima regione Persidis hiematum copias divisit, non ut voluit; sed militum id cogebat voluntas. Namque illa phalanx Alexandri Magni quae Asiam peragraverat, deviceratque Persas, inveterata cum gloria, tum etiam licentia non parere se ducibus, sed imperare postulabat, ut nunc veterani faciunt nostri. Itaque periculum est, ne faciant quod illi fecerunt sua intemperantia nimiaque licentia, ut omnia perdant, neque minus eos, cum quibus steterint, quam adversus quos fecerint. Quod si quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoscat, neque rem ullam, nisi tempus, interesse iudicet. Sed ad illos revertar.

Digitized by Google

Hiberna sumpserant, non ad usum belli, sed ad ipsorum luxuriam, longeque inter se discesserant. Hoc Antigonus quum comperisset, intelligeretque se parem non esse paratis adversariis, statuit aliquid sibi consilii novi esse capiendum. Duae erant viae, qua ex Medis, ubi ille hiemabat, ad adversariorum hibernacula posset perveniri. Quarum brevior per loca deserta, quae nemo incolebat propter aquae inopiam: ceterum dierum erat fere decem. Illa autem qua omnes commeabant, altero tanto longiorem habebat anfractum, sed erat copiosa, omniumque rerum abundans. Hac si proficisceretur, intelligebat prius adversarios rescituros de suo adventu, quam ille tertiam partem confecisset itineris sui: sin per loca sola contenderet, sperabat se imprudentem hostem oppressurum. Ad hanc rem conficiendam imperavit quam plurimos utres atque etiam culleos comparari. Post haec pabulum, praeterea cibaria cocta dierum decem, utque quam minime fieret ignis in castris. Iter quod habebat, omnes

Digitized by Google

celat. Sic paratus, qua constituerat, proficiscitur.

IX.

Dimidium fere spatium confecerat, cum ex fumo castrorum eius suspicio allata est ad Eumenem hostem appropinquare. Conveniunt duces, quaeritur quid opus sit facto. Intelligebant omnes, tam celeriter copias ipsorum contrahi non posse, quam Antigonus adfuturus videbatur. Hic omnibus titubantibus, et de rebus summis desperantibus, Eumenes ait, si celeritatem velint adhibere, et imperata facere, quod ante non fecerint, se rem expediturum. Nam quod diebus quinque hostis transire posset, se effecturum, ut non minus totidem dierum spatio retardaretur. Quare circumirent, suas quisque copias contraheret. Ad Antigoni autem refrenandum impetum tale capit consilium: certos mittit homines ad infimos montes, qui obvii eant itineri adversariorum, hisque praecepit, ut prima nocte, quam latissime possint, ignes

faciant quam maximos, atque hos secunda vigilia minuant, tertia perexiguos reddant: et adsimulata castrorum consuetudine, suspicionem iniiciant hostibus, his locis esse castra, ac de eorum adventu esse praenunciatum: idemque postera nocte faciant. Quibus imperatum erat, diligenter praeceptum curant. Antigonus tenebris obortis ignes conspicatur, credit de suo adventu esse auditum, et adversarios illuc suas contraxisse copias. Mutat consilium, et quoniam imprudentes adoriri non posset, flectit iter suum, et illum anfractum longiorem copiosae viae capit; ibique diem unum opperitur ad lassitudinem sedandam militum, ac reficienda iumenta, quo integriore exercitu decerneret.

X.

Hic Eumenes callidum imperatorem vicit consilio, celeritatemque impedivit eius, neque tamen multum profecit. Nam invidia ducum, cum quibus erat, perfidiaque militum Macedonum veteranorum, quum supe-

Digitized by Google

rior praelio discessisset, Antigono est deditus, quum exercitus ei ter ante separatis temporibus iurasset se eum defensurum, nec unquam deserturum. Sed tanta fuit nonnullorum virtutis obtrectatio, ut fidem amittere mallent, quam eum non prodere. Atque hunc Antigonus, quum ei fuisset infestissimus, conservasset, si per suos esset licitum, quod ab nullo se plus adiuvari posse intelligebat in his rebus, quas impendere iam apparebat omnibus. Imminebant enim Seleucus, Lysimachus, Ptolemaeus, opibus iam valentes, cum quibus ei de summis rebus erat dimicandum. Sed non passi sunt hi, qui circa erant, quod videbant, Eumene recepto, omnes prae illo parvi futuros. Ipse autem Antigonus adeo erat incensus, ut nisi magna spe maximarum rerum leniri non posset.

XI.

Itaque quum eum in custodiam dedisset, et praefectus custodum quaesisset, quemadmodum servari vellet; ut acerrimum, inquit,

Digitized by Google

leonem, aut ferocissimum elephantum. Nondum enim statuerat, eum conservaret, nec ne. Veniebat autem ad Eumenem utrumque genus hominum, et qui propter odium fructum oculis ex eius casu capere vellent, et qui propter veterem amicitiam colloqui consolarique cuperent. Multi etiam qui eius formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tamdiu tamque valde timuissent, cuius in pernicie positam spem habuissent victoriae. At Eumenes, quum diutius in vinculis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodiae, se mirari, quare iam tertium diem sic teneretur; non enim hoc convenire Antigoni prudentiae, ut sic deuteretur victo, quin aut interfici, aut missum fieri iuberet. Hic quum ferocius Onomarcho loqui videretur: *Quid? tu*, inquit, *animo si isto eras, cur non in praelio occidisti potius, quam in potestatem inimici venires?* Huic Eumenes, *Vtinam quidem istud evenisset*, inquit, *sed eo non accidit, quod nunquam cum fortiore sum congressus. Non enim cum quoquam arma*

Digitized by Google

contuli, quin is mihi succubuerit. Non enim virtute hostium, sed amicorum perfidia decidi. Neque id falsum. Nam et dignitate fuit honesta, et viribus ad laborem ferendum firmis, neque tam magno corpore, quam figura venusta.

XII.

De hoc Antigonus, quum solus constituere non auderet, ad consilium retulit. Hic quum plerique omnes primo perturbati admirarentur, non iam de eo sumptum esse supplicium, a quo tot annos adeo essent male habiti, ut saepe ad desperationem forent adducti, quique maximos duces interfecisset; denique in quo uno esset tantum, ut quoad ille viveret, ipsi securi esse non possent; interfecto, nihil habituri negotii essent; postremo, si ille redderet salutem, quaerebant quibus amicis esset usurus; sese enim cum Eumene apud eum non futuros. Hic cognita consilii voluntate, tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spatium reli-

Digitized by Google

quit. Tum autem quum vereretur, ne qua seditio exercitus oriretur, vetuit ad eum quemquam admitti, et quotidianum victum amoveri iussit. Nam negabat se ei vim allaturum, qui aliquando fuisset amicus. Hic tamen non amplius quam triduum fame fatigatus, cum castra moverentur, insciente Antigono iugulatus est a custodibus.

XIII.

Sic Eumenes annorum quinque et quadraginta, quum ab anno vigesimo (ut supra ostendimus) septem annos Philippo apparuisset, et tredecim apud Alexandrum eumdem locum obtinuisset; in his uni equitum alae praefuisset: post autem Alexandri Magni mortem imperator exercitus duxisset, summosque duces partim repulisset, partim interfecisset; captus non Antigoni virtute, sed Macedonum periurio, talem habuit exitum vitae. De quo quanta fuerit omnium opinio eorum, qui post Alexandrum Magnum reges sunt appellati, ex hoc facile potest iu-

Digitized by Google

dicari, quod nemo Eumene vivo rex appellatus est, sed praefectus. Iidem post huius occasum statim regium ornatum nomenque sumpserunt: neque quod initio praedicarunt, se Alexandri liberis regnum servare, id praestare voluerunt: et uno propugnatore sublato, quid sentirent, aperuerunt. Huius sceleris principes fuerunt Antigonus, Ptolemaeus, Seleucus, Lysimachus, Cassander. Antigonus autem Eumenem mortuum propinquis eius sepeliendum tradidit. Hi militari honestoque funere, comitante toto exercitu, humaverunt, ossaque eius in Cappadociam ad matrem atque uxorem liberosque eius deportanda curarunt.

Digitized by Google

Digitized by Google

PHOCION.

I.

Phocion Atheniensis, etsi saepe exercitibus praefuit, summosque magistratus cepit; tamen multo eius notior integritas est vitae, quam rei militaris labor. Itaque huius memoria est nulla, illius autem magna fama: ex quo cognomine Bonus est appellatus. Fuit enim perpetuo pauper, quum ditissimus esse posset, propter frequentes delatos honores, potestatesque summas, quae ei a populo dabantur. Hic quum a rege Philippo munera magnae pecuniae repudiaret, legatique hortarentur accipere; simulque admonerent, si ipse his facile careret, liberis tamen suis prospiceret, quibus difficile esset in summa paupertate tantam paternam tueri gloriam: his ille, *Si mei similes erunt, idem hic,* in-

Digitized by Google

quit, *agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit: sin dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.*

II.

Eidem quum prope ad annum octogesimum prospera mansisset fortuna, extremis temporibus magnum in odium pervenit suorum civium. Primo cum Demade de urbe tradenda Antipatro consenserat, eiusque consilio Demosthenes cum ceteris, qui bene de republica mereri existimabantur, populiscito in exilium erant expulsi. Neque in eo solum offenderat, quod patriae male consuluerat, sed etiam quod amicitiae fidem non praestiterat. Namque auctus adiutusque a Demosthene, eum, quem tenebat, ascenderat gradum, quum adversus Charetem eum subornaret, ab eodem in iudiciis, quum capitis causam diceret, defensus aliquoties, liberatus discesserat. Hunc non solum in periculis non defendit, sed etiam prodidit. Con-

Digitized by Google

cidit autem maxime uno crimine; quia quum apud eum summum esset imperium populi, et Nicanorem Cassandri praefectum insidiari Piraeeo Atheniensium a Dercyllo moneretur; idemque postularet, ut provideret, ne commeatibus civitas privaretur: hinc audiente populo, Phocion negavit esse periculum, seque eius rei obsidem fore pollicitus est. Neque ita multo post Nicanor Piraeeo est potitus. Ad quem recuperandum, sine quo Athenae omnino esse non possunt, quum populus armatus concurrisset, ille non modo neminem ad arma vocavit, sed ne armatis quidem praeesse voluit.

III.

Erant eo tempore Athenis duae factiones; quarum una populi causam agebat, altera optimatum. In hac erant Phocion et Demetrius Phalereus. Harum utraque Macedonum patrociniis nitebatur. Nam populares Polyperchonti favebant, optimates cum Cassandro sentiebant. Interim a Polyperchonte

Digitized by Google

Cassander Macedonia pulsus est. Quo facto populus superior factus, statim duces adversariae factionis, capitis damnatos, patria propulit: in his Phocionem et Demetrium Phalereum: deque ea re legatos ad Polyperchontem misit, qui ab eo peterent, ut sua decreta confirmaret. Huc eodem profectus est Phocion; quo ut venit, causam apud Philippum regem verbo, re ipsa quidem apud Polyperchontem iussus est dicere. Namque is tum regis rebus praeerat. Hic quum ab Agnonide accusatus esset, quod Piraeeum Nicanori prodidisset, ex consimili sententia in custodiam coniectus, Athenas deductus est, ut ibi de eo legibus fieret iudicium.

IV.

Huc ubi perventum est, quum propter aetatem pedibus iam non valeret, vehiculoque portaretur, magni concursus sunt facti, quum alii reminiscentes veteris famae, aetatis misererentur; plurimi vero ira exacuerentur propter proditionis suspicionem Piraeei:

maximeque quod adversus populi commoda in senectute steterat. Qua de re ne perorandi quidem ei data est facultas, et dicendi causam. Inde iudicio, legitimis quibusdam confectis, damnatus, traditus est undecimviris, quibus ad supplicium, more Atheniensium, publice damnati tradi solent. Hic quum ad mortem duceretur, obvius ei fuit Emphyletus, quo familiariter fuerat usus. Is quum lacrymans dixisset, *O quam indigna perpeteris Phocion!* huic ille, *At non inopinata,* inquit; *hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses.* In hoc tantum fuit odium multitudinis, ut nemo ausus sit eum liber sepelire. Itaque a servis sepultus est.

Digitized by Google

Digitized by Google

TIMOLEON.

I.

Timoleon Corinthius. Sine dubio magnus omnium iudicio hic vir exstitit. Namque huic uni contigit, quod nescio an ulli, ut patriam, in qua erat natus, oppressam a tyranno liberaret; et a Syracusis, quibus auxilio erat missus, inveteratam servitutem depelleret, totamque Siciliam multos annos bello vexatam, a Barbarisque oppressam, suo adventu in pristinum restitueret. Sed in his rebus non simplici fortuna conflictatus est: et, id quod difficilius putatur, multo sapientius tulit secundam quam adversam fortunam. Nam quum frater eius Timophanes dux a Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercenarios occupasset, particepsque regni posset esse; tantum abfuit a societate scele-

Digitized by Google

ris, ut antetulerit suorum civium libertatem fratris saluti, et patriae legibus obtemperare sanctius duxerit quam imperare patriae. Hac mente per haruspicem communemque affinem, cui soror ex iisdem parentibus nata, nupta erat, fratrem tyrannum interficiendum curavit. Ipse non modo manus non attulit, sed ne aspicere quidem fraternum sanguinem voluit. Nam dum res conficeretur, procul in praesidio fuit, ne quis satelles posset succurrere. Hoc praeclarissimum eius facinus non pari modo probatum est ab omnibus. Nonnulli enim laesam ab eo pietatem putabant, et invidia laudem virtutis obterebant. Mater vero post id factum neque domum ad se filium admisit, neque aspexit, quin eum fratricidam impiumque detestans compellaret. Quibus verbis adeo est commotus, ut nonnunquam vitae finem facere voluerit, atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere.

Digitized by Google

II.

Interim Dione Syracusis interfecto, Dionysius rursus Syracusarum potitus est. Cuius adversarii opem a Corinthiis petiverunt, ducemque, quo in bello uterentur, postularunt. Huc Timoleon missus, incredibili felicitate Dionysium tota Sicilia depulit. Quum interficere posset, noluit, tutoque, ut Corinthum perveniret, effecit, quod utrorumque Dionysiorum opibus Corinthii saepe adiuti fuerant. Cuius benignitatis memoriam volebat exstare, eamque praeclaram victoriam ducebat, in qua plus esset clementiae quam crudelitatis. Postremo, ut non solum auribus acciperetur, sed etiam oculis cerneretur, quem, et ex quanto regno ad quam fortunam detrusisset. Post Dionysii decessum cum Iceta bellavit, qui adversatus fuerat Dionysio, quem non odio tyrannidis dissensisse, sed cupiditate, indicio fuit, quod ipse, expulso Dionysio, imperium dimittere noluit. Hoc superato Timoleon maximas co-

Digitized by Google

pias Carthaginensium apud Crimessum flumen fugavit, ac satis habere coëgit, si liceret Africam obtinere, qui iam complures annos possessionem Siciliae tenebat. Cepit etiam Mamercum Italicum ducem, hominem bellicosum et potentem, qui tyrannos adiutum in Siciliam venerat.

III.

Quibus rebus confectis, quum propter diuturnitatem belli non solum regiones, sed etiam urbes desertas videret; conquisivit quos potuit, primum Siculos, deinde Corintho arcessivit colonos, quod ab his initio Syracusae erant conditae. Civibus veteribus sua restituit, novis bello vacuefactas possessiones divisit; urbium moenia disiecta, fanaque deleta refecit; civitatibus leges libertatemque reddidit; ex maximo bello tantum otium toti insulae conciliavit, ut hic conditor urbium earum, non illi qui initio deduxerant, videretur. Arcem Syracusis, quam munierat Dionysius ad urbem obsidendam,

Digitized by Google

a fundamentis disiecit; cetera tyrannidis propugnacula demolitus est, deditque operam, ut quam minime multa vestigia servitutis manerent. Quum tantis esset opibus, ut etiam invitis imperare posset, tantum autem haberet amorem omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtineret, maluit se diligi quam metui. Itaque, quum primum potuit, imperium deposuit, et privatus Syracusis, quod reliquum vitae fuit, vixit. Neque vero id imperite fecit. Nam quod ceteri reges imperio vix potuerunt, hic benevolentia tenuit. Nullus honos huic defuit, neque postea Syracusis res ulla gesta est publica, de qua prius sit decretum, quam Timoleontis sententia cognita. Nullius unquam consilium non modo antelatum, sed ne comparatum quidem est: neque id magis benevolentia factum est quam prudentia.

Digitized by Google

IV.

Hic quum aetate iam provectus esset, sine ullo morbo lumina oculorum amisit. Quam calamitatem ita moderate tulit, ut neque eum querentem quisquam audierit, neque eo minus privatis publicisque rebus interfuerit. Veniebat autem in theatrum, quum ibi concilium populi haberetur, propter valetudinem vectus iumentis iunctis, atque ita de vehiculo, quae videbantur, dicebat; neque hoc ulli quisquam tribuebat superbiae. Nihil enim unquam neque insolens, neque gloriosum ex ore eius exiit. Qui quidem quum suas laudes audiret praedicari, nunquam aliud dixit, quam *se in ea re maximas Diis gratias agere, atque habere, quod quum Siciliam recreare constituissent, tum se potissimum ducem esse voluissent*. Nihil enim rerum humanarum sine Deorum numine agi putabat. Itaque suae domi sacellum Αὐτοματίας constituerat, idque sanctissime colebat.

V.

Ad hanc hominis excellentem bonitatem mirabiles accesserunt casus. Nam praelia maxima natali die suo fecit omnia: quo factum est, ut eiusdem natalem festum haberet universa Sicilia. Huic quidam Laphystius, homo petulans et ingratus, vadimonium quum vellet imponere, quod cum illo se lege agere diceret, et complures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coërcere conarentur; Timoleon oravit omnes, ne id facerent. Namque id ut Laphystio ceterisque liceret, se maximos labores summaque adiisse pericula. Hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus, quod quisque vellet, legibus experiri liceret. Idem, quum quidam Laphystii similis nomine Demaenetus, in concione populi rebus gestis eius detrahere coepisset, ac nonnulla inveheretur in Timoleonta, dixit, nunc demum se voti esse damnatum. Namque hoc a Diis immortalibus semper precatum, ut talem liberta-

Digitized by Google

tem restituerent Syracusanis, in qua cuivis liceret, de quo vellet, impune dicere. Hic quum diem supremum obiisset, publice a Syracusanis in gymnasio, quod Timoleonteum appellatur, tota celebrante Sicilia, sepultus est.

Digitized by Google

DE REGIBVS.

I.

Hi fere fuerunt Graeciae gentis duces, qui memoria digni videantur, praeter reges. Namque eos attingere noluimus, quod omnium res gestae separatim sunt relatae: neque tamen hi admodum sunt multi. Lacedaemonius autem Agesilaus, nomine, non potestate, fuit rex, sicut ceteri Spartani. Ex his vero, qui dominatum imperio tenuerunt, excellentissimi fuerunt, ut nos iudicamus, Persarum, Cyrus, et Darius Hystaspis filius; quorum uterque privatus, virtute regnum est adeptus. Prior horum apud Massagetas in praelio cecidit: Darius senectute diem obiit supremum. Tres sunt praeterea eiusdem generis, Xerxes, et duo Artaxerxes, Macrochir et Mnemon. Xerxi maxime est il-

Digitized by Google

lustre, quod maximis post hominum memoriam exercitibus terra marique bellum intulit Graeciae. At Macrochir praecipuam habet laudem amplissimae pulcherrimaeque corporis formae, quam incredibili ornavit virtute belli. Namque illo Persarum nemo fuit manu fortior. Mnemon autem iustitiae fama floruit. Nam quum matris suae scelere amisisset uxorem, tantum indulsit dolori, ut eum pietas vinceret. Ex his duo eodem nomine, morbo naturae debitum reddiderunt. Tertius ab Artabano praefecto ferro interfectus est.

II.

Ex Macedonum autem genere duo multo ceteros antecesserunt rerum gestarum gloria, Philippus Amyntae filius, et Alexander Magnus. Horum alter Babylone morbo consumptus est: Philippus Aegis a Pausania, quum spectatum ludos iret, iuxta theatrum occisus est. Vnus Epirotes, Pyrrhus, qui cum populo Romano bellavit. Is quum Argos op-

Digitized by Google

pidum oppugnaret in Peloponneso, lapide ictus interiit. Vnus item Siculus, Dionysius prior; nam et manu fortis et belli peritus fuit, et, id quod in tyranno non facile reperitur, minime libidinosus, non luxuriosus, non avarus, nullius rei denique cupidus, nisi singularis perpetuique imperii, ob eamque rem crudelis. Nam dum id studuit munire, nullius pepercit vitae, quem eius insidiatorem putaret. Hic quum virtute tyrannidem sibi peperisset, magna retinuit felicitate, maiorque annos sexaginta natus, decessit florente regno. Neque in tam multis annis cuiusquam ex sua stirpe funus vidit, quum ex tribus uxoribus liberos procreasset, multique ei nati essent nepotes.

III.

Fuerunt praeterea multi reges ex amicis Alexandri Magni, qui post obitum eius imperia ceperunt. In his Antigonus, et huius filius Demetrius: Lysimachus, Seleucus, Ptolemaeus. Ex his Antigonus, quum adver-

Digitized by Google

sus Seleucum Lysimachumque dimicaret, in praelio occisus est. Pari leto affectus est Lysimachus a Seleuco. Nam societate dissoluta, bellum inter se gesserunt. At Demetrius, quum filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset, neque eo magis fida inter eos amicitia manere potuisset, captus bello in custodia socer generi periit morbo. Neque ita multo post Seleucus a Ptolemaeo Cerauno dolo interfectus est; quem ille a patre expulsum Alexandria, alienarum opum indigentem, receperat. Ipse autem Ptolemaeus quum vivus filio regnum tradidisset, ab illo eodem vita privatus dicitur. De quibus quoniam satis dictum putamus, non incommodum videtur non praeterire Hamilcarem et Hannibalem, quos et animi magnitudine et calliditate omnes in Africa natos praestitisse constat.

Digitized by Google

HAMILCAR.

I.

Hamilcar Hannibalis filius, cognomine Barcas, Carthaginensis. Primo Punico bello, sed temporibus extremis, admodum adolescentulus, in Sicilia praeesse coepit exercitui. Quum ante eius adventum et mari et terra male res gererentur Carthaginensium; ipse ubi adfuit, nunquam hosti cessit, neque locum nocendi dedit: saepeque e contrario occasione data, lacessivit, semperque superior discessit. Quo facto, quum pene omnia in Sicilia Poeni amisissent, ille Erycem sic defendit, ut bellum eo loco gestum non videretur. Interim Carthaginenses classe apud insulas Aegates a Caio Lutatio consule Romanorum superati, statuerunt belli finem facere, eamque rem arbitrio permiserunt

Digitized by Google

Hamilcaris. Ille, etsi flagrabat belli cupiditate, tamen paci serviendum putavit, quod patriam exhaustam sumptibus, diutius calamitatem belli ferre non posse intelligebat: sed ita ut statim mente agitaret, si paululum modo res essent refectae, bellum renovare, Romanosque armis persequi: donicum aut vi certe vicissent, aut victi manum dedissent. Hoc consilio pacem conciliavit; in qua tanta fuit ferocia, ut quum Catulus negaret se bellum compositurum, nisi ille cum suis, qui Erycem tenuerant, armis relictis, Sicilia decederent: succumbente patria, ipse periturum se potius dixerit, quam cum tanto flagitio domum rediret. Non enim suae esse virtutis, arma a patria accepta adversus hostes, adversariis tradere.

II.

Huius pertinaciae cessit Catulus. At ille, ut Carthaginem venit, multo aliter ac sperabat, rempublicam se habentem cognovit. Namque diuturnitate externi mali tantum

Digitized by Google

exarsit intestinum bellum, ut nunquam pari periculo fuerit Carthago, nisi quum deleta est. Primo mercenarii milites, qui adversus Romanos fuerant, desciverunt, quorum numerus erat viginti millium. Hi totam abalienarunt Africam, ipsam Carthaginem oppugnarunt. Quibus malis adeo sunt Poeni perterriti, ut auxilia etiam a Romanis petiverint, eaque impetraverint. Sed extremo, quum prope iam ad desperationem pervenissent, Hamilcarem imperatorem fecerunt. Is non solum hostes a muris Carthaginis removit, quum amplius centum millia facta essent armatorum, sed etiam eo compulit, ut locorum angustiis clausi, plures fame quam ferro interirent. Omnia oppida abalienata, in his Vticam atque Hipponem, valentissima totius Africae, restituit patriae. Neque eo fuit contentus, sed etiam fines imperii propagavit: tota Africa tantum otium reddidit, ut nullum in ea bellum videretur multis annis fuisse.

Digitized by Google

III.

Rebus his ex sententia peractis, fidenti animo atque infesto Romanis, quo facilius causa bellandi reperiretur, effecit, ut imperator cum exercitu in Hispaniam mitteretur, eoque secum duxit filium Hannibalem annorum novem. Erat praeterea cum eo adolescens illustris et formosus, Hasdrubal, quem nonnulli diligi turpius, quam par erat, ab Hamilcare loquebantur. Non enim maledici tanto viro deesse poterant. Quo factum est, ut a praefecto morum Hasdrubal cum eo vetaretur esse. Huic ille filiam suam in matrimonium dedit, quod moribus eorum interdici non poterat socero gener. De hoc ideo mentionem fecimus, quod Hamilcare occiso, ille exercitui praefuit: resque magnas gessit, et princeps largitione vetustos pervertit mores Carthaginensium; eiusdemque post mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium.

Digitized by Google

IV.

At Hamilcar, posteaquam mare transiit, in Hispaniamque venit, magnas res secunda gessit fortuna, maximas bellicosissimasque gentes subegit: equis, armis, viris, pecunia totam locupletavit Africam. Hic quum in Italia bellum inferre meditaretur, nono anno postquam in Hispaniam venerat, in praelio pugnans adversus Vettones occisus est. Huius perpetuum odium erga Romanos maxime concitasse videtur secundum bellum Punicum. Namque Hannibal, filius eius, assiduis patris obtestationibus eo est perductus, ut interire, quam Romanos non experiri mallet.

Digitized by Google

HANNIBAL.

I.

Hannibal Hamilcaris filius, Carthaginensis. Si verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute superarit, non est inficiandum, Hannibalem tanto praestitisse ceteros imperatores prudentia, quanto populus Romanus antecedebat fortitudine cunctas nationes. Nam quotiescunque cum eo congressus est in Italia, semper discessit superior. Quod nisi domi civium suorum invidia debilitatus esset, Romanos videtur superare potuisse. Sed multorum obtrectatio devicit unius virtutem. Hic autem velut hereditate relictum odium paternum erga Romanos sic confirmavit, ut prius animam quam id deposuerit: qui quidem quum patria pulsus esset, et alienarum o-

Digitized by Google

pum indigeret, nunquam destiterit animo bellare cum Romanis.

II.

Nam, ut omittam Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis, omnium his temporibus potentissimus rex Antiochus fuit. Hunc tanta cupiditate incendit bellandi, ut usque a rubro mari arma conatus sit inferre Italiae. Ad quem quum legati venissent Romani, qui de eius voluntate explorarent, darentque operam consiliis clandestinis, ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tanquam ab ipsis corruptum alia atque antea sentire; neque id frustra fecissent; idque Hannibal comperisset, seque ab interioribus consiliis segregari vidisset: tempore dato adiit ad regem, eique quum multa de fide sua, et odio in Romanos commemorasset, hoc adiunxit: *Pater,* inquit, *meus Hamilcar, puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens Carthagine, Iovi Optimo Maximo hostias im-*

Digitized by Google

molavit. Quae divina res dum conficiebatur, quaesivit a me, vellemne secum in castra proficisci? Id quum libenter accepissem, atque ab eo petere coepissem, ne dubitaret ducere: tum ille: *Faciam*, inquit, *si fidem mihi quam postulo, dederis; simulque ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat, eamque, ceteris remotis, tenentem, iurare iussit, nunquam me in amicitia cum Romanis fore. Id ego iusiurandum patri datum, usque ad hanc diem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eadem mente sim futurus. Quare si quid amice de Romanis cogitabis, non imprudenter feceris, si me celaris. Quum quidem bellum parabis, teipsum frustraberis, si non me in eo principem posueris.*

III.

Hac igitur aetate cum patre in Hispaniam profectus est. Cuius post obitum, Hasdrubale imperatore suffecto, equitatui omni praefuit. Hoc quoque interfecto, exercitus sum-

Digitized by Google

mam imperii ad eum detulit. Id Carthaginem delatum, publice comprobatum est. Sic Hannibal minor quinque et viginti annis natus imperator factus, proximo triennio omnes gentes Hispaniae bello subegit. Saguntum foederatam civitatem vi expugnavit: tres exercitus maximos comparavit. Ex his unum in Africam misit, alterum cum Hasdrubale fratre in Hispania reliquit, tertium in Italiam secum duxit. Saltum Pyrenaeum transiit: quacunque iter fecit, cum omnibus incolis conflixit: neminem nisi victum dimisit. Ad Alpes posteaquam venit, quae Italiam ab Gallia seiungunt, quas nemo unquam cum exercitu ante eum praeter Herculem Graium transierat (quo facto is hodie saltus Graius appellatur) Alpicos conantes prohibere transitum concidit: loca patefecit, itinera muniit, effecitque ut ea elephantus ornatus ire posset, qua antea unus homo inermis vix poterat repere. Hac copias traduxit, in Italiamque pervenit.

Digitized by Google

IV.

Conflixerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione consule, eumque pepulerat. Cum hoc eodem de Clastidio apud Padum decernit, saucium inde ac fugatum dimittit. Tertio idem Scipio cum collega Tiberio Longo, apud Trebiam adversus eum venit. Cum his manum conseruit, utrosque profligavit. Inde per Ligures Apenninum transiit, petens Etruriam. Hoc itinere adeo gravi morbo afficitur oculorum, ut postea nunquam dextro aeque bene usus sit. Qua valetudine quum etiam premeretur, lecticaque ferretur, C. Flaminium consulem apud Trasimenum cum exercitu insidiis circumventum occidit. Neque multo post C. Centenium praetorem, cum delecta manu saltus occupantem. Hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviam ei venerunt duo consules, C. Terentius Varro et L. Paulus Aemilius. Vtriusque exercitus uno praelio fugavit, L. Paulum Consulem occidit, et aliquot praeterea consulares. In his Cn. Ser-

Digitized by Google

vilium Geminum, qui anno superiore fuerat consul.

V.

Hac pugna pugnata, Romam profectus est, nullo resistente. In propinquis montibus moratus est. Quum aliquot ibi dies castra habuisset, et reverteretur Capuam, Q. Fabius Maximus, dictator Romanus, in agro Falerno ei se obiecit. Hinc clausus locorum angustiis, noctu sine ullo detrimento exercitus se expedivit. Fabio callidissimo imperatori dedit verba. Namque obducta nocte, sarmenta in cornibus iumentorum deligata incendit, eiusque generis multitudinem magnam dispalatam immisit. Quo repentino obiectu viso, tantum terrorem iniecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus. Hanc post rem gestam, non ita multis diebus, M. Minutium Rufum magistrum equitum, pari ac dictatorem imperio, dolo perductum in praelium, fugavit. T. Sempronium Gracchum, iterum consulem, in Lu-

Digitized by Google

canis absens, in insidias inductum, sustulit. M. Claudium Marcellum quinquies consulem, apud Venusiam pari modo interfecit. Longum est enumerare praelia. Quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit. Quamdiu in Italia fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam, in campo castra posuit.

VI.

Hic invictus patriam defensum revocatus, bellum gessit adversus P. Scipionis filium, quem ipse primum apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud Trebiam fugaverat. Cum hoc, exhaustis iam patriae facultatibus, cupivit in praesentiarum bellum componere, quo valentior postea congrederetur. In colloquium convenit, conditiones non convenerunt. Post id factum, paucis diebus apud Zamam cum eodem conflixit. Pulsus, incredibile dictu, biduo et duabus noctibus Adrumetum pervenit, quod abest a Zama

Digitized by Google

circiter millia passuum trecenta. In hac fuga Numidae, qui simul cum eo acie excesserant, insidiati sunt ei, quos non solum effugit, sed etiam ipsos oppressit. Adrumeti reliquos ex fuga collegit. Novis delectibus, paucis diebus multos contraxit.

VII.

Quum in apparando acerrime esset occupatus, Carthaginenses bellum cum Romanis composuerunt. Ille nihilosecius exercitui postea praefuit, resque in Africa gessit; itemque Mago frater eius, usque ad Publium Sulpicium et Caium Aurelium consules. His enim magistratibus legati Carthaginenses Romam venerunt, qui senatui populoque Romano gratias agerent, quod cum his pacem fecissent, ob eamque rem corona aurea eos donarent, simulque peterent, ut obsides eorum Fregellis essent, captivique redderentur. His ex senatusconsulto responsum est, munus eorum gratum acceptumque esse, obsides quo loco rogarent, futuros, captivos

Google

non remissuros, quod Hannibalem, cuius opera susceptum bellum foret, inimicissimum nomini Romano, et nunc cum imperio apud exercitum haberent: itemque fratrem eius Magonem. Hoc responso Carthaginenses cognito, Hannibalem domum Magonemque revocarunt. Huc ut rediit, praetor factus est, postquam rex fuerat anno secundo et vigesimo. Vt enim Romae consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. In eo magistratu pari diligentia se Hannibal praebuit, ac fuerat in bello. Namque effecit, ex novis vectigalibus non solum ut esset pecunia, quae Romanis ex foedere penderetur, sed etiam superesset, quae in aerario poneretur. Deinde anno post praeturam, Marco Claudio, Lucio Furio consulibus, Romani legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal sui exposcendi gratia missos ratus, priusquam his senatus daretur, navem conscendit clam, atque in Syriam ad Antiochum profugit. Hac re palam facta Poeni naves duas, quae eum comprehenderent, si possent consequi, mise-

runt; bona eius publicarunt, domum a fundamentis disiecerunt; ipsum exulem iudicarunt.

VIII.

At Hannibal anno tertio, postquam domo profugerat, Lucio Cornelio, Quinto Minutio consulibus, cum quinque navibus Africam accessit in finibus Cyrenaeorum, si forte Carthaginenses ad bellum Antiochi spe fiduciaque inducere posset, cui iam persuaserat, ut cum exercitibus in Italiam proficisceretur. Huc Magonem fratrem excivit. Id ubi Poeni resciverunt, Magonem, eadem qua fratrem, poena affecerunt. Illi desperatis rebus quum solvissent naves, ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit. De Magonis interitu duplex memoria prodita est. Namque alii naufragio, alii a servis ipsius interfectum eum, scriptum reliquerunt. Antiochus autem si tam in agendo bello parere voluisset consiliis eius, quam in suscipiendo instituerat, propius Tiberi, quam Thermopylis de summa imperii dimicasset. Quem

etsi multa stulte conari videbat, tamen nulla deseruit in re. Praefuit paucis navibus, quas ex Syria iussus erat in Asiam ducere, hisque adversus Rhodiorum classem in Pamphylio mari conflixit. Quo quum multitudine adversariorum sui superarentur, ipse quo cornu rem gessit fuit superior.

IX.

Antiocho fugato, verens ne dederetur, (quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem) Cretam ad Gortynios venit, ut ibi, quo se conferret, consideraret. Vidit autem vir omnium callidissimus, magno se fore periculo, nisi quid praevidisset, propter avaritiam Cretensium. Magnam enim secum pecuniam portabat, de qua sciebat exisse famam. Itaque capit tale consilium. Amphoras complures complet plumbo, summas operit auro et argento. Has Gortyniis praesentibus deponit in templo Dianae, simulans se suas fortunas illorum fidei credere. His in errorem ductis, statuas aeneas, quas secum portabat,

Digitized by Google

omnes sua pecunia complet, easque in propatulo domi abiicit. Gortynii templum magna cura custodiunt, non tam a ceteris quam ab Hannibale, ne quid ille inscientibus his tolleret, secumque asportaret.

X.

Sic conservatis suis rebus Poenus, illusis Cretensibus omnibus, ad Prusiam in Pontum pervenit: apud quem eodem animo fuit erga Italiam: neque aliud quidquam egit quam regem armavit et excitavit adversus Romanos. Quem quum videret domesticis rebus minus esse robustum, conciliabat ceteros reges, adiungebatque bellicosas nationes. Dissidebat ab eo Pergamenus rex Eumenes Romanis amicissimus, bellumque inter eos gerebatur et mari et terra. Quo magis cupiebat eum Hannibal opprimi: sed utrobique Eumenes plus valebat propter Romanorum societatem. Quem si removisset, faciliora sibi cetera fore arbitrabatur. Ad hunc interficiendum, talem iniit rationem. Classe paucis die-

bus erant decreturi. Superabatur navium multitudine; dolo erat pugnandum, quum par non esset armis. Imperavit quamplurimas venenatas serpentes vivas colligi, easque in vasa fictilia coniici. Harum quum confecisset magnam multitudinem, die ipso quo facturus erat navale praelium, classiarios convocat, hisque praecipit, omnes ut in unam Eumenis regis concurrant navem, a ceteris tantum satis habeant se defendere: id facile illos serpentum multitudine consequuturos. Rex autem, qua nave veheretur, ut scirent, se facturum: quem si aut cepissent aut interfecissent, magno his pollicetur praemio fore.

XI.

Tali cohortatione militum facta, classis ab utrisque in praelium deducitur. Quarum acie constituta, priusquam signum pugnae daretur, Hannibal, ut palam faceret suis quo loco Eumenes esset, tabellarium in scapha cum caduceo mittit. Qui ubi ad naves adversariorum pervenit, epistolam ostendens, se

regem professus est quaerere. Statim ad Eumenem deductus est, quod nemo dubitabat aliquid de pace esse scriptum. Tabellarius ducis nave declarata suis, eodem unde ierat, se recepit. At Eumenes soluta epistola nihil in ea reperit, nisi quod ad irridendum eum pertineret. Cuius etsi causam mirabatur, neque reperiebatur: tamen praelium statim committere non dubitavit. Horum in concursu, Bithynii Hannibalis praecepto universi navem Eumenis adoriuntur: quorum vim quum rex sustinere non posset, fuga salutem petiit: quam consequutus non esset, nisi intra sua praesidia se recepisset, quae in proximo littore erant collocata. Reliquae Pergamenae naves quum adversarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia (de quibus supra mentionem fecimus) coniici coepta sunt. Quae iacta initio risum pugnantibus excitarunt. Neque quare id fieret, poterat intelligi. Postquam autem naves completas conspexerunt serpentibus, nova re perterriti, quum quid potissimum vitarent non vi-

Digitized by Google

derent, puppes averterunt, seque ad sua castra nautica retulerunt. Sic Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit. Neque tum solum, sed saepe alias pedestribus copiis pari prudentia pepulit adversarios.

XII.

Quae dum in Asia geruntur, accidit casu, ut legati Prusiae Romae apud L. Quinctium Flamininum consularem coenarent: atque ibi de Hannibale mentione facta, ex his unus diceret, eum in Prusiae regno esse. Id postero die Flamininus senatui detulit. Patres conscripti, qui Hannibale vivo nunquam se sine insidiis futuros existimabant, legatos in Bithyniam miserunt, in his Flamininum, qui a rege peterent ne inimicissimum suum secum haberet, sibique dederet. His Prusias negare ausus non est. Illud recusavit, ne id a se fieri postularent, quod adversus ius hospitii esset: ipsi si possent, comprehenderent: locum ubi esset, facile inventuros. Hannibal enim uno loco se tenebat, in castello quod

Digitized by Google

ei ab rege datum erat muneri, idque sic aedificarat, ut in omnibus partibus aedificii exitus haberet, semper verens ne usuveniret quod accidit. Huc quum legati Romanorum venissent, ac multitudine domum eius circumdedissent; puer ab ianua prospiciens, Hannibali dixit plures praeter consuetudinem armatos apparere. Qui imperavit ei, ut omnes fores aedificii circumiret, ac propere sibi renunciaret, num eodem modo undique obsideretur. Puer quum celeriter quid esset renunciasset, omnesque exitus occupatos ostendisset, sensit id non fortuito factum, sed se peti, neque sibi diutius vitam esse retinendam; quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum virtutum, venenum, quod semper secum habere consueverat, sumpsit.

XIII.

Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno acquievit septuagesimo. Quibus consulibus interierit, non con-

Digitized by Google

venit. Namque Atticus, Marco Claudio Marcello, et Q. Fabio Labeone consulibus, mortuum in annali suo scriptum reliquit: at Polybius, L. Aemilio Paulo, et Cn. Baebio Tamphilo: Sulpicius autem P. Cornelio Cethego, et M. Baebio Tamphilo. Atque hic tantus vir, tantisque bellis districtus, nonnihil temporis tribuit literis. Namque aliquot eius libri sunt Graeco sermone confecti. In his ad Rhodios de Cn. Manlii Vulsonis in Asia rebus gestis. Huius bella gesta multi memoriae prodiderunt: sed ex his duo qui cum eo in castris fuerunt, simulque vixerunt quam diu fortuna passa est, Philinus, et Sosilus Lacedaemonius. Atque hoc Sosilo Hannibal literarum Graecarum usus est doctore. Sed nos tempus est huius libri facere finem, et Romanorum explicare imperatores, quo facilius collatis utrorumque factis, qui viri praeferendi sint, possit iudicari.

Digitized by Google

M. PORCIVS CATO.

I.

Cato ortus municipio Tusculo, adolescentulus, priusquam honoribus operam daret, versatus est in Sabinis; quod ibi heredium a patre relictum habebat. Hortatu L. Valerii Flacci, quem in consulatu censuraque habuit collegam, (ut M. Perperna Censorinus narrare solitus est) Romam demigravit, in foro esse coepit. Primum stipendium meruit annorum decem septemque, Q. Fabio Maximo, M. Claudio Marcello consulibus, tribunus militum in Sicilia fuit. Inde ut rediit, castra sequutus est C. Claudii Neronis, magnique opera eius aestimata est in praelio apud Senam, quo cecidit Hasdrubal frater Hannibalis. Quaestor obtigit P. Cornelio Scipioni Africano, consuli: cum quo non pro sortis ne-

cessitudine vixit. Namque ab eo perpetua dissensit vita. Aedilis plebis factus est cum C. Helvio. Praetor provinciam obtinuit Sardiniam, ex qua quaestor superiore tempore ex Africa decedens, Q. Ennium poetam deduxerat: quod non minoris aestimamus, quam quemlibet amplissimum Sardiniensem triumphum.

II.

Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco; sorte provinciam nactus Hispaniam citeriorem: exque ea triumphum deportavit. Ibi quum diutius moraretur, P. Scipio Africanus consul iterum, cuius in priore consulatu quaestor fuerat, voluit eum de provincia depellere, et ipse ei succedere. Neque hoc per senatum efficere potuit, quum quidem Scipio in civitate principatum obtineret: quod tum non potentia, sed iure respublica administrabatur. Qua ex re iratus, senatu peracto, privatus in urbe mansit. At Cato censor cum eodem Flacco factus, severe

Digitized by Google

praefuit ei potestati. Nam et in complures nobiles animadvertit, et multas res novas in edictum addidit, qua re luxuria reprimeretur, quae iam tum incipiebat pullulare. Circiter annos octoginta, usque ad extremam aetatem, ab adolescentia, reipublicae causa suscipere inimicitias non destitit. A multis tentatus, non modo nullum detrimentum existimationis fecit, sed quoad vixit, virtutum laude crevit.

III.

In omnibus rebus singulari fuit prudentia et industria. Nam et agricola solers, et reipublicae peritus, et iurisconsultus, et magnus imperator, et probabilis orator, et cupidissimus literarum fuit. Quarum studium etsi senior arripuerat, tamen tantum in eis progressum fecit, ut non facile reperire possis, neque de Graecis, neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. Ab adolescentia confecit orationes: senex historias scribere instituit, quarum sunt libri septem.

Digitized by Google

Primus continet res gestas regum populi Romani. Secundus et tertius, unde quaeque civitas orta sit Italica: ob quam rem omnes, Origines videtur appellasse. In quarto autem, bellum Punicum primum: in quinto, secundum. Atque haec omnia capitulatim sunt dicta. Reliqua bella pari modo persequutus est usque ad praeturam Sergii Galbae, qui diripuit Lusitanos. Atque horum bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. In iisdem exposuit quae in Italia Hispaniisque viderentur admiranda. In quibus multa industria et diligentia comparet, multa doctrina. Huius de vita et moribus plura in eo libro persequuti sumus, quem separatim de eo fecimus rogatu Titi Pomponii Attici: quare studiosos Catonis ad illud volumen delegamus.

Digitized by Google

TITVS POMPONIVS
ATTICVS.

I.

Pomponius Atticus, ab origine ultima stirpis Romanae generatus, perpetuo a maioribus acceptam equestrem obtinuit dignitatem. Patre usus est diligente, indulgente, et, ut tum erant tempora, diti, inprimisque studioso literarum. Hic, prout ipse amabat literas, omnibus doctrinis, quibus puerilis aetas impertiri debet, filium erudivit. Erat autem in puero, praeter docilitatem ingenii, summa suavitas oris ac vocis; ut non solum celeriter acciperet quae tradebantur, sed etiam excellenter pronunciaret: qua ex re in pueritia nobilis inter aequales ferebatur, clariusque exsplendescebat, quam generosi

Digitized by Google

condiscipuli animo aequo ferre possent. Itaque incitabat omnes studio suo: quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius, C. F. M. Cicero: quos consuetudine sua sic sibi devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior.

II.

Pater mature decessit. Ipse adolescentulus propter affinitatem P. Sulpicii, qui tribunus pl. interfectus est, non expers fuit illius periculi. Namque Anicia, Pomponii consobrina, nupserat M. Servio fratri Sulpicii. Itaque, interfecto Sulpicio, posteaquam vidit Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam, neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, quum alii Sullanis, alii Cinnanis faverent partibus, idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit: neque eo secius adolescentem Marium, hostem iudicatum, iuvit opibus suis: cuius fugam pecunia sublevavit. Ac, ne illa peregrinatio detrimentum

Digitized by Google

aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum traiecit suarum. Hic ita vixit, ut universis Atheniensibus merito esset carissimus. Nam praeter gratiam, quae iam adolescentulo magna erat, saepe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. Quum enim versuram facere publice necesse esset, neque eius conditionem aequam haberent, semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram unquam ab iis acceperit, neque longius, quam dictum esset, eos debere passus sit. Quod utrumque erat iis salutare. Nam neque indulgendo inveterascere eorum aes alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officium alia quoque liberalitate. Nam universos frumento donavit; ita ut singulis sex modii tritici darentur, qui modus mensurae medimnus Athenis appellatur.

Digitized by Google

III.

Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur; quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publice haberent, civemque facere studerent. Quo beneficio ille uti noluit: quod nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam alia adscita. Quamdiu affuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit; absens prohibere non potuit. Itaque aliquot ipsi et Piliae locis sanctissimis posuerunt. Hunc enim in omni procuratione reipublicae actorem, auctoremque habebant. Igitur primum illud munus fortunae, quod in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eamdem et patriam haberet, et dominam. Hoc specimen prudentiae quod quum in eam se civitatem contulisset, quae antiquitate, humanitate, doctrina praestaret omnes, ei unus ante alios fuerit carissimus.

Digitized by Google

IV.

Huc ex Asia Sulla decedens quum venisset; quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis humanitate et doctrina. Sic enim Graece loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem erat suavitas sermonis Latini, ut appareret in eo nativum quemdam leporem esse, non adscitum. Idem poëmata pronunciabat et Graece et Latine sic, ut supra nihil posset. Quibus rebus factum est, ut Sulla nunquam eum a se dimitteret, cuperetque secum deducere. Qui quum persuadere tentaret; *Noli, oro te,* inquit Pomponius, *adversum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui.* At Sulla, adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quae Athenis acceperat, proficiscens iussit deferri. Hic complures annos moratus, quum et rei familiari tantum operae daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, et omnia reliqua tempora aut literis, aut Athenien-

Digitized by Google

sium reipublicae tribueret, nihilominus amicis urbana officia praestitit. Nam et ad comitia eorum ventitavit; et si qua res maior acta est, non defuit: sicut Ciceroni in omnibus eius periculis singularem fidem praebuit: cui ex patria fugienti, LLS. ducenta et quinquaginta millia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta, et L. Torquato coss. quem diem sic universa civitas Atheniensium prosequuta est, ut lacrymis desiderii futuri dolorem indicaret.

V.

Habebat avunculum Q. Caecilium, equitem Romanum, familiarem L. Luculli, divitem, difficillima natura: cuius sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, huius sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam; quo facto tulit pietatis fructum. Caecilius enim moriens testamento adoptavit eum, heredemque fecit ex dodrante, ex qua hereditate

Digitized by Google

accepit circiter centies LLS. Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni; easque nuptias M. Cicero conciliarat, cum quo a condiscipulatu vivebat coniunctissime, multo etiam familiarius quam cum Quincto: ut iudicari possit plus in amicitia valere similitudinem morum, quam affinitatem. Vtebatur autem intime Q. Hortensio, qui iis temporibus principatum eloquentiae tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero, an Hortensius: et id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut inter quos tantae laudis esset aemulatio, nulla intercederet obtrectatio, essetque talium virorum copula.

VI.

In republica ita est versatus, ut semper optimarum partium et esset et existimaretur; neque tamen se civilibus fluctibus committeret; quod non magis eos in sua potestate existimabat esse, qui se iis dedissent, quam qui maritimis iactarentur. Honores non petiit, quum ei paterent propter vel gratiam

Digitized by Google

vel dignitatem; quod neque peti more maiorum, neque capi possent, conservatis legibus, in tam effusis ambitus largitionibus, neque retineri sine periculo, corruptis civitatis moribus. Ad hastam publicam nunquam accessit. Nullius rei neque praes, neque manceps factus est. Neminem suo nomine, neque subscribens accusavit. In ius de sua re nunquam iit; iudicium nullum habuit. Multorum consulum, praetorumque praefecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit sequutus, honore fuerit contentus; rei familiaris despexerit fructum, qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, quum apud eum legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur, quum praeturam gerere noluisset, asseclam esse praetoris. Qua in re non solum dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, quum suspiciones quoque vitaret criminum; quo fiebat, ut eius observantia omnibus esset carior, quum eam officio, non timori, neque spei tribui viderent.

Digitized by Google

VII.

Incidit Caesarianum civile bellum, quum haberet annos circiter sexaginta. Vsus est aetatis vacatione, neque se quoquam movit ex urbe. Quae amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus omnia ex sua re familiari dedit. Ipsum Pompeium coniunctum non offendit. Nullum enim ab eo habebat ornamentum, ut ceteri, qui per eum aut honores aut divitias ceperant: quorum partim invitissimi castra sunt sequuti, partim summa cum eius offensione domi remanserunt. Attici autem quies tantopere Caesari fuit grata, ut victor quum privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis filium et Q. Ciceronem ex Pompeii castris concesserit. Sic vetere instituto vitae effugit nova pericula.

Digitized by Google

VIII.

Sequutum est illud occiso Caesare, quum respublica penes Brutos videretur esse, et Cassium, ac tota civitas se ad eum convertisse videretur. Sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens aequali familiarius, quam hoc sene: neque solum eum principem consilii haberet, sed etiam in convictu. Excogitatum est a quibusdam, ut privatum aerarium Caesaris interfectoribus ab equitibus Romanis constitueretur. Id facile effici posse arbitrati sunt, si et principes illius ordinis pecunias contulissent. Itaque appellatus est a Caio Flavio, Bruti familiari, Atticus, ut eius rei princeps esse vellet. At ille, qui officia amicis praestanda sine factione existimaret, semperque a talibus se consiliis removisset, respondit, si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum, quantum eae paterentur; se neque cum quoquam de ea re collocuturum, neque coiturum. Sic ille consensionis globus huius unius dissensione disie-

Digitized by Google

ctus est. Neque multo post superior esse coepit Antonius, ita ut Brutus et Cassius provinciarum, quae iis dicis causa datae erant a consulibus, desperatis rebus, in exilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum ceteris conferre noluerat florenti illi parti, abiecto Bruto, Italiaque cedenti, LLS. centum millia muneri misit: eidem in Epiro absens trecenta iussit dari: neque eo magis potenti adulatus est Antonio, neque desperatos reliquit.

IX.

Sequutum est bellum gestum apud Mutinam. In quo si tantum eum prudentem dicam, minus, quam debeam, praedicem; quum ille potius divinus fuerit; si divinatio appellanda est perpetua naturalis bonitas, quae nullis casibus augetur neque minuitur. Hostis Antonius iudicatus, Italia cesserat; spes restituendi nulla erat. Non solum eius inimici, qui tum erant potentissimi, et plurimi, sed etiam amici adversariis eius, se

dabant; et in eo laedendo se aliquam consequuturos sperabant commoditatem, familiares insequebantur, uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos etiam exstinguere parabant. Atticus, quum Ciceronis intima familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto; non modo nihil iis indulsit ad Antonium violandum, sed e contrario familiares eius, ex urbe profugientes, quantum potuit, texit; quibus rebus indiguerunt, adiuvit: P. vero Volumnio ea tribuit, ut plura a parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fulviae, quum litibus distineretur, magnisque terroribus vexaretur, tanta diligentia officium suum praestitit, ut nullum illa stiterit vadimonium sine Attico, sponsor omnium rerum fuerit. Quin etiam, quum illa fundum secunda fortuna emisset in diem, neque post calamitatem versuram facere potuisset; ille se interposuit, pecuniamque sine foenore, sine ulla stipulatione credidit, maximum existimans quaestum, memorem gratumque cognosci, simulque aperire, se non fortunae,

sed hominibus solere esse amicum: quae quum faciebat, nemo eum temporis causa facere poterat existimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed sensus eius a nonnullis optimatibus reprehendebatur, quod parum odisse malos cives videretur. Ille autem sui iudicii, potius, quid se facere par esset, intuebatur, quam quid illi laudaturi forent.

X.

Conversa subito fortuna est. Vt Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum putarat, propter intimam familiaritatem Ciceronis et Bruti. Itaque ad adventum imperatorum de foro decesserat, timens proscriptionem: latebatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus paulo ante, opem tulerat. Tanta varietas in his temporibus fuit fortunae, ut modo hi, modo illi in summo essent aut fastigio aut periculo. Habebat secum Q. Gellium Canium, aequalem, simillimumque sui. Hoc quoque sit Attici

bonitatis exemplum, quod cum eo, quem puerum in ludo cognoverat, adeo coniuncte vixit, ut ad extremam aetatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei, sed etiam omnibus suis amicis esset inimicus, eosque vellet proscribere; multis hortantibus tamen, Attici memor fuit officii: et ei, quum requisisset ubinam esset, sua manu scripsit, ne timeret, statimque ad se veniret: se eum et Gellium Canium de proscriptorum numero exemisse; ac, ne quod periculum incideret, quod noctu fiebat, praesidium ei misit. Sic Atticus in summo timore non solum sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, praesidio fuit; neque enim suae solum a quoquam auxilium petiit salutis, sed coniunctim, ut appareret nullam seiunctam sibi ab eo velle fortunam. Quod si gubernator praecipua laude fertur, qui navem ex hieme, marique scopuloso servat; cur non singularis eius existimetur prudentia, qui ex tot, tamque gravibus procellis civilibus ad incolumitatem

Digitized by Google

pervenit? Quibus ex malis ut se emersit, nihil aliud egit, quam ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio.

XI.

Quum proscriptos praemiis imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit. Nemini non ibi perpetuo manendi potestas facta est: quin etiam post praelium Philippense, interitumque C. Cassii, et M. Bruti, L. Iulium Mocillam praetorium, et filium eius, Aulumque Torquatum, ceterosque pari fortuna perculsos institerit tueri, atque ex Epiro his omnia Samothraciam supportari iussit. Difficile enim est omnia persequi, et non necessaria. Illud unum intelligi volumus, illius liberalitatem neque temporariam, neque callidam fuisse. Id ex ipsis rebus ac temporibus iudicari potest, quod non florentibus se venditavit, sed afflictis semper succurrit: qui quidem Serviliam Bruti matrem non minus post mortem eius, quam florentem, coluerit. Sic liberalitate u-

Digitized by Google

tens, nullas inimicitias gessit; quod neque laedebat quemquam, neque, si quam iniuriam acceperat, non malebat oblivisci quam ulcisci. Idem immortali memoria percepta retinebat beneficia; quae autem ipse tribuerat, tamdiu meminerat, quoad ille gratus erat, qui receperat. Itaque hic fecit, ut vere dictum videatur, SVI CVIQVE MORES FINGVNT FORTVNAM. Neque tamen prius ille fortunam, quam se ipse, finxit, qui cavit, ne qua in re plecteretur.

XII.

His igitur rebus effecit, ut M. Vipsanius Agrippa, intima familiaritate coniunctus adolescenti Caesari, quum propter suam gratiam, et Caesaris potentiam nullius conditionis non haberet potestatem, potissimum eius diligeret affinitatem, praeoptaretque equitis Romani filiam generosam nuptiis; atque harum nuptiarum conciliator fuit (non enim est celandum) M. Antonius, triumvir reipublicae constituendae; cuius gratia quum au-

Digitized by Google

gere possessiones posset suas, tantum abfuit a cupiditate pecuniae, ut nulla in re usus sit ea, nisi in deprecandis amicorum aut periculis aut incommodis. Quod equidem sub ipsa proscriptione perillustre fuit. Nam quum L. Saufeii, equitis Romani aequalis sui, qui complures annos, studio ductus philosophiae, Athenis habitabat, habebatque in Italia pretiosas possessiones, triumviri bona vendidissent, consuetudine ea, qua tum res gerebantur; Attici labore atque industria factum est, ut eodem nuncio Saufeius fieret certior, se patrimonium amisisse et recuperasse. Idem L. Iulium Calidium, quem post Lucretii Catullique mortem multo elegantissimum poetam, nostram tulisse aetatem, vere videor posse contendere; neque minus virum bonum, optimisque artibus eruditum, post proscriptionem equitum, propter magnas eius Africanas possessiones, in proscriptorum numerum a P. Volumnio praefecto fabrum Antonii absentem relatum, expedivit. Quod in praesenti utrum ei laborio-

sius an gloriosius fuerit, difficile fuit iudicare; quod in eorum periculis non secus absentes, quam praesentes amicos Attico esse curae, cognitum est.

XIII.

Neque vero minus ille vir, bonus paterfamilias habitus est, quam civis. Nam quum esset pecuniosus, nemo illo minus fuit emax, minus aedificator. Neque tamen non in primis bene habitavit, omnibusque optimis rebus usus est; nam domum habuit in Colle Quirinali Tamphilanam, ab avunculo hereditate relictam, cuius amoenitas non aedificio, sed silva constabat: ipsum enim tectum, antiquitus constitutum, plus salis quam sumptus habebat; in quo nihil commutavit, nisi si quid vetustate coactus est. Vsus est familia, si utilitate iudicandum est, optima; si forma, vix mediocri. Namque in ea erant pueri literatissimi, anagnostae optimi, et plurimi librarii; ut ne pedisequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum

pulchre facere posset. Pari modo artifices ceteri, quos cultus domesticus desiderat, apprime boni. Neque tamen horum quemquam, nisi domi natum, domique factum, habuit: quod est signum non solum continentiae, sed etiam diligentiae. Nam et non intemperanter concupiscere, quod a pluribus videas, continentis debet duci; et potius diligentia, quam pretio, parare non mediocris est industriae. Elegans, non magnificus; splendidus, non sumptuosus; omni diligentia munditiam non affluentem affectabat. Suppellex modica, non multa, ut in neutram partem conspici posset. Nec hoc praeteribo (quamquam nonnullis leve visum iri putem) quum in primis lautus esset eques Romanus, et non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret; scimus non amplius quam terna millia aeris peraeque in singulos menses ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum: atque hoc non auditum, sed cognitum praedicamus.

Digitized by Google

XIV.

Saepe enim, propter familiaritatem, domesticis rebus interfuimus. Nemo in convivio eius aliud acroama audivit, quam anagnosten: quod nos quidem iucundissimum arbitramur. Neque unquam sine aliqua lectione apud eum coenatum est, ut non minus animo, quam ventre, convivae delectarentur. Namque eos vocabat, quorum mores a suis non abhorrerent. Quum tanta pecuniae facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitae consuetudine: tantaque usus est moderatione, ut neque in sestertio vicies, quod a patre acceperat, parum se splendide gesserit, neque in sestertio centies affluentius vixerit, quam instituerat, parique fastigio steterit in utraque fortuna. Nullos habuit hortos, nullam suburbanam aut maritimam sumptuosam villam: neque in Italia, praeter Ardeatinum et Nomentanum, rusticum praedium: omnisque eius pecuniae reditus constabat in Epiroticis et ur-

Digitized by Google

banis possessionibus; ex quo cognosci potest, eum usum pecuniae non magnitudine, sed ratione metiri solitum.

XV.

Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque eius comitas non sine severitate erat, neque gravitas sine facilitate: ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis vererentur an amarent. Quidquid rogabatur, religiose promittebat; quod non liberalis, sed levis arbitrabatur, polliceri quod praestare non posset. Idem in nitendo quod semel admisisset, tanta erat cura, ut non mandatam, sed suam rem videretur agere. Nunquam suscepti negotii eum pertaesum est. Suam enim existimationem in ea re agi putabat: qua nihil habebat carius. Quo fiebat, ut omnia Marci et Quincti Ciceronum, Catonis, Marii, Q. Hortensii, A. Torquati, multorum praeterea equitum Romanorum negotia procuraret. Ex quo iudicari poterat, non inertia, sed iudicio fugisse reipublicae procurationem.

Digitized by Google

XVI.

Humanitatis vero nullum afferre maius testimonium possum, quam quod adolescens idem seni Sullae fuerit iucundissimus, senex adolescenti M. Bruto, cum aequalibus autem suis Q. Hortensio et M. Cicerone sic vixerit, ut indicare difficile sit, cui aetati fuerit aptissimus: quamquam eum praecipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quinctus carior fuerit aut familiarior. Ei rei sunt indicio, praeter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, sexdecim volumina epistolarum ab consulatu eius usque ad extremum tempus ad Atticum missarum: quae qui legat, non multum desideret historiam contextam eorum temporum: sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, ac mutationibus reipublicae perscripta sunt, ut nihil in his non appareat; et facile existimari possit, prudentiam quodammodo esse divinationem. Non enim Cicero ea solum, quae vivo se acciderunt, futura prae-

Digitized by Google

dixit, sed etiam, quae nunc usuveniunt, cecinit, ut vates.

XVII.

De pietate autem Attici quid plura commemorem? quum hoc ipsum vere gloriantem audierim in funere matris suae, quam extulit annorum nonaginta, quum esset septem et sexaginta, se nunquam cum matre in gratiam rediisse, nunquam cum sorore fuisse in simultate, quam prope aequalem habebat. Quod est signum, aut nullam unquam inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc ea fuisse in suos indulgentia, ut, quos amare deberet, irasci eis nefas duceret. Neque id fecit natura solum (quamquam omnes ei paremus) sed etiam doctrina. Nam et principum philosophorum ita percepta habuit praecepta, ut iis ad vitam agendam, non ad ostentationem, uteretur.

Digitized by Google

XVIII.

Moris etiam maiorum summus imitator fuit, antiquitatisque amator: quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, quo magistratus ornavit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est populi Romani, quae non in eo suo tempore sit notata: et, quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexuit, ut ex eo clarorum virorum propagines possimus cognoscere. Fecit hoc idem separatim in aliis libris, ut M. Bruti rogatu, Iuniam familiam a stirpe ad hanc aetatem ordine enumeravit, notans, qui, a quo ortus, quos honores, quibusque temporibus cepisset: pari modo, Marcelli Claudii, de Marcellorum, Scipionis Cornelii, et Fabii Maximi, de Corneliorum, et Fabiorum, et Aemiliorum quoque: quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiae clarorum virorum. Attigit quoque poeticen, credimus, ne eius

expers esset suavitatis. Namque versibus, qui honore rerumque gestarum amplitudine ceteros Romani populi praestiterunt, exposuit: ita ut sub singulorum imaginibus facta, magistratusque eorum non amplius quaternis quinisve versibus descripserit, quod vix credendum sit, tantas res tam breviter potuisse declarari. Est etiam unus liber Graece confectus de consulatu Ciceronis.

XIX.

Hactenus, Attico vivo, edita a nobis sunt. Nunc, quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur: et quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut supra significavimus, SVOS CVIQVE MORES PLERVMQVE CONCILIARE FORTVNAM. Namque hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris Divi Iulii filii, quum iam ante familiaritatem eius esset consequutus, nulla alia re quam elegantia vitae, qua ceteros ceperat principes civitatis, dignitate pari,

Digitized by Google

fortuna humiliore. Tanta enim prosperitas Caesarem est consequuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam ante detulerit, et conciliarit, quod civis Romanus quivit consequi. Nata est autem Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam collocarat. Hanc Caesar vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni, Drusilla nato, privigno suo, despondit: quae coniunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem.

XX.

Quamvis ante haec sponsalia non solum quum ab urbe abesset nunquam ad suorum quemquam literas misit, quin Attico mitteret, quid ageret, inprimis, quid legeret, quibusque in locis, et quamdiu esset moraturus: sed et quum esset in urbe, et propter suas infinitas occupationes minus saepe quam vellet, Attico frueretur, nullus dies temere intercessit, quo non ad eum scriberet, quo non aliquid de antiquitate

Digitized by Google

ab eo requireret; modo aliquam ei quaestionem poeticam proponeret: interdum iocans eius verbosiores eliceret epistolas. Ex quo accidit, quum aedes Iovis Feretrii in Capitolio, ab Romulo constituta, vetustate atque incuria detecta prolaberetur, ut Attici admonitu Caesar eam reficiendam curaret. Neque vero a M. Antonio minus absens literis colebatur, adeo ut accurate ille exul tum his terris quid ageret, quid curae sibi haberet, certiorem faceret Atticum. Hoc quale sit, facilius existimabit is qui iudicare poterit, quantae sit sapientiae, eorum retinere usum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non solum aemulatio, sed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit incidere necesse inter Caesarem atque Antonium; quum se uterque principem non solum urbis Romanae, sed orbis terrarum esse cuperet.

XXI.

Tali modo quum septem et septuaginta annos complesset, atque ad extremam senectutem non minus dignitate, quam gratia fortunaque crevisset: (multas enim hereditates nulla alia re quam bonitate est consequutus) tantaque prosperitate usus esset valetudinis, ut annis triginta medicina non indiguisset: nactus est morbum, quem initio et ipse et medici contempserunt; nam putarunt esse tenesmon: cui remedia celeria faciliaque proponebantur. In hoc quum tres menses sine ullis doloribus, praeterquam quos ex curatione capiebat, consumpsisset; subito tanta vis morbi in unum intestinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fistula putris eruperit. Atque hoc prius quam ei accideret, postquam in dies dolores accrescere, febresque accessisse sensit; Agrippam generum ad se arcessiri iussit; et cum eo L. Cornelium Balbum, Sextumque Peducaeum. Hos ut venisse vidit, in cubitum inni-

Digitized by Google

xus: *Quantam*, inquit, *curam diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, quum vos testes habeam, nihil necesse est pluribus verbis commemorare; quibus quoniam, ut spero, satisfeci, nihilque reliqui feci, quod ad sanandum me pertineret, reliquum est, ut egomet mihi consulam. Id vos ignorare nolui: nam mihi stat, alere morbum desinere. Namque his diebus quidquid cibi sumpsi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores sine spe salutis. Quare a vobis peto, primum ut consilium probetis meum; deinde ne frustra dehortando conemini.*

XXII.

Hac oratione habita, tanta constantia vocis atque vultus, ut non ex vita, sed ex domo in domum videretur migrare; quum quidem Agrippa eum flens atque osculans oraret atque obsecraret, ne ad id, quod natura cogeret, ipse quoque acceleraret: et, quoniam tum quoque posset temporibus superesse, se sibi suisque reservaret: preces eius

Digitized by Google

taciturna sua obstinatione compressit. Sic quum biduo cibo se abstinuisset, subito febris decessit, leviorque morbus esse coepit; tamen propositum nihilosecius peregit. Itaque die quinto, postquam id consilium inierat, pridie Kalend. Aprilis, Cn. Domitio, C. Sosio consulibus decessit. Elatus est in lecticula, ut ipse praescripserat, sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia. Sepultus est iuxta viam Appiam, ad quintum lapidem, in monumento Q. Caecilii avunculi sui.

Digitized by Google

CORNELII NEPOTIS
FRAGMENTA

QVAE REPERIRI POTVERVNT OMNIA

OLIM SVMMO

ANDREAE SCHOTTI

STVDIO COLLECTA,

NVNC RECENSITA, EMENDATA,
ET ALICVBI AVCTA

A IO: ANDREA BOSIO.

Digitized by Google

CORNELII NEPOTIS

FRAGMENTA

NVNC PASSIM EMENDATA,
ET ALICVBI AVCTA.

Chronicorum Lib. I.

CAP. I.

De Homero et Hesiodo inter omnes fere scriptores constitit, utrumque vixisse ante Romam conditam, ut Cornelius Nepos in primo Chronicorum de Homero dixit, annis circiter centum et sexaginta.

Nepoti, et Lutatio Romam placet conditam Olympiadis septimae anno secundo.

Archilochum Nepos Cornelius tradit Tullo Hostilio Romae regnante iam tunc poematis clarum et nobilem. *A. Gell.* 17. 21.

Digitized by Google

M. Manlius Romae, qui Gallos in obsidione Capitolii obrepentes per ardua depulerat, convictus est consilium de regno occupando iniisse; damnatusque capitis e saxo Tarpeio, ut M. Varro ait, praeceps datus est: ut Cornelius autem Nepos scriptum reliquit, verberando necatus est.

Alexander Magnus Pellae oritur, ut Nepos edidit, M. Fabio Ambusto, Tito Quinctio Capitolino coss. post Romam conditam anno trecentesimo octogesimo quinto. *Solin. c.* 40. *Polyhist.*

P. Terentius maxime familiariter vixit cum Scipione Africano, et C. Laelio, etc. quamvis Cornelius Nepos omnes aequales fuisse tradat.

Exemplorum Lib. II.

CAP. II.

A Virgine Vestale.

Digitized by Google

LIB. V.

Cornelius Nepos exemplorum quinto literis mandavit, multis in senatu placuisse, ut ii, qui redire nollent, datis custodibus ad Hannibalem deducerentur: sed eam sententiam numero plurium, quibus id non videretur, superatam; eos tamen, qui ad Hannibalem non redissent, usque adeo detestabiles invisosque fuisse, ut taedium vitae ceperint, necemque sibi consciverint. *A. Gell.* 7. 18.

Illustrium Virorum Lib. II.

CAP. III.

Subinde.

LIB. XV.

Harum partium.

LIB. XVI.

A fratre patruele.

Digitized by Google

INCERTA QVO LIBRO

Virorum illustr. posita.

Carthago antea speciem habuit duplicis oppidi, quasi aliud alterum amplecteretur, cuius interior pars Byrsa dicebatur, exterior Magalia. Huius rei testis est C. Nepos in eo libro, qui Vita illustrium inscribitur. *Serv. ad* I. *Aen.* 372.

Propius Grammatico accessi.

A. Albinus, qui cum L. Lucullo consul fuit, res Romanas oratione Graeca scriptitavit. In eius Historiae principio scriptum est ad hanc sententiam: Neminem succensere sibi convenire, si quid in his libris parum composite aut minus eleganter scriptum foret: nam sum, inquit, homo Romanus, natus in Latio: Graeca oratio a nobis alienissima est. Ideoque veniam gratiamque malae existimationis, si quid esset erratum, postulavit. Ea quum legisset M. Cato; Nae tu, inquit, Aule, nimium nugator es, quum maluisti cul-

Digitized by Google

pam deprecari, quam culpa vacare: nam petere veniam solemus, aut quum imprudentes erravimus, aut quum compulsi peccavimus. Tibi, inquit, oro te, quis perpulit, ut id committeres, quod priusquam faceres, peteres, ut ignosceretur. Scriptum hoc est in libro Cornelii Nepotis de illustribus viris.

Lib. I. de Vita Ciceronis.

CAP. IV.

Cornelius Nepos, et rerum memoriae non indiligens, et M. Ciceronis, ut qui maxime, amicus familiaris fuit: atque is tamen in primo librorum, quos de vita illius composuit, errasse videtur, quum eum scripsit tres et viginti annos natum primam causam iudicii publici egisse; Sextumque Roscium parricidii reum defendisse.

Frustra Tullium suspicimus. Refert enim Cornelius Nepos, se praesente, iisdem pene verbis, quibus edita est, eam pro Cornelio seditioso tribuno defensionem peroratam.

Digitized by Google

Lib. I. Epistolarum ad Ciceronem.

CAP. V.

Tantum abest, ut ego magistram esse putem vitae Philosophiam, beataeque vitae perfectricem; ut nullis magis existimem opus esse magistris vivendi, quam plerisque, qui in ea disputando versantur. Video enim magnam partem eorum, qui in schola de pudore et continentia praecipiant argutissime, eosdem in omnium libidinum cupiditatibus vivere.

M. TVLLII CICERONIS

AD CORN. NEPOTEM.

Epistolarum Lib. II.

Itaque nostri, quum omnia, quae dixissemus, dicta essent: quae facete et breviter et acute loquuti essemus, ea proprio nomine appellari *dicta* voluerunt.

Digitized by Google

Ad eumdem, ex libro incerto.

Hoc restiterat etiam, ut a te fictis aggrederer donis.

Qui habet, ultro appetitur: qui est pauper, aspernatur.

Quid? oratorum quem huic antepones eorum, qui nihil aliud egerunt? quis sententiis aut acutior aut crebrior? quis verbis aut ornatior aut elegantior? *Suet. Caes.* 55.

Vt Tullius docet, crudelitatis increpans Caesarem in quadam ad Nepotem epistola. Neque enim quidquam aliud est felicitas, inquit, nisi honestarum rerum prosperitas. Vel, ut alio modo definiam: Felicitas est fortuna adiutrix consiliorum bonorum: quibus qui non utitur, felix nullo pacto esse potest. Ergo in perditis impiisque consiliis, quibus Caesar usus erat, nulla potuit esse felicitas, feliciorque meo iudicio Camillus exsulans, quam temporibus iisdem Manlius, etiamsi, id quod cupierat, regnare potuisset.

Haec quidam veterum formidantes, cognitiones actuum variorum, stylis uberibus explicatas, non edidere superstites, ut in quadam ad Cornelium Nepotem epistola Tullius quoque testis reverendus adfirmat.

Sententiae illius Tullianae ignarus, docentis, infelices esse eos, qui omnia sibi licere existimarunt.

Idem ad Atticum de Nepote. Lib. 16. *Ep.* 5.

Nepotis epistolam exspecto: cupidus ille meorum, qui ea quibus maxime *γαυριῶ*, legenda non putet? et ais *μετ' ἀμύμονα*: tu vero *ἀμύμων*, ille quidem *ἄμβροτος*.

Male narras de Nepotis filio, valde mehercule moveor, et moleste fero; nescieram omnino esse istum puerum. *Ep.* 14.

Hic Schottus *inseruit Catonis et Attici vitas.*

CORNELII NEPOTIS

FRAGMENTA

Incerta partim quo libro posita, partim quibus verbis concepta.

CAP. VI.

Nepos auctore certo comperisse se ait, C. Laelium quondam in Puteolano calend. Martiis admonitum ab uxore, temporius ut discumberet, petiisse, ab ea ne interpellaretur. Serius tandem ingressum triclinium dixisse, non saepe in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum, scripta illa proferret, pronunciasse versus, qui sunt in ἑαυτοντιμωρουμένῳ:

Satis pol proterve me Syri promissa huc induxerunt.

Donat. in vita Terentii.

L. Otacilius Pilitus Rhetoricam professus, Cn. Pompeium Magnum docuit; patris eius res gestas, nec minus ipsius, compluribus li-

Digitized by Google

bris exposuit: primus omnium libertinorum, ut Cornelius Nepos opinatur, scribere historiam orsus, non nisi ab honestissimo quoque scribi solitam.

Cornelius Nepos in libello, quo distinguit literatum ab erudito, literatos vulgo quidem appellari ait eos, qui aliquid diligenter et acute scienterque possint aut dicere aut scribere: ceterum proprie sic appellandos poëtarum interpretes, qui a Graecis γραμματικοὶ nominentur.

CAP. VII.

Praeter Physicos, Homerumque, qui universum orbem mari circumfusum esse dixerunt, Cornelius Nepos, ut recentior, ita auctoritate certior tradit: testem autem rei Q. Metellum Celerem adiicit, eumque ita retulisse commemorat. Quum Galliis proconsul praeesset, Indos quosdam a rege Bactorum dono sibi datos: unde in eas terras devenissent, requirendo, cognovisse, vi tempestatum ex Indicis aequoribus abreptos, e-

Digitized by Google

mensosque, quae intererant, tandem in Germaniae littora exiisse. *Mela* 3. 5.

Largitudo.

Eudoxus quidam avorum nostrorum temporibus, quum Lathurum regem Alexandriae profugeret, Arabico sinu egressus, per hoc pelagus, ut Nepos adfirmat, Gades usque pervectus est. *Mela* 3. 9.

Paphlagonia insignis loco Heneto, a quo, ut Cornelius Nepos perhibet, Paphlagones in Italiam transvecti, mox Veneti sunt nominati.

Fauces Oceani T. Livius, ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderunt, ubi minimum, VII M. pass., ubi vero plurimum, X M. *Plin.* 3. *prooëm. ibid.* 3. 17.

Melpum opulentia praecipuum, quod ab Insubribus, et Boiis, et Senonibus deletum esse eo die, quo Camillus Veios ceperit, Nepos Cornelius tradidit. *Plin.* 3. 17.

Vltra Aquileiam VI M. pass. Formio amnis, ab Ravenna CLXXXIX M. pass. antiquus Italiae auctus terminus, nunc vero Istriae:

Digitized by Google

quam cognominatam a flumine Istro in Adriam affluente a Danubio amne, eidemque Istro ex adverso Padi fauces, contrario eorum percussu mari interiecto dulcescente, plerique dixere falso, et Nepos (Cornelius) etiam Padi accola. *Plin.* 3. *N. H.* 18.

CAP. VIII.

Alpes in longitudinem X M. pass. patere a supero mari ad inferum, Caelius tradit: Timagenes XX M. pass. deductis in latitudinem, Cornelius Nepos C M. T. Livius tria M. stadiorum: uterque diversis in locis. *Plin.* 3. 19.

Inter duos Bosphoros, Thracium et Cimmerium, directo cursu, ut auctor est Polybius, IↃ M. passuum intersunt. Circuitu vero totius Ponti vicies semel centena quinquaginta M. ut auctor est Varro, et fere veteres. Nepos Cornelius trecenta millia quinquaginta adiicit. *L.* 4. 12.

In ora Oceani, colonia Augusti, Iulia Constantia, etc. et ab ea XXXII M. pass. colonia a Claudio Caesare facta Lixos. Ibi regia An-

taei, certamenque cum Hercule, et Hesperidum Horti etc. Exstat in ea et ara Herculis, nec praeter oleastros aliud ex narrato illo aurifero nemore. Minus profecto mirentur portentosa Graeciae mendacia, de iis et amne Lixo prodita, qui cogitent, nostros nuper paulo minus monstrifica quaedam de iisdem tradidisse: praevalidam hanc urbem, maioremque Carthagine magna: praeterea ex adverso eius sitam, et prope immenso tractu ab Tingi: quaeque alia Cornelius Nepos avidissime credidit. *Lib.* 5. c. 1.

Aliqui inter Pontum et Caspium mare CCCLXXV M. pass. non amplius interesse tradiderunt: Cornelius Nepos CCL M. *Lib.* 6. 1.

Polybius in extrema Mauritania contra montem Atlantem a terra stadia octo abesse prodidit Cernen: Nepos Cornelius ex adverso maxime Carthaginis a continente passus mille: non ampliorem circuitu duobus millibus. *Lib.* 6. 31.

Nepos Cornelius, qui Divi Augusti principatu obiit: Me, inquit, iuvene violacea pur-

Digitized by Google

pura vigebat, cuius libra denariis centum venibat; nec multo post rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria, quae in libras denariis mille non poterat emi. Hac P. Lentulus Spinther, Aedilis Curulis, primus in praetexta usus improbatur: qua purpura quis non iam, inquit, triclinaria facit? *L.* 9. *c.* 17. *et* 39.

Onychem etiam tum in Arabiae montibus, nec usquam alicubi nasci putavere nostri veteres: sed et in Germania potoriis et primum vasis inde factis dein pedibus lectorum sellisque, Cornelius Nepos tradit magno fuisse miraculo, quum P. Lentulus Spinther amphoras ex eo et urceos magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde, triginta duorum pedum longitudine columnas vidisse se.

Digitized by Google

CAP. IX.

Νέπος δὲ Κορνήλιος οὐχ ὑπὸ γήρως φησὶν οὐδὲ νόσου παραλλάξαι τὸν Λούκουλλον, ἀλλὰ φαρμάκοις ὑπό τινος τῶν ἀπελευθέρων Καλλισθένους διαφθαρέντα. Τὰ δὲ φάρμακα δοθῆναι μὲν ὡς ἀγαπῷτο μᾶλλον ὁ Καλλισθένης ὑπ' αὐτοῦ, τοιαύτην ἔχειν δοκοῦντα τὴν δύναμιν. ἐκστῆσαι δὲ καὶ καταλῦσαι τὸν λογισμὸν, ὥστ' ἔτι ζῶντος αὐτοῦ τὴν οὐσίαν διοικεῖν τὸν ἀδελφόν.

Cornelius Nepos ait: non senio, neque morbo alienata mente fuisse Lucullum, sed a quodam liberto Callisthene venenis corruptum. Datum autem esse venenum, ut Callisthenes impensius ab eo diligeretur, quod eiusmodi vi pollere id putaret. Ita vero alienasse et solvisse mentem eius, ut adhuc viventis facultates frater procuraret.

Νέπως ὁ Κορνήλιος φησὶν, οὐ Κράσσου, Βρούτου δὲ θριαμβεύσαντος ἀπὸ Λυσιτανῶν θυγατέρα γῆμαι Γαίον.

Cornelius Nepos non Crassi, sed Bruti, eius, qui de Lusitanis triumphavit, filiam nuptum Caio datam, ait.

Ἀννίβᾳ δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἐλάχιστος ἦν λόγος, Μάρκελλον δὲ πεπτωκέναι πυθόμενος, αὐτὸς ἐξέδραμεν ἐπὶ τὸν τόπον. καὶ τῷ νεκρῷ παραστὰς, καὶ πολὺν χρόνον τήν τε ῥώμην τοῦ σώματος καταμαθὼν καὶ τὸ εἶδος, οὔτε φωνὴν ἀφῆκεν ὑπερήφανον, οὔτε ἀπ' ὄψεως τὸ χαῖρον, ὡς ἄν τις ἐργώδη πολέμιον καὶ βαρὺν ἀπεκτονὼς ἐξέφηνεν. ἀλλ' ἐπιθαυμάσας τὸ παράλογον τὸ τελευτῆς, τὸν μὲν δακτύλιον ἀφείλετο· τὸ δὲ σῶμα κοσμήσας πρέποντι κόσμῳ καὶ περιστείλας ἐντίμως ἔκαυσε, καὶ τὰ λείψανα συνθεὶς εἰς κάλπην ἀργυρᾶν, καὶ χρυσοῦν ἐμβαλὼν στέφανον, ἀπέστειλε πρὸς τὸν υἱόν· τῶν δὲ Νομάδων τινὲς περιτυχόντες τοῖς κομίζουσιν, ὥρμησαν ἀφαιρεῖσθαι τὸ τεῦχος. ἀντιλαμβανομένων δ' ἐκείνων, ἐκβιαζόμενοι καὶ μαχόμενοι διέῤῥιψαν τὰ ὀστᾶ· πυθόμενος δὲ Ἀννίβας, καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἰπὼν, οὐδὲν ἄρα δυνατὸν γενέσθαι ἄκοντος θεοῦ, τοῖς μὲν Νομάσιν ἐπέθηκε δίκην, οὐκ ἔτι δὲ κομιδῆς ἢ συλλογῆς τῶν λειψάνων ἐφρόντισεν· ὡς δὲ κατὰ θεόν τινα

καὶ τὸ τελευτῆς καὶ τῆς ἀταφίας παραλόγως οὕτω τῷ Μαρκέλλῳ γενομένης. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ περὶ Κορνήλιον Νέπωτα καὶ Οὐαλέριον Μάξιμον ἱστορήκασι. Λίβιος δὲ καὶ Καῖσαρ ὁ σεβαστὸς κομισθῆναι τὴν ὑδρίαν πρὸς τὸν ὑιὸν εἰρήκασι, καὶ ταφῆναι λαμπρῶς.

Hannibal vero quum reliquos minimi faceret, Marcellum cecidisse audito, ipse ad locum accurrit: cadaverique adsistens, diuque corporis robur et formam contemplatus, neque superbam ullam emisit vocem, neque vultu laetitiam (ut consentaneum erat eum, qui tam molestum et gravem hostem interfecisset) prae se tulit: sed inopinatum viri exitum miratus, annulum ei abstulit, corpus digno habitu ornatum, vestibusque decentibus amictum cremavit; reliquias in urnam argenteam lectas, aurea superaddita corona, ad filium misit. Sed quidam Numidae, quum in ferentes ea incidissent, adimere vi conati sunt: illis reluctantibus, ac vim vi repellentibus, ossa disiecta sunt. Hannibal hoc audito, ad eos qui aderant; Nihil, inquit, utique Diis invi-

Digitized by Google

tis fieri potest: sumto de Numidis supplicio, nullam praeterea de Marcelli reliquiis colligendis curam habuit: ut qui Dei alicuius numine Marcello hunc exitum vitae et sepulturae privationem ita praeter omnium opinionem evenisse crederet. Haec Cornelius Nepos et Valerius Maximus narrant. Livius et Augustus Caesar, perlatam ad filium Marcelli urnam et honorifice sepultas eius reliquias perhibent.

Ἀννίβαν δὲ Μάρκελλος, ὡς μὲν οἱ περὶ Πολύβιον λέγουσιν, οὐδὲ ἅπαξ ἐνίκησεν, ἀλλ' ἀήττητος ἀνὴρ δοκεῖ διαγενέσθαι μέχρι Σκιπίωνος. ἡμεῖς δὲ Λιβίῳ, Καίσαρι καὶ Νέπωτι, καὶ τῶν ἑλληνικῶν τῷ βασιλεῖ Ἰόβᾳ πιστεύομεν, ἥττας τινὰς καὶ τροπὰς ὑπὸ Μαρκέλλου τῶν σὺν Ἀννίβᾳ γενέσθαι.

Hannibalem Marcellus, ut Polybius narrat, ne semel quidem vicit, sed invictus hic vir fuisse videtur usque ad Scipionem. Nos autem Livio, et Caesari, et Nepoti, et ex Graecis scriptoribus regi Iubae credimus, aliquotiens Hannibalem a Marcello victum, et in fugam versum esse.

CAP. X.

Cornelius Nepos, qui Divi Augusti principatu obiit, quum scriberet, turdos paulo ante coeptos saginari, addidit ciconias magis placere, quam grues: quum haec nunc ales inter primas expetatur, illam vero nemo velit tetigisse. *Plin.* 10. 23.

Apud antiquos piscium nobilissimus habitus acipenser, etc. Postea praecipuam auctoritatem fuisse lupo et asellis, Cornelius Nepos, et Laberius, poëta mimorum, tradidere. 9. 17.

Magnitudo loto arbori, quae piro: quamquam Nepos Cornelius brevem tradat, etc. Vinum quoque exprimitur illi, simile mulso, quod ultra denos dies negat durare idem Nepos; baccasque contusas cum alica ad cibos dolio condi. 13. 17.

Scandula contectam fuisse Romam usque ad bellum Pyrrhi annis quadringentis LXX Cornelius Nepos auctor est. 16. 10.

Digitized by Google

Cornelius Nepos tradit ante Sullae victoriam duo tantum triclinia Romae fuisse argentea. 33. 11.

Primus invenit lineas colorare, testa, ut ferunt, trita, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuisse tradit Cornelius Nepos, sequutum in Italiam Demaratum, Tarquinii Prisci Romani regis patrem, fugientem a Corintho iniurias Cypseli tyranni. 35. 3.

Primum Romae parietes crusta marmoris operuisse totius domus suae in Coelio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram, Formiis natum, equitem Romanum, praefectum fabrûm C. Caesaris in Gallia, etc. Adiecit idem Nepos, cum primum totis aedibus nullam, nisi e marmore, columnam habuisse, omnes solidas e Carystio aut Lunensi. 36. 6.

Digitized by Google

CAP. XI.

Aedes Martis est in circo Flaminio architectata ab Hermodoro Salaminio.

Non amplius ter bibere Augustum solitum super coenam, in castris apud Mutinam, Cornelius Nepos tradit.

In extrema Britanniae parte Memma, quam Cornelius etiam Annalium scriptor, narrat metallis plurimis copiosam, herbis frequentem, et his feraciorem omnibus, quia pecora magis, quam homines, alat. Labi vero per eam multa quam maxima relabique flumina, gemmas margaritasque volventia.

Digitized by Google

EPISTOLA

CORNELIAE

MATRIS GRACCHORVM

CAP. XII.

Dicis pulchrum esse inimicos ulcisci. Id neque maius, neque pulchrius cuiquam, atque esse mihi videtur; sed si liceat republica salva ea persequi. Sed quatenus id fieri non potest, multo tempore, multisque partibus inimici nostri non peribunt; atque uti nunc sunt, erunt potius, quam respublica profligetur, atque pereat.

Eadem alio loco.

Verbis conceptis deierare ausim, praeterquam qui Tiberium Gracchum necarunt, neminem inimicum tantum molestiae, tantumque laboris, quantum te ob has res, mihi tradidisse: quem oportebat omnium eo-

rum, quos ante habuerim liberos, partes eorum tolerare: atque curare, ut quam minimum sollicitudinis in senecta haberem, utique quaecunque ageres, ea velles maxime mihi placere: atque uti nefas haberes rerum maiorum adversum meam sententiam quidquam facere. Praesertim mihi, cui parva pars vitae superest, ne id quidem tam breve spatium potest opitulari, quin et mihi adverseris, et rempublicam profliges. Denique quae pausa erit? et quando desinet familia nostra insanire? et quando modus ei rei haberi poterit? et quando desinemus, et habentes, et praebentes, molestiis desistere? et quando perpudescet miscenda atque perturbanda republica. Sed si omnino id fieri non potest; ubi ego mortua ero, petito Tribunatum; post me facito, quod libebit, quum ego non sentiam. Vbi mortua ero, parentabis mihi, et invocabis Deum parentem. In eo tempore, non pudet te eorum Deûm preces expetere, quos vivos atque praesentes, relictos atque desertos habueris? Ne ille sinat

Iupiter, te ea perseverare, nec tibi tantam dementiam venire in animum; et si perseveras, vereor in omnem vitam tantum laboris culpa tua recipias, uti in nullo tempore tute tibi placere possis.

73985

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google